

קובץ גליונות

פרשת שמות

ממרגן ורבנן גדולי ומאורי הדור

- דברי שי"ח
- דרכי החיזוק
- פניני חשוקי חמד
- תורת רבותינו
- שיעור חומש
- מים חיים
- מסביב לשולחן
- דובב שפתים
- גאון יעקב
- דברי אמת
- נפשו גחלים תלהט
- פנינים משולחן רבינו
- שלמים מציון
- יחי ראובן

במלאת ששים וחמש שנים לפטירת מרן
הגה"צ רבי אליהו אליעזר דסלר זצ"ל
נלב"ע כ"ה טבת תשי"ד

ניתן לשלם גם במכשירי
'קהילות' ו'נדרים פלוס'
ע"ש קובץ גליונות

גיליון מס' 313 פרשת שמות
תשע"ט שנה שיטית

גיליון זה לע"נ אבי מורי
הרב יוסף בהרה"ג בצלאל זאב ז"ל
ואמי מורתי אסתר בת ר' יעקב זאב ע"ה
תנצב"ה
נודב ע"י בנם הר"ר אליהו שפרן שליט"א

דברי שי"ח

ממרן רשכבה"ג שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א

פשוט על הפרשה

"למילדות העבריות" (א, טו)

בסוטה י"א ב' חד אמר אשה ובתה יוכבד ומרים וח"א כלה וחמותה יוכבד ואלישבע, י"ל דחז"ל הכריחו זה מהפסוק דהנה המפרשים (עי' חזקוני ואברבנאל וביאור הג' מלב"ם והעמ"ד) כתבו דלפי פשוטו ויעש להם בתים הכונה שפרעה עשה להם בתים מיוחדים שידורו שם והושיב שם שומרים סמוך לבתים שיראו מתי המילדת הולכת ואז צוה לשוטרים המצרים שילכו אחריהם וישליכום ליאור וי"ל שגם חז"ל פירשו כן פשטי' דקרא וקשה א"כ איך יכלה להצפינו למשה ג' חדשים נהי דלא מנו לה המצרים אלא משעה דאהדרה כמ"ש בגמ' מ"מ ראו כששלחה לקרוא למילדת וע"כ שלא שלחה שהיא בעצמה היתה המילדת וקשה הא גם מילדת צריכה מילדת אחרת להולידה וע"כ שהאחרת היתה בתה או כלתה שהיו עמה בבית ועי"כ לא הרגישו המצרים, והא דמר אמר בתה ומר אמר כלתה י"ל דבסברא בעלמא פליגי דמ"ס אין דרך כלה וחמותה לדור יחד ועי"כ בתה היתה ומ"ס מרים היתה אז רק בת ו' שנים ולא מסתבר שיכולה כבר להיות מילדת וע"כ כלתה היתה [ואע"ג דאהרן הי' אז בן ג' מ"מ י"ל דכבר השיאו לו אשה גדולה ממנו בשנים ע"י תנחומא ריש שמות מלמד שלא ירד יעקב למצרים עד שזיווג נשים לחצרון וחמול זה בן שנה וזה בן שנים ואמר' בסנהדרין ק"ד א' שהיו משיאין גדולה לקטן כדי שיהיו להם בנים הרבה].

(טעמא דקרא)

עלי שי"ח

"מילה קטנה בשער הציון נדח"

העובדא הבאה, שיש בה כדי לתת צוהר לשולחנו של שר התורה, ולהביא לחשקת התורה ולידיעתה בכל מרחביה. היה זה לפני תקופה לא ארוכה.

(שמענו אותה מכ"י שני) חבורת תלמידי חכמים מירושלים עמדו להדפיס מחדש את מדרש 'פסיקתא', והגיהו אותו שוב מכל שיבושי הדפוס ודומיהו, בין השאר הם השוו אותו עם כתבי יד יקרים ונדירים, והוסיפו ציונים לכל מרחבי התורה. כידוע ללומדי המדרשים, לפני מאות שנה יהודי בשם 'בובר' הדפיס סדרת ספרי יסוד של מדרשים ועוד, ונקראים על שמו בפי כל 'מהדורת בובר' ולחלקם אף הוסיף הערות והוספות. על איש זה יצא מעט עוררין, אם הוא מוסמך וכו'. בידי צוות עורכי הפסיקתא עמדה שאלה. האם לסמוך על הערה שכתב בובר או שלא. מכיון שלא מצאו מי שיסיע בידם, נכנסו לקודש פנימה, למשכנו של רבינו שליט"א, וערכו לפניו את השאלה. מה דינו של האיש ושל החיבור. רבינו שליט"א, לא נכנס לעצם השאלה, רק אמר מיד: הלא החפץ חיים מביא אותנו! ופטרם לשלום. העורכים היו נדהמים. היכן בדיוק בכלל ספרי חפץ חיים הוא מביא אותו, ועוד בשמו. אבל, ההוראה יצא מלישכת הגזית, כנראה, איפה, הטעות אצלם. ובכן, ישבו התלמידי חכמים וחיפשו ובדקו בכל ספרי משנה ברורה, חפץ חיים, אהבת חסד ליקוטי הלכות קדשים, ושאר ספריו, היכן הוא מביא את האיש ההוא, ואיך הוא מכנה אותו. הם לא מצאו. כי אכן, זה לא דבר שמוצאים תוך כדי החיפוש, רק תוך כדי הלימוד.

* * *

אמנם כלל בידינו כי אין חוזרין ושואלין באורים ותומים, אך מה אפשר לעשות... שלחו את השאלה ביד שליח. לאמור, היכן מובאים הדברים. רבינו שמע את השאלה, הוציא מהארון את משנה הברורה הבלוי והמשומש, והצביע על שורה קטנה, של שער הציון בחלק ד', הלכות ראש חודש, בסימן תי"ט אות ב' "ומצאתי למבאר בפסיקתא שתמה גם כן עליו". המבאר הוא בובר, שביאר את אותה מהדורה - סיים רבינו. (ואף רבנו מזכירו בכ"מ בספריו בשם תנחומא ב' (כגון ע"י בהוספה להקדמת מס' כותים עמ' ד' קרית מלך עמ' קל"ז ועוד מקומות). אשרי הדור שאלו גדולי !

לעילוי נשמת
מרת חנה בת ר' יעקב ע"ה
נלב"ע כ"א טבת תש"ה
תנצב"ה

בברכת שבת סעודה
י' חק 81603816

לעילוי נשמת
רבי משה בן יהוקאל שרגא ז"ל
כ"א טבת תשע"ז
תנצב"ה

להצטרפות לרשימת מקבלי הגיליון במייל ניתן לשלוח בקשה לכתובת: divreysiach+subscribe@googlegroups.com
ניתן לתרום ולהקדיש ע"ג הגיליון לע"ג, לרפואה ולהצלחה וכד', נשמה לקבל עובדות, הנהגות, וש"ת מרבינו.

סדרת היום

"בענין ב' שערפ"ע כאחד"

חולין כ"ט ב' דתנינא תזבח שלא יהו ב' שוחטין זבח א' וכו' זו דברי ר' א' בר' ש' סתימתא אבל חכ"א ב' שוחטין זבח א' והר"מ פסק (פ"א מפסוה"מ ה"ה) כרבנן דב' שוחטין זבח א' אך המאירי פסק כר"א בר' ש' דפסול וכו' נ ד' הר"ן (קידושין דמ"ב). והנה בפרה אדומה מבו' בסוגיין דדינו כקדשים דאם בקדשים אסור גם בפרה אסור משום דחטאת קרי' רחמנא, ויל"ע לענין עגלה ערופה אם ב' יכולין לערוף כא' ולש' הר"מ דגם גבי קדשים מותר פשיטא דגם כאן מותר לכת' ולד' הפוסקים דבקדשים אסור יל"ע כאן דיל"ע דאף בע"ע כפרה כתיב בה כקדשים אלא דיש לחלק דהכא דילפי' ליה מתזבח אי"ז אלא דין בזביחה דצורת שחיטה בקדשים היא רק באופן זה אע"ג דבחולין כשר שחיטה כה"ג וכמו דמצינו (לעיל ע"א) דבקדשים צריך לשחוט את הורידים משא"כ בחולין וכמו דבעי' שחיטה ע"ג קרקע ולא באויר שזה דין דוקא בשחיטה של קדשים ולא בקבלה ושאר עבודות וגם כאן לא מצינו דב' פסולין בקבלה ואפשר דאף במליקה כשר ורק בשחיטה גילתה תורה דדוקא בכה"ג שוחטין, וא"כ פרה דבשחיטה שפיר ילפי' דבעי' שחיטה כמו בקדשים אבל בעגלה דבעריפה ל"ש למילף כלל משחיטה דלא מצינו דילפי' פרטי העריפה משחיטה רק בכללות הדברים הנא' בקדשים ילפי' ג"כ בע"ע כמו ביום ודאסורה בהנאה ולענין טרפה ומחוסר אבר ודטהורה מידי נבלה אבל פרטי השחיטה פשיטא דהעריפה משונה ממנה. (נחל איתן סי"ב סי"א סק"א ע"ש עוד שהאריך בזה)

משתיקתו ודיבורו של מרן החזון איש ורבנו

כי כבד פה וכבד לשון... כי הדיבור שהוא מבחינת הנשמה יש בו חיות... אבל הדבור שהוא מבחינות הגוף יפה ממנו השתיקה, והיינו דאמר בסוף פ"ק דאבות לא מצאתי לגוף טוב משתיקה וכל המרבה דברים וכו' (פנים יפות) סיפר רבי שמשון גרינמן. כי אביו וצ"ל אמר בשם דודו החזון איש על מאמר התנא במסכת אבות "ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה", היינו לגוף ממש, (לא לנשמה, אלא לאדם - לגוף).

עוד אמר החזון איש: החפץ חיים כותב כי האדם עצל בכל אבריו חוץ מהלשון, ואני עצל גם בלשון. האם ראו אצל החזון איש זריזות מיוחדת ואיך זה מתאים מה שאמר שהוא עצל גם בלשונו, וגם הרי אמרו חז"ל (במדב"ר פ"י) מלמד שכל מעשיהם של צדיקים בזריזות? **כשהיו צריכים לעשות, הם פעלו ועשו בזריזות.** ולא כתוב שצדיקים זריזים - בטבעם, אלא כל "מעשיהם" של צדיקים בזריזות. וז"ל בחשון ע"ד, אמרתי. כי אמש דברתי בכנס בחירות בירושלים ובקריית ספר בשם רבנו, ושאלוני, הרי מצוה בו יותר מבשלוחו, ומדוע רבנו אף פעם לא מדבר בציבור? **תאמר להם שאין לי כח לזה.** ושאלתי את רבנו מתי הוא כן דיבר פעם ברבים והשיב: **בבר מצוה, בחתונה ובימי שבע ברכות, לא כל יום היה סעודת ז' ברכות אצלי אבל בימים שהיה אמרתי דבר תורה בציבור, אבל חוץ מזה לא דברתי, כי לדבר צריך להיות 'מגיד' - בעל לשון לימודים.**

עוד בענין שתיקה ומיעוט דברים בפני ציבור של החזון איש, ויבלחס"א רבנו שליט"א. שמעתי מפי רבנו כדלהלן: **החזון איש לא היה מדבר בכלל ברבים, והשיעור שאמר ביארציט של אביו ואמו חזר עליו כמה פעמים קודם לכן עם אחרים להתרגל. ושתי פעמים הוא זצ"ל היה בכותל המערבי ושם בחיותו בכותל בקשו מהם שיאמרו דבר מה, ואז פתח את פיו ואמר: אחינו כל בית ישראל הנתונים בצרה ובשביה וכו' המקום ירחם עליהם ויוציאם מצרה לרווחה.** **הנהגת שובב"ם**

האם רבנו עושה משהו בימי שובב"ם? **זה חובא במשנה ברורה ס"י תרפ"ה סק"ח ובש"ח ס"י תרפ"ד ס"ג. הענין הזה הוא של קבלה.** והיה משתמע מדברי רבינו כי הוא לא נהג להתענות, ולא שמע אצלם שנהגו בזה. בעלי תשובה שואלין היום ימי שובב"ם ובירושלים יש בליל שישי סדר שלם סביב השובב"ם - לומדים בלילה ובבקר מתענים עד חצות האם לנסוע לשם, וזה לא על חשבון ביטול תורה? **זה ענין.** ומהו בכה"ג שזה יהיה על חשבון הלימוד? **הלימוד חשוב יותר.**

א פה מראה

כל הזכויות שמורות ©

ואלה שמות בני ישראל הנאים מצרימה (שמות א' א')

ידוע מה שכתב בעל הטורים כאן, רמז לקריאת הפרשה בכל שבוע, שנים מקרא ואחד תרגום, וזה לשונו: אלה שמות בני ישראל - ראשי תיבות: ו'אדם א'שר ל'ומד ה'סדר ש'נים מ'קרא ו'אחד ת'רגום ב'קול נ'עים י'שיר י'חיה ש'נים ר'בות א'רוכים ל'עולם.

ורבינו שליט"א נוהג בכל ערב שבת אחרי צהרים לקרוא את הפרשה באופן מיוחד מאוד: תחילה קורא את כל המקרא של הפרשה מתחילתו ועד סופו, ואחרי זה את כל התרגום, ובסוף קורא שוב את כל הפרשה - מקרא, מהתחלה ועד הסוף ברציפות.

וחידוש מיוחד יש לו: שכל המנהגים שמקפידים עליהם בקריאת התורה, הוא מקפיד גם באמירת השנים מקרא, אחד ההלכות הם שבפרשיות התורה בקריאת שמע, בעשרת הדברות, בקללות ובעוד כמה מקומות הוא נוהג לעמוד, ולכן גם באמירת שנים מקרא נעמד.

בתמונה הנדירה:

מרן עומד בעת שמעביר הסדרא 'שנים מקרא ואחד תרגום' ואומר את עשרת הדברות בעמידה. ניתן להבחין כי הסטנדרט בו הוא משתמש כבר מכוסה במפה נאה לכבוד שבת.

בקשה:

נשמח לקבל מהקוראים מסמכים ותמונות הנוגעות לעניני הפרשה.

ליציאת קשר: ✉ ig0533145900@gmail.com

🏡 רבי יהודה הנשיא 52 בני ברק

☎ 053-3145900 📠 077-2092005

ניתן לתרום גם במכשירי "קהילות" ו"נדרים פלוס" בבתי הכנסת,

יש ללחוץ על לחצן "קופות נוספות" ובחיפוש 'דברי שי"ח', או בטלפון:

נדרים פלוס 7630585-03 שלוחה-1586

קהילות 2757000-073 שלוחה-4310

דרכי החיזוק

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) – שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

• שיחת מרן ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א •

משהו "כמלוא נימא" לא יחסר לו, וכל מה שמוכן לו מן השמים גשמיות יגיע לו, ואין שום אדם יכול למנוע ממנו זאת.

ואם אדם אחר גרם לו הפסד ממון או מניעת רוח, זה לא האדם גרם אלא מן השמים, והאדם המפסידו הוא רק שליח מן השמים, ואמנם הוא בעל בחירה והוא עשה את עצמו לשליח, אבל ההפסד היה גם בלעדיו על ידי שליח אחר, כי זה מגיע מן השמים, וכל דיני שמים הם דיני אמת כמו שכתוב (דברים לב, ד) הצור תמים מעלו, וצריך לפשפש במעשיו לחשוב במה חטא שגורו עליו מן השמים הפסד כזה.

קשיים וביזיונות בעולם הזה חוסכים גיהנום

ובאמת יש בזה גם סימן טוב, שמן השמים נותנים לו קשיים בעולם הזה במקום בעולם הבא, ואילו רשעים נותנים להם חיים טובים בעולם הזה במקום העולם הבא כמו שכתוב (דברים ז, י) ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו, ופירש רש"י בחייו משלם לו וגמולו הטוב כדי להאבידו מן העולם הבא, היינו שמשלמים להם שכר המצוות בעולם הזה במקום העולם הבא ונענשים על העבירות בגיהנום, אבל מי שאינו רשע נותנים לו קשיים בעולם הזה וחוסך בהם את ייסורי הגיהנום.

ואפילו ביזיונות בעולם הזה חוסכים גיהנום, אף שהביזיונות אינם מזיקים לגוף, וכידוע שאין מתים מבושה [בתנחומא ויגש סימן ה' כשאמר יוסף לאחיו אני יוסף פרח נשמתם, וכתב בעץ יוסף "כי מה שפרחה נשמתן כפי הקבלה אינו אלא מפחד, כי מהבושה לא ימות האדם"], ויש כאלה שבוכים מתוך בושה, אבל זה לא מזיק לבריאות הגוף.

[וכבר סיפרנו מה שמובא בתחילת ספר מנוחה וקדושה על המחבר שפעם אחת כשאמר בסליחות "לך השם הצדקה ולנו בושת הפנים" הרגיש בושה גדולה כל כך עד שהתחיל לבכות, וכל ימיו היה משתוקק לזכות שוב למדרגה זו להרגיש בושת הפנים עד כדי בכייה.

וברמ"א או"ח סימן א' כתב כי אפשר להשיג מדרגת הבושה על ידי "שויתי השם לגנדי תמיד", אם אדם זוכר תמיד את ההשגחה וחי באמונה שלמה שמלך מלכי המלכים הקב"ה רואה אותו בכל רגע, ממילא הוא מרגיש בושה, ועל ידי הרגשת בושה כזו האדם מאושר!]

ויש הרבה דרגות בבושה, כמו שביאר בשערי תשובה (א, כא-כב) שיש "בושה" ויש "כלימה", והכלימה היא השתנות זיו פניו כמו שמצינו (תהלים סט, ח) כיסתה כלימה פני, היינו שהבושה ניכרת על פניו, ובמקום אחר בשערי תשובה (ג, קיב) כתב כי "צעד הכלימה מר ממוות", היינו שזה צער מר מאד, אבל זה לא מזיק לבריאות הגוף.

לכן אדם צריך לשמוח בביזיונות שיש לו מאחרים, שאין זה מזיק לבריאות, והוא מרוויח וחוסך בזה גיהנום.

קיום המצוות לשמן תלוי במידות

אם כן הדרך לקיום מצות "ואהבת" היא על ידי אמונה, שבוה יסתלקו כל החשבוניות המונעים את האהבה, וידוע מרבי חיים ויטאל (שערי קדושה) **שאם חסר לאדם בשלמות המידות זה פגם בכל מצוה ומצוה שהוא עושה, כי אדם שהוא בעל מידות רעות כל מצוה שהוא עושה מלווה בחשבוניות ונגיעות של מידות רעות, ולפי דרגת המידות כך היא גם הדרגה ב"לשם שמים" של כל המצוות, שיהיו לשמן בשלמות.**

והרמב"ם בפירוש המשניות בסוף מכות כתב על המשנה רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות: "מעיקרי האמונה בתורה כי כשמקיים אדם מצוה מתרי"ג מצוות כראוי וכהוגן ולא ישתף עימה כוונה מכוונות העולם בשום פנים, אלא שיעשה אותה לשמה מאהבה, הנה זכה בה לחיי העולם הבא, ועל זה אמר רבי חנניא כי המצוות בהיותם הרבה אי אפשר שלא יעשה אדם בחייו אחת מהם על מתכונתה ושלמותה ובעשותו אותה המצוה תחיה נפשו באותה מעשה".

והיינו שעולם הבא זוכים על ידי קיום המצוות "לשמן", ולפיכך הרבה הקב"ה תורה ומצוות, שמתוכם יהיה לכל הפחות פעם אחת או רגע אחד לשמה ובוה יזכה האדם לעולם הבא, ואמנם אפשר גם להפסיד עולם הבא ברגע אחד, כגון מלבין פני חברו ברבים (ב"מ נט, א), אך על כל פנים הזכות

התעוררות לתיקון חטא שנאת חנם

היה עכשיו עשרה בטבת, שהוא אחד מארבע תעניות מדברי הנביאים, כמו שכתוב (זכריה ח, יט) צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי וגו', ובמשנה ברורה סימן תקמ"ט הביא דברי הרמב"ם כי המטרה בכל התעניות האלו היא לעורר לתשובה, שעל ידי התענית נזכרים בחורבן שהוא מחמת החטאים, וצריכים לתקן את החטאים ולחזור בתשובה, והתענית מעוררת לתשובה עם חרטה ועזיבת החטא.

והנה בחורבן בית ראשון היה גלות בבל רק שבעים שנה, ואחר כך זכו לבית שני, מפני שהחטאים היו גלויים וידועים, עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים, ומאחר שידעו מה הם החטאים, חזרו בתשובה ותיקנו את החטאים, שהגלות מעוררת לתשובה, וזכו לבית המקדש השני, וזהו שאמרו ביומא דף ט' ראשונים שנתגלה עוונם נתגלה קצם, והיינו כיון שהיה עוונם גלוי, ידעו לחזור בתשובה, ועל ידי זה הגיע קץ הגלות.

אבל אחרונים לא נתגלה עוונם, כי בבית שני היה חטא אחר, שנאת חנם, ובוה לא מרגישים את החטא, כיון שכל אחד בטוח שהוא הצודק, כידוע שכך המציאות, שכל אחד שיש לו שנאה על השני חושב שהשנאה מוצדקת ואינו מבין מה החטא בשנאה, שהרי הוא צודק וחברו לא צודק... וממילא זה טבעי שישנא אותו, וכיון שלא מרגישים את החטא, לא מתקנים אותו, ולכן לא הגיע הקץ, ונמשך החורבן עד היום.

ובגטין דף נ"ה מובא המעשה בקמצא ובר קמצא, שהייתה שם שנאת חנם ומוזה נתגלה החורבן, וזה היה סיבה גלויה וטבעית, שראו שזה גרם את החורבן, אבל באמת החורבן לא היה רק מחמת אדם אחד, ושנאה של אדם אחד אינה סיבה מספקת לגרום חורבן, אלא בחלק גדול מן הציבור היה שנאה, והמעשה עם בר קמצא הוא דוגמא לשנאת חנם שהייתה באותו הדור, ואמנם היו גם צדיקים כמו רבי יוחנן בן זכאי ושאר תנאים שלא חטאו, אבל חלק גדול מהציבור נכשלו בשנאת חנם וזה גרם את החורבן.

ומאחר שזה גרם את החורבן צריכים לתקן זאת. ונתבונן מהו מקור חטא שנאת חנם, ומה גורם להיכשל בזה, ומה העצות לתיקון.

מקור האיסור וסיבות הגורמות שנאה

הנה בתורה כתוב (ויקרא יט, יז) לא תשנא את אחיך בלבבך, אמנם מפסוק זה מובא רק על שנאה שבלב, שלא להחזיק את השנאה בלב אלא לומר בגלוי [ענין רמב"ן עה"ת שם וברמב"ם פ"ו מהלכות דעות], אבל כתוב גם ואהבת לרעך כמוך (שם יח), ושנאת חנם היא גם נגד המצוה של ואהבת לרעך כמוך, שצריך להיות אהבת הבריות כמוך, ובמסילת ישרים פרק י"א כתב כמוך ממש, וזה החיוב ושייך לקיימו.

והיינו מפני שאם יש חיוב, ודאי שכל אחד יכול לקיימו, ואם התורה ציוותה ואהבת, הרי אהבה תלויה בטבע האדם, ואי אפשר לזכות לאהוב אם בטבע האדם אין אהבה, ומוכרח מזה שכל אדם יש בטבעו אהבת הבריות, כמו שרואים אצל ילדים קטנים שיש אהבה ביניהם, וזהו הטבע של כלל ישראל (יבמות עט, א) רחמנים ביישנים וגומלי חסדים – מידות טובות של אהבת הבריות, רק יש סיבות ונגיעות נגד הטבע שגורמות לשנאה היפך האהבה, ועל זה ציוותה התורה "ואהבת", שהטבע של אהבה ישלול למעשה, ולהתגבר על הסיבות המנוגדות לזה.

ומה הן הסיבות שגורמות שנאה? הנה בדרך כלל אדם שונא את חברו מאחת משתי סיבות: או מפני שפגע בכבודו, או מפני שפגע בו בגשמיות בענייני העולם הזה. בגשמיות – כגון שגרם לו הפסד ממון או מניעת רוח, וכן בכבוד – שמע ממנו כבוד או גרם לו ביזיון.

הדרך למנוע שנאה – חיזוק האמונה

אבל על פי האמונה הרי כל מזונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה (ביצה טז, א) מי עני ומי יעשר, הכל נגזר מן השמים, ולכל אדם יש גשמיות קצובה [ואגב אורחא יש לדעת מה שכתב רש"י שם שצריך להזהר שלא לבזבז, כי אם יבזבז עכשיו יחסר לו אחר כך, ולא יוסיפו לו יותר ממה שנקצב עליו], ומה שנקצב לאדם אי אפשר שיזיקוהו אחרים בזה, כמו שאמרו (יומא לח, ב) אין אדם נוגע במוכן לחברו אפילו כמלוא נימא, אפילו

לעולם הבא היא על ידי קיום המצוות לשמן, ואם יש לאדם מידות רעות חסר בשלמות כל המצוות, ואין יכולות להיות לשמן כראוי.

בחירת המעשים אם הם לשם כבוד

ובחובות הלבבות כתב (יחוד המעשה פ"ה) "כשתעשה מעשה שיוצא בו בני אדם, ותרצה לעמוד על בירור כוונתך, בחן נפשך וכו' שאם היית מתייחד, ההיית עושה המעשה ההוא על הענין ההוא", היינו **שאפשר לבדוק את עצמו עד כמה הוא עושה לשם שמים או לא, כשיתבונן האם יש הבדל אצלו בין אם עושה את המצוה בצנעה או בפרהסיא**, שאם אין לו הבדל ועושה אותו הדבר בצנעה כמו בפרהסיא, אזי זה סימן שהוא עושה לשמה, אבל אם יש הבדל כשעושה בפרהסיא, סימן שהוא רוצה שיראוהו, ואינו עושה המצוה לשמה, אלא רוצה את הכבוד.

הנה אנו אומרים "לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ובגלוי", ויש נוסח "בסתר כבגלוי", ושמעתי שאמרו"ר זצ"ל ביאר כי זה תלוי באיזה מצב נמצאים, יש זמנים שבגלוי יותר קשה להיות ירא שמים מאשר בסתר, כי בגלוי יש הפרעות וקשיים וצריך להתגבר על המפריעים, ואז החידוש הוא שיהיה ירא שמים גם בגלוי, וזהו "**בסתר ובגלוי**", אך יש זמנים שבגלוי לא קשה להיות ירא שמים, ואדרבה מכבדים אותו על מה שהוא ירא שמים, ואז החידוש הוא "**בסתר כבגלוי**" שגם בסתר יהיה בשלמות כמו בגלוי, והכבוד לא ישפיע עליו ולא ייחשב בעיניו לכלום.

זהו הענין של שלמות המידות, וכאמור הדרך להתגבר על שונות חינו היא חיזוק האמונה. אם הוא שונא את מי שפגע בו בגשמיות וגרם לו הפסד ממון או מניעת רוח, יאמין שהכל מן השמים ואין אדם יכול להפסידו כמלוא נימא ממה שנקצב לו, וכן שונא מחמת ביזיונות שמבזים אותו או כבוד שלא מכבדים אותו כרצונו, הרי הכל מן השמים! וצריך לשמוח בביזיונות שחוסכים ממנו גיהנום, ואם הוא רוצה כבוד הרי זה במקום העולם הבא, ובהנאת הכבוד מפסידים גן עדן.

זהירות מכבוד – לא להרגיש חשיבות

ומי שאין לו ברירה והציבור מכבדים אותו, מצינו בגמרא (סנהדרין ז, ב) על רב שהיה גדול הדור, והיו ציבור גדול מלווים אותו, והיה אומר לעצמו פסוקים של ענוה, ופירש רש"י "כדי שלא תזוח דעתו עליו" – אצל רב לא היה חשש גאווה, רק שמא תזוח דעתו, והיינו שמא יזוז משהו משלמות מידת הענוה, וירגיש איזה חשיבות מחמת הכבוד, ולכן היה אומר פסוקים שיוזכרו לו שאינו חשוב. וכיוצא בזה מובא בגמרא שם על מר זוטרא חסידא שהיו נושאים אותו על הכתפיים ומכבדים אותו בכבוד גדול, ואמר גם כן פסוקים למנוע הרגשת חשיבות.

והנה בגמרא זה מובא על רב ומר זוטרא חסידא, אבל מסתבר שגם שאר תנאים ואמוראים עשו כן, וכל גדולי הדורות היו נוהגים מאד מלהרגיש איזו חשיבות מחמת הכבוד, אלא שעל רב ומר זוטרא ראו כשאמרו את הפסוקים, ואילו אחרים אמרו ששקט ולא שמעו מה שהם אומרים, או שהספיק להם במחשבה לחשוב על זה.

וכבר דיברנו שאם אדם שמח במה שיוצא בו חשיבותו זהו חסרון שלמות, שלא מספיק לו שבשמים יודעים את מעלתו, אלא הוא רוצה שגם אחרים יידעו, ורוצה את הכבוד.

הנאת לימוד התורה גדולה מהכבוד

ובאמת הרי אמרו (אבות ו, ג) אין כבוד אלא תורה, והיינו כי הכבוד זה הרגשה נעימה מאד, אבל תורה נותנת הרגשה יותר טובה ונעימה, כמאמרם אשריד בעולם הזה (שם ד), ומי שרוצה להרגיש טוב, יעסוק בתורה וירגיש מאושר ומכובד יותר מהכבוד שאחרים נותנים!

וההנאה הזו היא הנאה כשרה ואין בה שום חסרון, האושר וההנאה ממתיקות התורה וערבותה, כך צריך להיות לכתחילה, וכמו שכתב האגלי טל בהקדמה "כי עיקר מצות לימוד התורה היא להיות שש ושמח ומתענג בלימודו ואז דברי תורה נבלעים בדמו, ומאחר שנהנה מדברי תורה הוא נעשה דבוק לתורה", ועל זה מבקשים והערב נא, כי צריך ליהנות מהתורה וללמוד במתיקות ובהתעניינות, כמו שכתב רש"י (דברים ו, ו) "כדי שתגמא חדשה", ולימוד שמעניין הוא הלימוד הטוב ביותר.

מעלת המצניע מעשיו הטובים

אבל כבוד שאדם נהנה ממה שיוצא בו חשיבותו, אף אם אינו עושה שום פעולה בשביל שידעו, רק עצם ההנאה ממה שמחשיבים אותו, זהו גם כן חסרון שלמות, ואמנם זה לא פשוט, והוא דבר קשה ומדרגה גדולה מאד

שלא ליהנות כלל ממה שיוצא בו חשיבותו, ושלא יהיה אצלו שום הבדל אם יודעים או שלא יודעים.

ואדרבה עדיף שלא יידעו, כמו שכתב בשערי תשובה (א, כד) "ויעבוד בהצנע ולא יחמוד כבוד על מעשיו הנכבדים ולא יבקש תפארת אדם על פעליו המפוארים ויסתירם מדעתם כפי היכולת", היינו שיש להסתיר את מעשיו הטובים מבני אדם, שלא יידעו מהם, ודי בזה שבשמים יודעים וגם הוא יודע, ובהו גם כן יש ניסיון, שהוא לא יחשיב את עצמו, ולמה לו להביא עצמו לניסיון נוסף שגם אחרים יידעו ויחשיבוהו. ואמנם לפעמים יש צורך שיידעו, כדי להשפיע, אבל זה ניסיון.

בנפול אויבך אל תשמה

והנה עד כאן דיברנו שעל פי האמונה אין מקום לשנאה, כי כל הפסד ממון או כבוד הוא מן השמים, ואדרבה עדיף שלא לקבל כבוד.

ונצייר מה יהיה באדם שאינו שונא את חברו, אבל החבר שונא אותו, ואירע שאותו החבר קיבל איזה צרות, ובדרך הטבע זה יכול לגרום ח"ו שמחה, שישמח בזה שהשונא אותו קיבל צרות, אבל כבר נאמר במשלי (כד, יז-יח) "בנפול אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך פן יראה השם ורע בעיניו והשיב מעליו אפו", וכן שנינו באבות (ד, יט) שמואל הקטן אומר בנפול אויבך וגו' כלשון הפסוק, וכתב רבינו יונה שם "שהיה רגיל שמואל לומר פסוק זה מפני שהוא דבר הצריך ובני אדם נכשלים בו".

והיינו שיש לזהר שלא לשמוח במפלת שונאו, "פן יראה השם ורע בעיניו והשיב מעליו אפו", וביארו המפרשים כי אם אדם שמח במפלת שונאו ובקשיים שיש לו, אזי הקב"ה מעביר את כעסו מהשונא, אל זה ששמח במפלתו, והצרות של השונא עוברות אליו, רח"ל.

מדרגת השמח בטובת חברו

ומעתה נתבונן, אם כך היא המידה באדם ששמח בצרות שיש לשני, כיצד יהיה הפוך, אם אדם שמח על הטובות שיש לשני, שמח בטובות של חברו, שמעתי בשם בעלי המוסר כי לשמוח בשמחתו של חברו זו מדרגה גדולה ועבודה קשה יותר מאשר להצטער בצערו של חברו, כי המצטער בצער חברו הרי הוא מרחם עליו, אבל לשמוח בשמחתו זה יותר קשה.

ואם שמחה בצער חברו זה דבר כל כך גרוע שעל זה נאמר בנפול אויבך וגו' פן יראה השם ורע בעיניו וגו', על אחת כמה וכמה מידה טובה מרובה גדול השכר המגיע למי ששמח בטובת חברו. והוא דבר נפלא כזה שיש לנו! מה שיכולים לזכות להרוויח אם שמחים בטובת חברו, איזה זכויות ואיזה סייעתא דשמיא מקבלים, בגשמיות וברוחניות.

ביקורת עצמית על הלב והמידות

ולזה צריך שתהיה לאדם ביקורת עצמית על המידות שלו, מה עם הלב שלו, האם הוא מקיים את חובות הלבבות, וכבר הזכרנו ממרן הגר"ח מברסק זצ"ל שאמר כי ספר חובות הלבבות הוא "שולחן ערוך של אידישקייט", שבו מבואר איך הלב צריך להיות, מהו לב כשר ומהו לב שאינו כשר, וצריך על זה ביקורת עצמית, לדע מה יש בלב, מה השאיפות והרצונות שבלב, וכגון אהבת הבריות או הכון.

זהו הדבר החשוב ביותר, שהלב יהיה בשלמות! ובחובות הלבבות מדבר על זה בהרבה מקומות (שער יחוד המעשה פ"ו ועוד) שהעיקר תלוי בלב, וצריך לפקח על המחשבות שבלב, וכל העניינים האלו אינם מידת חסידות אלא "חובות" הלבבות, שולחן ערוך של הלב.

ועוד האריך בחובות הלבבות (חשבון הנפש פ"ג חשבון כ"ה) כי אדם צריך לחשוב מה העיקר אצלו ולמה הוא שואף יותר, האם לגשמיות או לרוחניות, מה מושך אותו יותר ואת מה הוא אוהב יותר, עולם הזה או עולם הבא, וצריך לבחור בזה או בזה, כי אהבת העולם הזה ואהבת העולם הבא הם תרתי דסתרי, ואי אפשר לקיים שניהם ביחד.

ולמעשה העצה היא כפי שאנו אומרים תמיד, קביעות בספרי המוסר, ובישיבות יש סדר מוסר קבוע חצי שעה בכל יום, וגם לבעלי משפחה שייך דבר כזה, ועל כל פנים צריכים שתהיה קביעות יום יומית ללימוד המוסר, וכבר הזכרנו ממרן הגר"ח זצ"ל שאם לומדים חמש דקות בכל יום בספר מסילת ישרים זהו גם כן דבר גדול מאד, אם יש קביעות בכל יום זה משפיע להגיע לשלמות. אשרינו שיש לנו את האפשרות להתחזק, ובעזרת השם נזכה לסייעתא דשמיא להצלחה בכל העניינים.

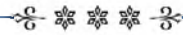
מוקדש בברכה ללידינו מתלימי רבינו
הרב יוסף צירון שיחי'
לרגל השמחה במעונו בהולדת בתו
יזכו לגדלה לתורה לחופה ולמעשים טובים!

מוקדש לעילוי נשמת
הרה"ג רבי **חיים אריה דרורי** זצ"ל
בן רבי **שאו** זצ"ל
נלב"ע י"ד טבת תשנ"ד - תנצב"ה

מוקדש לעילוי נשמת
הר"ר **יוסף דוד** ב"ר **מרדכי** ז"ל
נלב"ע י' טבת תשס"ח - תנצב"ה

פניני חשוקי חמד

מאוצרותיו המתוקים של מו"ר הגאון הגדול רבי יצחק זילברשטיין שליט"א
חבר מועצת גדולי התורה. רבה של שכונת 'רמת אלחנן' ב"ב. זראש כולל 'בית דוד' חולון

חטפו תינוק ומישהו הצילו ונתן לו שם

ויגדל הילד ותבאיו לבת פרעה ויהי לה לבן ותקרא שמו משה ותאמר כי מן המים משיתוהו (ב-י).

שאלה: נאצים חטפו תינוק, והוריו התייאשו מחייו, ויהודי אחד התאמץ וראה את הנאצים מחזיקים ילד יהודי, הוציא את התינוק מידיהם, וגידל אותו, הוא לא ידע את שמו וקרא לו "אליעזר" על שם "אלוקי אבי בעזרי ויצילני מחרב השודדי, עבר זמן ונתברר של מי התינוק והשיבו להוריו המאוששים. כעת נשאלה השאלה האם לקראו בשם שהוריו קראו לו בברית: "אברהם", או שמא מאחר ונתגדל זמן ממושך אצל המציל שקרא לו אליעזר, אם כן יש לקראו בשם זה?

תשובה: נאמר בתורה (שמות ב י) ויגדל הילד ותבאיו לבת פרעה ויהי לה לבן, ותקרא שמו משה ותאמר כי מן המים משיתוהו. וכתב על כך הנצי"ב (בהעמק דבר): כי מן המים משיתוהו, הרי הוא כאילו נטבע במים, ואין לאביו ואמו חלק בו, ואני אם הילד... עכ"ל. עוד כתב שם הנצי"ב על הפסוק (שם י) ויהי לה לבן. משום שהצילו מן המיתה וגם גידלתו, נחשב כאילו ילדתו וכמו שאמרה ויהי לה לבן.

ובשאלתנו מאחר וההורים התייאשו מהתינוק, ואיכדו מה שיש להם בו, כי לא היה לה שום אפשרות למצאו חי הרי זה כקנין והילד של המציל.

עוד כתב הנצי"ב בשם האברבנאל: ותקרא, פירוש ותקרא היא אמו יוכבד, וזהו נגד חז"ל וגם נגד הדרך ארץ שהיה לבן לבת פרעה, ועליה לקראו בשם, עכ"ל. מבואר שעל בת פרעה לקראו בשם מכיון שהוריו התייאשו והיא גדלתו, ולכן גם בעניינו יש לקראו אליעזר, כי הוא הצילו מהמים, וגם גדלו, והוא גם מידת דרך ארץ.

אכן יעוין במדרש (ויקרא רבה פרשה א): עשרה שמות נקראו לו למשה... אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה חייך מכל שמות שנקראו לך, איני קורא לך אלא בשם שקראתה לך בתיה בת פרעה. ותקרא שמו משה (שמות ב י), ויקרא אל משה, ע"ש.

מבואר שבאמת היו למשה עשרה שמות, אלא שהקב"ה קראו דוקא בשם שנתנה לו בתיה בת פרעה, ובטעם הדבר שהקב"ה קרא למשה דוקא בשם זה נאמרו פירושים רבים, יעוין בשיחות מוסר לגר"ח שמואלביץ (תשלכ כה) שביאר שעל ידי כך, כח המסירות נפש של בתיה נכנסה בתוך משה רבינו. ובספר תולדות אדם כתב שהוא היה כדי להזכיר למשה הנסים שנעשו לו. ויעוין עוד בכת"ס (ריש ויקרא) שביאר ששם זה מורה על ענוה, שלמרות שמשה רבינו גדל בבית המלך, נשאר עניו, ע"ש, ועוד פירושים רבים נאמרו בזה. ואם כן אין לו ראיה שבכל מקרה שהורים נתייאשו ואחר בא והציל, שישקע השם של ההורים, ויקראו לו רק בשם שנתן המציל.

ושאלתי את גיסי מרן רבי חיים קניבסקי שליט"א והורה

לקראו בשני השמות, כדי לעשות זכר לאביו ולמצילו. ויש לדון אם ב' שמות נחשבים לשם אחד או לב' שמות, וכבר דנו הפוסקים בספק זה לענין גט, אם לכתוב את ב' השמות דווקא בשורה אחת, וכן נקט הראנ"ח (ח"א סימן יא) שמי שיש לו שני שמות, אם יכתבו שם אחד, נחשב לחצי שם, וכן הוא בתורת חסד (אבהע"ז סימן לט) לגבי חתן ומחותן שלאחד יש ב' שמות ולאחר שם אחד השווה לחותנו, וכן כתב גיסי מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בספרו טעמא דקרא בשם מרן החזו"א, כשקורא לאחד על שם אדם אחר, צריך לקרוא בשני השמות.

אמנם בעניינו נראה שלכל השיטות אף שני שמות אינם נחשבים ממש לשם שנתן המציל, מכל מקום בעניינו צריך רק זכר, לזכור את הנס שנעשה לו על ידי המציל, וגם אם יש לו שני שמות, וכל שם נקרא חצי שם, מכל מקום יש כאן זכר לנס, וגם עם חצי שם אפשר לזכור את הנס. (חש"ח נדרים כ ע"ב).

אם שהציעה עצמה להניק את בנה הנטוש

ותאמר לה בת פרעה היליכי את הילד הזה והניקהו לי ואני אתן את שכרך ותקח האשה הילד ותניקהו (ב-ט).

שאלה: יולדת מחוסרת אמצעים נרשמה בשם מזויף בבית חולים, ונטשה את בנה לאחר הלידה מסיבות כלכליות. בית החולים חיפש מינקת בשכר, ובאה האם והציעה את עצמה להניק את התינוק, ולא גילתה שהיא אמו. בית החולים שילם לאם האמיתית שכר כמו למינקת. האם יש בזה חשש גזל, כי אילו היה ביה"ח יודע, שזאת האם, והיא את בנה בין כך תניק, לא היו משלמים לה?

יוכבד נטלה שכר הנקה

תשובה: לכאורה מיוכבד אמו של משה רבינו, ישנה ראייה שמותר לאם ליטול את השכר המוצע לה. שהרי כתוב בתורה (שמות ב ט): "ותאמר לה בת פרעה היליכי את הילד הזה והניקהו לי, ואני אתן את שכרך". והרי לכאורה אף שם, אילו היתה יודעת בתיה שיוכבד היא אמו של משה רבינו, לא היתה משלמת לה שכר, ואם היה בזה איסור של לקיחת כסף, לא היתה אמו של משה רבינו נוטלת את שכרה.

ואולי אפשר לומר שיוכבד לא נטלה, אלא בתיה בת פרעה הציעה תשלום. וכך מורה פשוט המקרא, "ותאמר לה בת פרעה היליכי את הילד... ואני אתן את שכרך, ותקח האשה את הילד ותניקהו". ולא נאמר "ותטול שכרה".

אלא שבמדרש רבה (שמות פרשה א אות כה) כתוב שנטלה שכר, ח"ל: "א"ר חמא בר חנינא, לא דיין לצדיקים שמחזירים להם אבידתם, אלא שנטולין שכר, ותקח האשה את הילד ותניקהו, באותה שעה נתן לה הקב"ה מקצת שכרה, שהיא היתה מחיה את הילדים, וכן הקב"ה החזיר לה את בנה ונתן לה שכרה.

מלך נותן בעין יפה

ואולי אפשר לתרץ על פי פירושו של הנצי"ב בספרו 'העמק דבר' (על התורה שם) שכתב: "ואני אתן את שכרך", כך דרך המלכים לשלם בעין יפה, ולא לגזור לעשות להם חנם, עכ"ל. ויתכן שלשון ואני "אתן" - דחקו, שמשמע שהוא מלשון נתינה ולא דרך תשלום.

לכן היה מותר ליוכבד ליטול מתנה, מכיון שדרך המלכים שנותנים בעין יפה, והיה ברור ליוכבד שאפילו אם היתה בתיה יודעת שיוכבד היא אם משה, בכל זאת היתה משלמת לה, כי כתוב "ואתן שכרך" - בלשון מתנה.

תשלום על מזון משובח

הרב החיד"א (פני דוד פרשת שמות אות ד) כתב, שבתייה בת פרעה אמרה ליוכבד, היליכי את הילד הזה והניקהו "לי", כלומר שתאכל יוכבד מזון משובח כדי שהחלב שלה יהיה מעולה ומתאים לבן מלך, ולכן "ואני אתן את שכרך", כלומר השכר הוא עבור המזון המיוחד והמשובח שיוכבד לא היתה מרשה לעצמה לאכול, אם בנה היה גדל אצלה, ע"ש. לאור זאת מובן היטב איך היה מותר ליוכבד לקבל תשלום, וז"ל: והניקהו "לי" בכל כבוד חריות, וחמלה. ושאת תאכלי מאכלים טובים, ומעדנים לזכך החלב... ואל תחושי לצרכי הוצאה במאכלים יקרים והסגולים, והפסדת מלאכתך בשומך כל חריצותך חריותך עליו, כי "אני" מלכה אתן את שכרך. 'את' - ריבה כל אביזרא דהוצאה המצטרבת, עכ"ל. ודברי פי חכם חן.

שכר מניעת איבה

עוד אפשר לישב על פי הגמרא במסכת עבודה זרה (דף כ"א ע"א) שכתבה: "ת"ר בת ישראל לא תניק בנה של עובדת כוכבים מפני שמגדלת בן לעבודה כוכבים... אמר רב יוסף, בשכר שרי משום איבה". ולפי דברי הגמ' הזו כתב בספר "דרכי שלום" שלכן בתיה הציעה תשלום עבור ההנקה, מפני שחששה שמא תשתמט יוכבד ולא תרצה להניק את הבן, כיון שהוא נכרי ומגדלת אותו לעכו"ם, [שהרי בתיה לא ידעה שיוכבד יודעת שהוא יהודי, ואדרבה - בתיה רצתה להסתיר עובדה זו כדי שאביה לא יהרוג אותה]. לכן אמרה בתיה ואני אתן את שכרך, דבאופן כזה התיר רב יוסף משום איבה, ע"ש. לפי הסבר זה נמצא שבתייה לא שילמה שכר הנקה תמורת ההנקה, אלא בגלל שעל ידי זה מותר להניק ילד גוי. נמצא שמותר ליוכבד ליטול את דמי ההנקה.

חשש פיקוח נפש

הר"ר ערן פלס הי"ו אמר לי שיתכן שאם לא היתה מבקשת שכר עבור ההנקה, היתה יוכבד מסגירה את עצמה בזה למלך ופקידיו, שהיו אומרים שזאת אמו של משה, והיו הורגים אותה על כך שלא עשתה כדבר פרעה להטביע את הילד, ולכן היה מותר לה להסתיר שהיא אמו, מפאת חשש פיקוח נפש. (ספר 'שיעורי תורה

לרופאים' חלק א סימן טו. ע"ש).

כשרשע מקניט צדיק בבית הכנסת

ויאמרו אֲלֵהֶם יֵרָא ה' עֲלֵיכֶם וְיִשְׁפֹּט אֶשְׁרֵי הַבָּאֲשָׁתָם אֵת רִיחָנוּ בְּעֵינֵי פְרָעָה וּבְעֵינֵי עֲבָדָיו לְתֵת חֶרֶב בִּידֵם... (ה-כא). שאלה: מעשה בישוב מרחוק, שיש שם רק בית הכנסת אחד, ומתפלל שם רשע אחד, שכל יום מקניט תלמיד חכם אחד מהמתפללים, ואומר לו: ראה מה עלה בגורלם של צדיקים כמותך בשואה, גאוני ארץ

אדמור"ם מרביצי תורה כולם נעקדו, ואיך אתה מסביר זאת?! הצדיק קיים מאמר חז"ל ביבמות (דף סה ע"ב) 'כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע כך מצוה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע', ושותק, [שהרי הוא יודע שהלה לא יקבל את מה שהורו לנו רבותינו, שדברים אלו נעלמים מאתנו ואנו רק מצדיקים את הדין ואומרים הצור תמים פעלו כי כל דבריו משפט א' אמונה ואין עול צדיק ישר הוא], והת"ח מרגיש לא טוב מהקנטות הללו. האם יפסיק לבא לבית הכנסת?

תשובה: נאמר בקהלת (ו ז): "כי העשק יהולל חכם, ויאבד את לב מתנה". ופרש"י: כי העשק יהולל חכם, כשהכסיל מקנתר את החכם, מערבב דעתו, וגם הוא נכשל, דתן ואבירים קנתרו את משה לומר (שמות ה) ירא ה' עליכם וישפוט וכו', וערבבו ואבדו לבו, וגרמו לו שהקפיד כנגד הקב"ה ואמר (שם ה) והצל לא הצלת את עמך. ונענש בדבר שהשיבו: עתה תראה, ולא תראה במלחמת ל"א מלכים.

עוד כתב רש"י "לב מתנה" לב חכמה שהיא מתנה לאדם, שנאמר (משל ב) כי ה' יתן חכמה. עוד פירש רש"י, כי העושק יהולל חכם, עושק לשון ריב וקנטורין, עכ"ל. לאור זאת יש מקום לומר שיקיים הצדיק את מה שנאמר בתחילת תהילים, 'אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים וכדרך חטאים לא עמד ובמושב לצים לא ישב', ויתפלל בביתו ויכוין תפילתו בשעה שהציבור מתפללים (עיין שו"ע אריה סימן צ ס"ט), ויתחנן לה' שיצילנו היום ובכל יום מאדם רע מחבר רע משכן רע. וה' יחזיר את הרשע בתשובה שלימה.

אולם למעשה נראה שאין על הת"ח להימנע מתפילה בציבור, אלא יתגבר יותר בלימוד מוסר במידת הסבלנות, דהנה מקור דברי רש"י הם מהמדרש (רבה במקום) שם נאמר: כי העושק יהולל חכם, עושק שעשקו דתן ואבירים למשה רבן אבדו חכמתו ממנו, ויאבד את לב מתנה מתונה כתיב, אלו היה משה מתון היה ניצול אלא שהקניטו והקפידו אותו ואמרו לו (שמות ה-כא) ירא ה' עליכם ולא סבל, ע"ש. ונראה שהמדרש בא ללמדנו על גודל הסכנה בקנטורים, שצריך להתחזק מאוד בסבלנות, אחרת אפשר להכשל, וכי היה עולה על הדעת שמחשש הקנטורים של דתן ואבירים, היה מותר למשה להמנע משליחותו של מקום?, ויעוין עוד במדרש (שם ובשמות רבה פרשה ו) כי העשק יהולל חכם. המתעסק בצרכי צבור משכחין תלמודו. אמר ריב"ל: ס' רבוא הלכות למדני ר' יהודה בן פדה בחרישת הקבר וכולן נשתכחו ממני בשביל שהייתי עוסק בצרכי צבור, ע"ש. וכי אם יש צורך לחכם להתעסק בצרכי ציבור לא יעשה כן, כשאין אחר? אלא יעסוק ויעשה שמירה על שמירה שלא לשכוח תלמודו. והוא הדען בענינו.

ועליו לשנן את הגמרא בגיטין (דף ז ע"א): שלח ליה מר עוקבא לר' אלעזר בני אדם העומדים עלי ובידי למסרם למלכות מהו, שרטט וכתב ליה אמרתי אשמרה דרכי מחטא בלשוני אשמרה לפי מחסום בעוד רשע לנגדי, אף על פי שרשע לנגדי אשמרה לפי מחסום, שלח ליה קא מצערי לי טובא ולא מצינא דאינקום בהו, שלח ליה דום לה' והתחולל לו דום לה' והוא 'פילם לך חללים חללים, השכם והערב עליהן לבהמ"ד והן כלין מאיליהן, ע"ש. והוא הדין בענינו ישכים ויעריב לבית המדרש, וישתוק ויתפלל לה', וילמד מוסר על מידת הסבלנות, והקב"ה יצילו מידו. (חש"ח נדרים עח ע"ב)...

י"ל ע"י מערכת "קובץ גליונות"
ניתן לשלוח חידושי תורה מגדולי ישראל ל:
k.gilyonot@gmail.com

גליון תורה רבותינו

ליקוטים מתורת מרנן ורבנן גדולי ישראל זצוק"ל ויבדלחט"א

שמות תשע"ט

תיקון המדות

ויקם מלך חדש על מצרים, אשר לא ידע את יוסף.

שיחת מרן הגרא"ל שטינמן זצ"ל בישיבת חפץ חיים בכפר סבא ש"ק פ' שמות כ"ב טבת תש"ח.

הנה ממשיך המדרש לאחד שבזה האיקונין של המלך, ולא מיחו בו, למחר הלך והרג את המלך, כך גם בפרעה, היום אשר לא ידע את יוסף, מחר לא ידעתי את ה', וצריך לבאר, למה דוקא יוסף הוא איקונין של ה', הרי ה' שם גם יעקב, וכל בניו, שהיו כלם צדיקים, וכן איזה שייכות יש בין מות יוסף והרשעת פרעה לא רק לפי מי שאומר בגמ' דחד פרעה הוא, וחדש ברשעותו, ודאי קשה מה ראה להרשיע אלא אפי' למ"ד תרי פרעה הו"ג כ"ק קשה הרי כל המצרים זכרו את יוסף, ואשר היטיב להם, ואיך יתכן שפרעה החדש שכח זאת, הבאור הוא, שהרי יוסף היטיב מאד למצרים מלבד הטבת יעקב שכשבא למצרים נפסק הרעב, גם יוסף היטיב, שפתר החלום ונתן עצות לאגור תבואה, שבלי זה היו גוועים ברעב, ונתמנה בשביל זה למשנה למלך, ופרעה ה' צריך להיות לו אסיר תודה מאד, שהציל את מצרים אלא שנמצאה בו המדה של כפיות טובה, של אי הכרת הטוב, שבשביל שלא נמצאה בו מדה זו, לא זכר להיטיב ליוסף, וכך נתגלגל הדבר, שנה"י רשע, ואמר לא ידעתי את ה'. מכאן נראה, את חשיבות המדות, שמשפיעים אפי' על דבר, שלכאורה אין לו שייכות כלל, מצוות שבין מצוות שבין אדם לחבירו, הם סבות לעבור על מצוות שבין אדם למקום, אי הכרת טובה, שהוא דבר בין אדם לחברו, מביא לידי אמירת לא ידעתי את ה', שהוא כפירה דבר אדם למקום על כן צריכה להיות עבודתו של כל אדם, ובפרט תלמיד ישיבה, לתקן המדות.

(נרשם ע"י הרב מאיר וונדר שליט"א)

הוא יוסף - העקביות יסוד לאישיות השומרת על

המדרגה

ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה ... ויוסף היה במצרים. (שמות א, א-ה)

כותב רש"י: ויוסף היה במצרים, והלא הוא ובניו היו בכלל שבעים שכתוב אודותם בפר' ויגש שהם ירדו למצרים ומה בא ללמדנו. וכי לא היינו יודעים שהוא היה במצרים. אלא,

להודיע צדקתו של יוסף, הוא יוסף הרועה את צאן אביו. הוא יוסף שהיה במצרים, ונעשה מלך, ועמד בצדקו.

רבות היה משנן כבוד מו"ר מרן הגאון רבי דוד פוברסקי זצוק"ל (עיין מוסר ודעת חלק א מאמר ו) את דברי רש"י אלו - הוא יוסף! כיסוד עיקרי באישיות האדם המסוגלת לייצב ולהעמיד צדקותו של האדם עם כל המאורעות והנסיגות בהיותו נתון למצבים נוראיים והפוכים מקצה אל קצה, ובכל מה שעובר עליו כל יום וכל שעה בעשרים ושנים. נשאר יוסף באותה צדקות מאז היה נער בן-זקונים רועה צאן אביו, ועתה הוא מלך!
איך הועיל לו הדבר?

--- הוא יוסף. 'הוא' שומר על אישיותו הבלתי משתנית, לכן הועיל לו להיותו 'עומד בצדקו'.

מעלתן של שפרה ופועה

ויאמר מלך מצרים למילדות העבריות אשר שם האחת שפרה ושם השנית פועה (א' ט"ז)

ופירש"י שפרה יוכבד שמשפרת את הולד, פועה שפועה לולד. ומקשה מרן ראש הישיבה רבי שמואל רוזנבוסקי זצוק"ל הרי אלו המילדות היו יוכבד ומרים שהיו נביאות והיו להם מדרגות גבוהות, ומה זה שהתורה מבליטה לנו את השבח שלהם דוקא בענין זה של משפרת ופועה לולד. אלא שבאמת זה גופא מדגישה התורה שלמרות הדרגות הגבוהות שלהן, עיקר מעלתן הוא בחלק המיוחד שבהן בתורת נשים, שהוא החלק העיקרי שבהן. (זכרון שמואל עמ' תקפ"ז)

חופת אמונה

ולא יכלה עוד הצפינו ותקח לו תבת גמא ותחמדה בחמר ובזפת ותשם בה את הילד ותשם בסוף על שפת היאור. ותתצב אחותו מרחוק לדעה מה יעשה לו. ותרד בת פרעה ... ותרא את התבה בתוך בסוף ... ותפתח ותראהו ... (שמות ב, ג-ו).

מובא בחז"ל (ילקוט שמעוני רמז קסו) שבת פרעה ראתה בתיבה, תינוק נתון בתוך חופה-של-נערים.

והרב מפוניבז' מרן הג"ר יוסף שלמה הכהן כהנמן זצ"ל היה מבאר, מכאן רואים, איך היו ההורים של משה 'מאמינים'

לגדול עם-עצמו, בשהותו בבית פרעה.
ועל כן לא מצאו לנכון, אף לא להעלות בקשה, ואף לא מספק,
על חייו ועל שלומו ועל עתידו.

חיוב שכר למינקת

**הילכי את הילד הזה והינקתו לי ואני אתן את שכרך (ב')
(ט')**

העיר מרן הגר"ד לנדו שליט"א יל"ע בחיוב לשלם שכר על הנקתו שהרי ה' זה בנה שמוטל עלי' בלא"ה להניקו בחינם, ויעוי' בחו"מ סי' פ"א ברמ"א דמי שאמר לחתנו העשיר (שאי"צ לפרנסו מדין צדקה) תלמוד עם בןך ואני משלם לך פטור דיכול לומר משטה אני בך, ובנתיבות שם סק"ב הביא דבתומים וקצוה"ח כתבו דחייב לו מדין שכירות וליאת כיון שהוא מחויב בעצמו ללמד בנו אי"ז שכירות דהוי כאומר לו עשה לך סוכה ותפילין לעצמך דלית ב' שכירות. ולכאור' לא דמי כל כך דבמלמד את בנו עושה לטובת אחר נמי, וכל שיש לתלות שבלא הבטחת שכר לא ה' עושה מה שנתחייב לעשות לטובת האחר הו"ל שכירות ונתחייב לשלם.

ויעוי' בשו"ת מהרי"ל דיסקין (בפסקים הקצרים בחו"מ סי' רל"ב) שנסתפק במי שאמר לחבירו קנה לך חפץ זה ואני אתן לך כך וכך והלך וקנה, אם נתחייב הלה בכך, מי מצי א"ל לקונה מאי אפסדת' או מצי א"ל הקונה לא ה' רצוני לסחור בזה, וכן אם ה' טובה להמצוה בקנין זה מהו שיתחייב לו בתורת פועל או יאמר לו משטה אני בך. [ובזה נראה דודאי חייב אבל בגוונא דלעיל צ"ע], עכ"ד. ויל"ע בנתיבות של"ב ט"ו ובחזו"א ב"ב כ"ג ע"ב ועי' נובי"ת דאיתי הפ"ת קנ"ח לענין פסיקה על הנאה דתרווייהו, וצע"ש.

ובקרא דכתיב הילכי [שלך] וכו' והינקתו לי ואתן שכרך מבואר כהתומים והקצוה"ח דאיכא חיוב תשלומין בכה"ג ודלא כהנתיבות.

מבחן גדלותו של האדם, בדברים הפשוטים

והקטנים

ומשה היה רעה את צאן יתרו חתנו כהן מדין וינהג את הצאן אחר המדבר ויבא אל הר האלקים חרבה. (שמות ג, א)

מובא במדרש (שמות רבה פרשה ב, ג) הדא הוא דכתיב (משלי ל, ה) כל אמרת אלוה צרופה. אין הקב"ה נותן גדולה לאדם עד שבדקהו בדבר קטן, ואח"כ מעלהו לגדולה.

הרי לך שני גדולי עולם שבדקן הקב"ה בדבר קטן ונמצאו נאמנים, והעלן לגדולה. בדק לדוד בצאן, ולא נהגם אלא במדבר להרחיקם מן הגזל. שכן אליאב אומר לדוד (שמואל א, יז, כח) ועל מי נטשת מעט הצאן ההנה במדבר [עוד נאמר שמואל א, יז, טו שהיה רועה א צאן ישי אביו]. מלמד שהיה דוד מקיים המשנה אין מגדלים בהמה דקה בארץ ישראל. אמר ליה הקב"ה, נמצא אתה נאמן בצאן, בא ורעה צאני, שנאמר (תהלים עח, עא) מאחר עלות הביאו.

וכן במשה הוא אומר: וינהג את הצאן אחר המדבר. להוציאן

בתינוק מושלך זה, שיהא לו עתיד. אף כי לנגד עיני בשר-ודם הוא הושלך לתוככי יאור בין אלפי תינוקים מושלכים לסופם... אבל, ההורים שלו, עמרם ויוכבד, בנו סביבו בנין יצוק של אמונה בהירה ובטחון מבטיח - חופת נערים - חופה של חתן וכלה מעותדה.

האמונה - מייצבת את האדם. כאמור: 'ותתצב אחותו מרחוק לדעה מה יעשה לו'. ובאותה אמונה, עומדת אותה אחות, ועדיין היא ילדה כבת שש שנים, ומאמינה בחזיון נבואי שהשכילה להבין בעבר מאורו של הנולד. ואביה עתה עמד וטפח בפניה: נבואתך, היכן היא? וכי היה לה תשובה? לא ידוע! וכי מהפה יכול לצאת תשובה? אבל יש בה עצמה אמונה!

ואמונה, בלתי מושלכת לשום אבדון. היא קיימת והיא מקיימת...

הם בונים עבורו תיבה, כזו שלא יהא בה ריח רע, כי הוא צדיק. והרי הוא הולך למות ברעב, או בחנק המים, ומפני מה לא יריח? אבל הרי הוא צדיק, אז ראוי שהצדיק שצדקותו עמו, לא יריח ריח רע. ולצדיק, אף כשהוא בסך-הכל בן שלשה חודשים, יש עמו מהלכים שונים מהטבע העכשווי והרגיל, אז יש לכבדו ולדאוג לריח טוב בסביבתו.

והילד מושלך ליאור.

אבל לפני כן אביו ואמו עושים לו חופת נישואין - לא כזה של 'כאילו' חופה, אלא חופה של אמונה ותקוה... חופה כשל 'בן' שמונה עשרה לחופה'. כי התיבה עם הילד, אמנם היא מושלכת ליאור, אבל יש בתוכה צדיק, אז בודאי יש ממנו תקוה. והתקוה, היא לא בעתיד הרחוק, אלא עכשיו ועכשיו.

בשנים שלאחר השואה האיומה, היה מרן הרב מפוניבז' זצוק"ל עובר מעיר לעיר ומחזק את הלבבות השבורות, ומנסה לדרבן את הניצולים לחדש מקומות התורה שנחרבו. והיה מביא על בתיא, בת פרעה, שהושיטה את ידה להציל את התיבה שהיה משה רבנו בתוכה. והרי ידוע ידעה היטיב כי לא תגיע עד לתיבה שהיתה מרוחקת מאד משפת הנהר. ובקול חוצב להבות אש, החל לזעוק - - - יהודי טובע! הושט ידך להצילו, בין אם תגיע ובין אם לא תגיע...

כך זעק ודפק על הסטנדר שוב ושוב...

א-פארטיקער, שלמות בכל גיל וגיל

ויגדל הילד ותבאחו לבת פרעה ויהי לה לבן ותאמר כי מן המים משיתהו. (שמות ב, י)

נשאלת השאלה, איך ויתרה האמא המאכילה, והאחות הנביאה להביא את בנם אל בת פרעה ולהישאר בחיקה, ולא עמד להם ההכרעה איך הוא יגדל אצלה, ומדוע לא תבקש לגדלו עוד זמן מה?

והיה כבוד מו"ר מרן הגאון רבי דוד פוברסקי זצוק"ל אומר, שעל זה הקדים הכתוב 'ויגדל הילד' ותבאחו לבת פרעה. כלומר, הוא כבר היה גדול ומושלם, א-פארטיקער. על אף היותו רק בן כ"ד חודש, תינוק שנגמל מלינוק. אבל כבר בטחו אביו ואמו ואחותו בודאות מוחלטת וללא שום פקפוק, שאין להם מה לחוש עליו, בשום צד וחשש כלשהו, שמא לא יוכל

היה לפני מתן ולא נאמר הפטור של וחי בהם וא"כ חייבים לקיים המצוות גם במקום סכנה ורעליה עליו הפרשת דרכים מה שייך כאן וחי בהם הא על הולד אין מצות מילה רק על אביו ובכה"ג לא שייך וחי בהם אלא זה רציחה ובודאי אסור וכן יש להקשות ע"ד רש"י בחולין דף מז דאיתא התם תניא רבי נתן אומר פעם באת אשה לפני ואמרה שמלה בנה ראשון ומת שני ומת שלישי באה לפני אמרתי לה המתניני לו עד שיבלע בו דמו וכתב רש"י המתניני לו דאין לך דבר העומד בפני פיקוח נפש חוץ מע"ז ג"ע וש"ד עכ"ל

וקשה מה שייך פיקו"נ לכאן הא אפילו אם על כל העבירות היו חייבים למסור הנפש עדיין היה אסור למול את בנו באופן שיש פיקו"נ כיון שזה ספק רציחה ואין היתר לרצוח יהודי בשביל מצוות דיקנה כתב הרמב"ם סופ"א דמילה אין מלין אלא ולד שאין בו שום חולי שסכנת נפשות רוחה את הכל ואפשר למול לאחר זמן ואי אפשר להחזיר נפש אחת מישראל לעולם וצ"ב מה פשר אריכות דברים זו א"ר ע"י שו"ת חת"מ ו"ד סי' רמ"ד להנדו בגיטין דף גז איתא כי עליך הורגנו כל היום זה מילה ע"י רש"י והיינו דמילה הוי סכנת נפשות וחזינו שנצטוינו בזה מהתורה להכניס התינוק לסכנה וזוהי מהות המצוה רדקיוש הרמב"ם דשם זה סכנה כזו שאפשר להמתין עד שתחלוף הסכנה תה ילפינן מוחי בהם וזה אריכות הרמב"ם כי אם לא היה שייך להמתין עם המילה עד לאחר זמן לא היו דוחין המילה שהרי כל החפצא של מצות מילה היא כי עליך הורגנו כל היום דימ י"ז מובן קושיית הרא"ם דבלאו קרא דוחי בהם אין פטור של סכנה והיה צריך למול על אף שהוא חולה ואין בזה חשש רציחה כיון שזוהי המצוה למול כמקום סכנה.

וכן מתורץ מש"כ רש"י בחולין טעם זה דפיקו"נ שאסור למול מי שלא נבלע דמו ולא נקט טעם של רציחה משום שלולי הטעם של פיקו"נ הנלמד מוחי בהם היו חייבין למול אף במקום סכנה. (נר לאחד)

חובת ניצול ההזדמנויות

ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלקים (ג' ו')

ואמרו חז"ל במאי דכתיב (ל"ג כ') ויאמר לא תוכל לראות פני. כך אמר לו הקב"ה למשה כשרציתי לא רצית עכשיו שאתה רוצה איני רוצה ע"כ. ועיי"ש, בדברי המדרש שאף שהסתיר פניו היתה מעלה גדולה, מ"מ אמר לו הקב"ה עכשיו שאתה רוצה איני רוצה. ומבאר **מרן ראש הישיבה רבי שמואל רוזובסקי זצוק"ל** בדברי המדרש והיינו שכיון שניתנה לו האפשרות להביט ולהשיג השגות וגילויים גבוהים, הרי הוא מוכרח להשתמש באפשרות זו, ואם אינו משתמש, הרי הרי היא ניטלת ממנו. שכך היא מציאותם של דברים, וכך הוא הדבר בכל אדם לפי ערכו שאם מזמינים לו מן השמים אפשרות ומצב להתעלות ואינו מנצל הרי האפשרות נטלת ממנו. (זכרון שמואל עמ' תקל"ג)

מנהיג ישראל- הדואג לכל יחיד ויחיד

בהספד שנשא מרן ראש הישיבה רבי שמואל רוזובסקי

מן הגזל, ולקחו הקב"ה לרעות ישראל, שנאמר (תהלים עז, כא) נחית כצאן עמך ביד משה ואהרן.

ומובא בילקוט (שם) האיך היה נבחן משה רבנו, בעת רעותו יחד עם המטה המיוחד בעתיד לאותות, את צאן יתרו חותנו במשך ארבעים שנה. וש אחרי כן, הוא נבחר להיות גואל-ישראל.

נשאל כבוד מו"ר מרן רבי דוד פוברסקי זצוק"ל, מה הגדולה הזאת שהיה למשה. וכן במה שכתוב (תהלים עח, ע-עא) על דוד המלך, שנבחנו במשך ארבעים שנה על רעיית צאן. ודוקא על זה כתוב שהם 'נלקחו' לגדולתם. וכן שיבח הקב"ה את דוד המלך בפני נתן הנביא, ואמר לו, ועתה כה תאמר לעבדי לדוד כה אמר ה' צבאות אני לקחתך מן הנוה מאחר הצאן להיות נגיד על עמי על ישראל. (שמואל ב, ז, ח).

ואף שישנם הלכות יחודיות בעסק המרעה, כפי שמצינו (בפר' חיי שרה, בראשית כד, י. בפרוש רש"י) שאליעזר נזהר מרעייה בשדות גזל. ובמדרש לעיל כתוב, ששמר על ישוב ארץ ישראל. אבל האם גם משה ודוד הגדולים צריכים להיבחן במבחן כזה, בו כתבה התורה שעמד אליעזר העבד בנאמנותו לאברהם אדונו, ואילו הם נבחנו במשך תקופת זמן כה ארוכה, בת ארבעים שנה?

והשיב, שלא דוקא ברעיית הצאן היה המבחן. אלא הם היו נבחנים באותם מלאכות ובאותם בדברים הכי הכי פשוטים אשר נהגו בזמנם. הם, היו גדולים וענקים, ולפיכך דוקא בכאלו דברים הפשוטים שנהגו בזמנם, הם היו נבחנים!

כלי שלמות

ושאלה אשה משכנתה וגו' כלי כסף וכלי זהב ושמלות (ג' כ"ב)

העיר **מרן הגר"ד לנדו שליט"א** ברש"י בפר' בא (י"ב ל"ה) מייתי ממכילתא דהשמלות היו חשובות להם מן הכסף ומן הזהב והמאוחר בפסוק חשוב יותר, ויש להקשות והא בני ישראל לא שינו שמם ומלבושם כדאיתא במדרש (מדרש לקח טוב לר' טובי' הרופא, וכו' בריט"א על הגדה ש"פ, ובמדרש לפנינו איתא שלא שינו שמם ולשונם ואילו לבושם לא הוזכר) וא"כ למאי הוצרכו לשמלות ועכ"פ איך יחשב אצלם יותר מכלי כסף וזהב.

ו"ל דבמדבר אין חשיבות לכלי כסף וזהב כמו שמלות הנצרכים ללבושם, ומה שלא שינו מלבושם אפשר שעשו שינוי בלבוש ותו לא ה' לבושם כלבוש המצריים. ועוד אפשר דדוקא במצרים לא שינו אבל אחר שיצאו שפיר יכלו לשנות.

מילה במקום פיקוח נפש

ויהי בדרך במלון ויפגשוהו ה' ויבקש המיתו. (שמות ד, כד)

בשולחן שבת אמר מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל לנכדו. רש"י הביא הגמ' בנדרים ל"א תניא א"ר יוסי ח"ו לא נתרשל משה אלא אמר אמול ואצא לדרך סכנה היא לתינוק עד שלשה ימים וכו' ולנקשה הרא"ם אמאי פטור משום סכנה הא עדיין

פי' לגבות מהם המס כי פרעה עלה דכיון דחשבו שמחויבים לו מס מים בואם למצרים עד שלא יהיה די לפרוע במעות שיש להם כי גם יצטרכו לעבוד גם בגופם, ויהיה זה הפי' למען ענותו בסבלותם.

פסוק כ"א ויעש להם בתים.

ע"פ פשוטו י"ל כאשר ראה פרעה כי המילדות יראו את האלוקים ויעש להם פירוש פרעה בתים לשומרים אם אמת כמו שהם אומרות כי בטרם תבוא אליהן המילדות וילדו.

פסוק ד' קפיתל ב' לדעה מה יעשה לו.

והנה כתוב במדרש כי מרים אחותו נתנבאה על משה, והנה מכלל הנבואה הוא שאם יתראה לאחד דבר מה, סימן הוא לו שצריך ג"כ להיות סיבה לאותה הדבר שנראה לו בנבואה שאם לא כן למה נראה דווקא לו הנבואה והיה פי' ותתצב אחותו מרחוק למה מפרש לדעה, פירש נודע לה בנבואה מה יעשה לו, כי יהיה מושיען של ישראל, וע"כ היא דרכה להיות סיבה לזה כנ"ל ע"כ עמדה לראותו וכן היה שלא ידבר למרים. שמרים קראו לאם הילד להיות סיבה להצלתו.

פסוק כ"ג ותעל שועתם אל האלוקים מן העבודה.

פי' לא שזעקו אל ה' שיוצאם אלא שזעקו מתוך היסורין של קושי העבודה וכן יהיה פירוש הפסוק שמות ג' פסוק ד' ואת צעקתם שמעת מפי נוגשו פי' שמעתי צעקתם אע"פ שלא צעקו אלי שאושיעם אלא דכל "מפני הנוגשים" כי ידעתי את מכאביו, פירוש שדעתם מטורפת - הכואבות שיש להם ע"כ אינם צודקים כראוי. ובפסוק ט' יהיה הפרוש ועתה הנה צעקתם בנ"י שמו אל לבם להתפלל אל ה' להושיעם וזה דיין תיבת באה עלי פירוש התפללו אלי כדרך כנפילה.

פסוק כ"ה וידע אלוקים.

בגמרא זו פרישות דרך ארץ, והסביר כי כל הענין של ששה בכרס אחד הא לא למען יהיו מרובין לעולם יען כי מובא במדרש שטרם נפטר יעקב אבינו ראה מיוצאי חלציו ס' ריבוא בשעה עשר שנה היה צריך שיהיה ביצאת מצרים עד אין מספר, וא"כ היה כל פריית ורביית בית ישראל רק להשלים קושי השעבוד שיהיה כך וכך מספר בני עבדים, לפרעה, וכשפרעה הפריש אותם מדרך ארץ, היה ג"כ עולה מספר הנפשות שהו עתידים להוולד בחשבון יען כי המניעה היתה מפרעה אבל מי הוא יכול לדעת כמה נפשות נחסרו מהפרישות דרך ארץ עד יצי"מ הוא רק הקב"ה, וזה פי' וידע אלוקים, דווקא וזהו פרישות דרך ארץ אשר לא היה יכול לדעה זאת שום נברא זולת הבו"ת ודוק.

שמות ג' פסוק ה' אל תקרב הלום, של נעליך, כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא

והנה לפי המובן היה צריך משה כדי הרגע לחזור מזה המקום קדוש לחלוץ המנעלים כי הוסיף שאמר לו של נעליך היה אסור לו לעמוד אפילו רגע עם מנעלים, אא"כ לישב במקום קרוב ויחלץ המנעלים ואם לא יכול לעשות שהמקום הזה היה לו הדין כפי הנראה כמו קדושת העזרה ואין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד, ואמר לו הקב"ה למסור שאסור למשה לישב שם אל תקרב הלו זה מלכותו כפי דרשת חז"ל שאין אתה חז"ל שאין אתה מלך וע"כ מוכרח לדעת מהמקום הקדוש ולחלוץ.

שמות ה' פסוק כ"ב למה הרעותה לעם הזה.

הנה טענת משה היה הן אמת שצריך ג"כ להיות זה הקושי השעבוד של מניעת התבן אבל למה עשה הקב"ה זאת אחר שליחותו של משה שהיהודים יהרהרו אחר הקב"ה, היה צריך זה הגזירה מתבן מקודם ואח"כ התחיל משה.

זצוק"ל על מרן הגאב"ד דפוניבז' זצוק"ל אמר: בחז"ל איתא (שמו"ר ב' ב') ולמי בוחן לצדיק שנאמר ה' צדיק יבחן, ובמה הוא בוחנו בצאן, בדק לדוד בצאן ומצאו רועה יפה וכו'. ואף משה לא בחנו אלא בצאן, אמרו רבותינו כשהיה מרע"ה רועה צאנו של יתרו במדבר ברח ממנו גדי ורץ אחריו וכו', נזדמנה לו בריכה של מים ועמד הגדי לשתות, כיון שהגיע משה אצלו אמר אני לא הייתי יודע שרץ היית מפני צמא, עייף אתה, הרכיבו על כתיפו והיה מהלך אמר הקב"ה יש לך רחמים לנהוג צאנו של בשר ודם כך, חייך אתה תרעה צאני ישראל. המבואר שיחודו של משה רעיא מהימנא שלא רעה את הצאן בכללות, אלא שהיתה דאגתו נתונה ביחוד לכל אחד ואחד מן הצאן, עד, שמסר לבבו וכל עומק רחמיו לגדי אחד. ועל כן הוא הראוי היות מנהיגם של ישראל, כי זה יחודם של מנהיגי ישראל. (זכרון שמואל עמ' תקס"ד)

סירובו של משה

ויאמר משה אל ה' בי אדני לא איש דברים אנכי גם מתמול גם משלשם וגו' (שמות ד, י)

כתב רש"י למדנו שכל שבעה ימים היה הקב"ה מפתה את משה בסנה לילך בשליחותו וכו' עד שחרה בו וקיבל עליו וכל זה שלא היה רוצה ליטול גדולה על אהרן אחיו שהיה גדול הימנו וכו' עכ"ל לפי פשוטו נוכל לפרש שהוא מפני חיובו בכבוד אחיו הגדול ומפי מרן הג"ר משה הלל הירש שליט"א ר"י סלבודקה שמעתי ענין אחר בסירובו של משה שהגם שהקב"ה הפציר בו כל כך כיון שהיה הדבר נגד טבעו דהיינו שעמידתו בראש ישראל לפני פרעה וכל מצרים ובמעמד אהרן אחיו הגדול ממנו לא היתה לפי מציאותו וענינו של משה שהיה עניו מכל האדם על כן סירב ככל שהיה בידו ומשראה שחרה אפו בו קיבל עליו. (זכרון בנימין זאב)

לסיים בדבר טוב

תכבד העבודה (שמות ה, י)

מספר בעל המעשה רבי בנימין זאב דויטש בהיותי בעל קורא במניינו של החזו"א היה פעם צורך להוסיף על הקרואים לעלות לתורה היה זה בפרשת שמות ורציתי להפסיק בפרק ה' פסוק ט' נזבחה לאלוקינו שאלתי הפסוק הבא פותח בתכבד העבודה על האנשים האם אין זה נקרא שפותח בדבר רע והשיב רבינו בחיון אין דבר מעשה זה כבר עבר מזמן. (מעשה איש)

שיעורי מרן המהרי"ל דיסקין על פרשת שמות

מתוך כתבי הרה"ג ר' חיים דוב קנטור זצ"ל שו"ב שפיה נמצא רשימה משיעור ששמע מהמהרי"ל דיסקין זיע"א ומתפרסם כאן לראשונה.

יום ב' פרשת בא לחודש שבט תרנ"א לפ"ק

סדר שמות פסוק יו"ד ועלה מן הארץ

י"ל כי עם המדינה נחלקים לשני דרגות, הפשוטים ואנשי מעלה, ויהיה הפירוש ועלה כי יהי מן האנשי מעלה, מן הארץ פי' מן המדינה.

פסוק י"א וישמו עליו שרי מסים.

שיעור חומש

על פרשת השבוע

משיעורי הגאון הגדול רבי חיים פיינשטיין שליט"א

ראש ישיבת עטרת שלמה

פרשת שמות תשע"ט

וייטב אלקים למילדות וגו'. (א', כ').

במדרש (שמו"ר פ"א ט"ז) איתא, דבר אחר, וייטב אלוקים, אמר רבי ברכיה בשם רבי חייא בר אבא, הדא הוא דכתיב, ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה, מהו שכר היראה, תורה, לפי שיראה יוכבד מפני הקב"ה, העמיד ממנה משה וכו' ונתנה תורה על ידו וכו', ומרים יצא ממנה בצלאל, שהיה מלא חכמה ובינה דכתיב ואמלא אותו רוח אלוקים בחכמה ובתבונה ובדעת וגו', ועשה ארון לתורה שנקראת טוב.

ויש לבאר הא דהשכר על היראה, הוא תורה, עפ"ד הגמ' בשבת דף ל' ע"א, שיראת שמים היא אוצר לתורה, ועל כן, מי שירא את ה', ממילא חבין אוצר לתורה, ועל כן זוכה הוא לתורה, ולכן זכתה יוכבד למשה שנתנה תורה על ידו, וזכתה מרים שבשכר יראתה, עשה בצלאל את הארון לתורה.

והנה בפר' ויקהל (ל"ז, א') על הפסוק 'ויעש בצלאל את הארון, כתב רש"י, לפי שנתן נפשו על המלאכה יותר משאר חכמים, נקראת על שמו. ויש להעיר, דלמה נאמר כן דווקא על הארון, יותר משאר הכלים ומלאכת המשכן. ולפי דברי המדרש הוא מבואר היטב, דמה שעשה בצלאל את הארון, הוא דבר מיוחד שזכה לו בצלאל, בשביל תשלום שכר למרים, שהיטיב לה הקב"ה בשכר היראה.

ותפתח ותראהו את הילד והנה נער בוכה (ב', ו').

הנה בגמ' בסוטה דף י"ב ע"ב פריך, קרי ליה ילד, וקרי ליה נער, תנא, הוא ילד וקולו כנער, דברי רבי יהודה, א"ל רבי נחמיה א"כ עשיתו למשה רבינו בעל מום, אלא מלמד שעשתה לו אמו חופת נעורים בתיבה אמרה שמא לא אוכה לחופתו. וכתב רש"י, דהפסול דבעל מום דקאמר רבי נחמיה היינו דנפסל בקול לעבודת השיר.

ובטעמא דר' יהודה דלא חש למענה זו דעשיתו לבעל מום, אפשר לומר דסבירא ליה דלא נעשה בעל מום בכך, דיח לומר דבעל מום לשירת הלויים הוא רק מי שנתקלקל קולו, וכמש"כ הרמב"ם בפ"ג מהל' בלי המקדש ה"ה דכשיתקלקל קולו מרוב הזקנה יפסל לעבודתו במקדש, או נעשה צרור, אבל מה שאין קולו כפי גילו, יש לומר דזה לא חשיב מום.

והנה בתוס' השלם עה"ת הקשה בזה, דהא בגמ' בזבחים דף ק"א וק"ב מבואר דמשה רבינו היה כהן ולא לוי, ורבי יהודה ורבי נחמיה גופייהו סבירא להו הכי כמבואר שם בסוגיא, וא"כ מה שייך ביה מום דקול, והלא הכהנים אינם משוררים. עיי"ש מה שתירץ שכל כהונתו של משה היה רק ללמד לאהרן.

והנראה ליישב בזה עפ"י המבואר בחידושי רבינו חיים הלוי (הל' איסור'ב פמ"ו ה"ט ד"ה והאומנם) שכתב דמה שכל כהן אינו גם לוי, אע"פ דכהנים איקרו לויים, הוא זה משום דדין הכהונה מבטל ומפקיע מהם דין לוי, דכהנים לויים וישראלים שלושה שמות ותלתא קהלי מיוחדים כל אחד בפני עצמו, ועל כן משפחת כהונה אינה בדין משפחת לוי.

אשר לפי זה יש לומר דאע"ג דמשה רבינו היה כהן, אבל הרי לא היה ממשפחת כהונה, אלא שהיה לו קדושת כהונה, וזה מהני לאכילת קדשים, אבל מ"מ לא היה בדין משפחת כהונה, וכיון שכן שפיר יש לומר דלא פקע ממנו משפחת לוי, דאין לו דין משפחת כהונה שיפקיע מיניה דין משפחת לוי. מעתה שפיר היה כשר לשורר, אע"פ שהיה בקדושת כהונה. ומיושב היטב הא דמבואר בגמ' דהיה כשר לשורר.

ויהי בימים הרבים ההם ויגדל משה ויצא אל אחיו וגו' (ב', י"א).

הנה התורה כתבה פרשה שלמה בפנ"ע, ללמדנו שמישה רבינו היה בבית פרעה וגדל שם, ומשם יצא אל אחיו לראות בסבלותם, וצריך ביאור אריכות זו, מה בא זה ללמדנו.

ונראה לפרש על פי המבואר בדברי המדרש (שמו"ר א', כ"ו) שהיה גדל שלא כדרך כל הארץ, והייתה בת פרעה מנשקת ומחבקת ומחבבת אותו וכו', ולא הייתה מוציאתו מפלטרין של מלך, ולפי שהיה יפה הכל מתאווים לראותו וכו', והיה פרעה מנשקו ומחבקו וכו', וכן הקב"ה אמר לחירם ואוציא אש מתוכך, וכן בת פרעה מגדלת מי שעתיד ליפרע מאביה. ואף מלך המשיח שעתיד ליפרע מאדום יושב עמם במדינה. ומבואר דזהו מכה גדולה יותר שמתוכם באה להם פורענותם, ונוטלים מהם את המלכות.

וא"כ יש לפרש דלזה יחדה התורה אריכות הענין שהיה וגדל בבית פרעה, ללמדנו עוצם העונש למצרים, דמי שהם גידלו הוא זה שיצא לראות בסבלותם ולהושיעם, וזהו ביאור הפסוקים, ויגדל משה, ר"ל שאחר שהם גדלוהו, הרי מתוכם יצא אל אחיו לראות בסבלותם ולהושיעם.

וירא כי אין איש ויד את המצרי וגו' (ב' י"ב).

וכתב רש"י, וירא כי אין איש עתיד לצאת ממנו שיתגיייר. והנה אא"ז מרן הגר"ז זצ"ל הקשה היכן מצינו דבר כזה, שיהא חיובו תלוי אם עתיד לצאת ממנו אחד שיתגיייר, והרי אם נתחייב המצרי מיתה, מאי איכפ"ל אם יצא ממנו אחד שעתידי להתגיייר. וביאר דהנה רש"י על הפסוק 'הלהרגני אתה אומר' כתב, שהרגו בשם המפורש, והמעם דהרגו בשם המפורש, ביאר על פי דברי הרמב"ם בהל' מלכים פ"י ח"ו, דעכו"ם שחבל בישראל אע"פ שהוא חייב מיתה אינו נהרג, והיינו דחיוב מיתה זה הוא בידי שמים, ובזה ביאר דהרגו בשם המפורש, בשביל שיהא מיתה בידי שמים, ועל פי זה ביאר דכיון דבדין מיתה בידי שמים איירי, הרי דבזה שייך עוד חשבונות אם עתיד לצאת ממנו מי שעתידי להתגיייר, דאז אין להמיתו.

ובאמת דכדברי אא"ז זצ"ל נראה דמבואר בדברי הכסף משנה, דהנה הקשה הכסף משנה על מש"כ הרמב"ם הנ"ל דאינו נהרג והוא חיוב מיתה בידי שמים, דבגמ' בסנהדרין דף נ"ח ע"ב אמרינן, אמר רבי חנינא גוי שהכה את ישראל חייב מיתה שנאמר ויפן כה וכה, הרי דמיייתי קרא למילף מינה החיוב מיתה, וכתב דצריך לומר דקרא אסמכתא בעלמא הוא. ולכאורה צריך ביאור דהרי במקרא הא מפורש שהרגו.

אכן לפי דברי אא"ז מרן הגר"ז זצ"ל דמה שהרגו היה מיתה בידי שמים, ולא מיתה בית דין אתי שפיר.

ועל פי מה שנתבאר נראה להוסיף, דהנה במדרש (שמו"ר א', כ"ט) איתא, וירא כי אין איש, אמר רבי נחמיה, ראה שאין תוחלת של צדיקים עומדות הימנו ולא מזרעו עד סוף כל הדורות, כיון שראה משה כך, נמלך במלאכים ואמר להם, חייב זה הריגה, אמרו לו הן, הו"ד וירא כי אין איש שילמד עליו זכות. וצריך ביאור דהיכן מצינו בחייבי מיתות שנמלכים במלאכים אם להרוג.

ובחידושי הרד"ל שם הביא דברי האבות דרבי נתן שהושיב סנהדרין של מלאכי השרת. וגם זה צריך ביאור כנ"ל, דהלא דיני נפשות הם בעשרים ושלשה, ולא לימלך במלאכים.

עוד יש להעיר, דכיון דכל הסנהדרין אמרו שהייב ולא היה אחד שמלמד זכות, הרי אמרינן בגמ' בסנהדרין דף יז., סנהדרין שראו כולן לחוב פוטרין אותו, ונחלקו הראשונים בזה אם פוטרין אותו היינו שהורגין אותו מיד, או שאין הורגים אותו כלל, ולשיטת הנך ראשונים דס"ל דפוטרין אותו ממיתה צ"ע, דאם כן הכא נמי דינו הוא ליפטר ומדוע הרגו משה רבנו.

אכן לדברי אא"ז מרן הגר"ז זצ"ל שכאן דינו הוא במיתה בידי שמים, והריגת משה רבנו הייתה במיתה בידי שמים, אתי שפיר דאין זה תלוי בסנהדרין של עשרים ושלשה, ובדיני שמים ראוי להיות נמלך במלאכים.

ובזה מיושב דאע"פ דכולן מחייבין, מ"מ הרגו משה רבנו, דיש לומר דדינא דכולן מחייבין הוא רק בדיני בית דין, אבל בדיני שמים יש לומר שאין דין זה נוהג. והרי חוינן דבדיני שמים גם לא אזלינן בתר רובא כמו בדיני בית דין, וכמ"ש אם יש עליו מלאך אחד מליץ מני אלף פדעוהו מדרת שחת, הרי דסגי באחד להצילו, ולא אזלינן בתר רובא, ואם כן יש לומר דכי היכי דלא אזלינן בתר רובא, הכא נמי דאין נפטר כשכולם מלמדין חובה.

ויקם משה ויושיעין וישק את צאנם (ב' י"ז).

משמע דמשה עשה שני דברים, חדא שהושיעין, ועוד עשה שהשקה את צאנם.

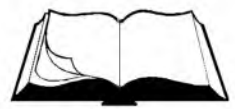
ונראה לבאר על פי מה דאיתא במדרש, דהרועים השליכו אותן למים, ומשה הוציאן. הרי דמלבד מה שהשקה את צאנם, גם הצילם והוציאם מתוך המים, וזהו ויושיעין, שזה היה דבר נפרד ממה שהשקה את צאנם.

הדברים נערכו מתוך שיעור הנמסר בעש"ק
בישיבת "עטרת שלמה - קרית הישיבה"
את השיעור במלואו ניתן לשמוע בקול הלשון
03-6171001-1-1-1-5-7-5 (מס' חדש)

השיעור נדפס לרפואת הבה"ח
אברהם בן ציון בן היה אריאלה
בתושח"י

מִי יֵדָע

"אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד" (ברכות ח')

טבת תשע"ט

שאלות המצוות

גליון 355

ההלכות נערכו ע"י הרב יהודה אריה הלוי דינר שליט"א – רב ביהכ"נ צא"י "דברי שיר" ב"ב

מוריד השלג

◀ **שאלה:** נמצא במקום מושלג ובטעות בעת תפילת שמו"ע אמר "משיב הרוח ומוריד השלג", האם יצא יד"ח?
תשובה: בדיעבד יצא שגשם ושלג הם אותו דבר, אבל לכתחילה יש להזהר ולא לשנות (הגר"ח קניבסקי שליט"א).

עניית קדיש ליד פח אשפה בעת הלוויה

◀ **שאלה:** בשעת הלוויה ראינו שיש ברחוב פחי אשפה, האם מותר לענות על הקדיש ודברים שבקדושה?
תשובה: אם יש הרבה אנשים מסביב המפרידים ביניהם ובין פח האשפה, הרי"ז כמו מחיצת אנשים, שיש לו דין מחיצה שמפסיק ביניהם ומותר לומר דברי קדושה (משנ"ב סי' שס"ב ס"ק ל"ח).

שונה כמה פעמים במשך הבוקר

◀ **שאלה:** מי ששונה במשך הבוקר כל 45 דקות, האם מברך פעם אחת ברכה ראשונה ובסוף ברכה אחרונה, או בכל פעם צריך לברך ברכה ראשונה ואחרונה?
תשובה: שיעור עיכול במשקה הוא בערך חצי שעה (ע"י משנ"ב סי' ק"צ ס"ק ח' ו"כף החיים" שם ס"ק כ"ט), נמצא שאם מחכה עד לכוס הבאה הוא כבר מפסיד ברכה אחרונה על מה שכבר שתה, ולכן עדיף לברך מיד ברכת "בורא נפשות" ושוב לברך ברכת "שהכל" על הכוס השנייה, וכן הלאה.

הפסקה באמירת 'סגולה' ביו ברכה לאכילה

◀ **שאלה:** בירך "שהכל" על סוכריה ונפלה הסוכריה ואבדה בתוך החול שבגינה, ולא מצאה, מיד אמר את הסגולה: "אמר רבי בנימין הכל בחזקת סומין עד שיפקח ד' את עיניהם שנאמר ויפקח ד' את עיניה ותרא באר מים" (מובא שהחזו"א והסטייפלער זצ"ל היו אומרים אותה), ומיד מצא את הסוכריה, האם זה נחשב להפסק וחייבים לברך בשנית?
תשובה: כתב המשנ"ב (סי' תקפ"ה ס"ק י"ח) שאם תקע בשופר ולא הצליח, יש סגולה לומר "ויהי נועם...", בתקיעת דמעות מותר לומר כן אבל בתקיעות דמיוש זה הפסק בין הברכה לתקיעה (בשם ה"דגול מרובה"). והטעם שאין זו סגולה בדוקה ("שערי תשובה" שם).
לפי"ז בנד"ד מכיון שאין זו סגולה ברורה, זה נחשב להפסק וחייב לברך בשנית (הגר"ח זילברשטיין שליט"א).

אפיית חלות כל שבוע או פעם בחודש עם הפרשת חלה

◀ **שאלה:** האם עדיף לאפות חלות כל שבת (וכמבואר ברמ"א סי' רמ"ב), ובלי שיעור הפרשת חלה, או לאפות פעם בחודש שיעור שלם ולהפריש חלה ולהקפיד למשך החודש?
תשובה: מסתבר שעדיף לטרוח ולאפות חלות טריות כל שבוע ובלי שיעור חלה (הגר"ח קניבסקי שליט"א).

תליית בגדים על גבי אילן לפני שבת

◀ **שאלה:** האם מותר לתלות כביסה רטובה על גבי אילן לפני שבת, על מנת שתישאר שם במשך כל השבת?
תשובה: מותר להניח נרות וכדומה על האילן לפני שבת, כיון שהוא מוקצה, אין גזירה שיבוא לטלטלו, אבל כלים המותרים להשתמש בהם בשבת מתוך שהוא משתמש בהם יבוא להוריד, ולכן אסור להניחם לפני שבת על גבי אילן (שו"ע סי' רע"ז סעיף ד', משנ"ב סי' שליו ס"ק י"ב). אולם אם אין דעתו כלל להשתמש בזה עד לאחר שבת מותר להניחם על האילן מבעוד יום שהרי לא מצינו איסור לתלות על האילן מערב שבת בדברים שאין צריך להוריד מהאילן בשבת (שש"כ פרק כ"ו ס"ק נ' בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל).

הדלקת מיחם חשמלי סמוך לשבת

◀ **שאלה:** בבית מדרש יש מיחם חשמלי הממלאים אותו בערב שבת ולאחר שרתחו המים הוא עובר באופן אוטומטי למצב 'שבת', האם מותר להדליקו סמוך לשבת, היות שבין כך לא צריכים את המים בבית המדרש עד מאוחר בליל שבת?
תשובה: מיחם חשמלי נחשב כאש שאינה גרופה וקטומה (הגם שלא

וראים את חוטי החשמל שבפנים, מכיון שזה דרך בישולו), ולכן לכתחילה צריך להיות מבושל כל צורכו לפני שבת (ע"י רמ"א סי' רנ"ג א', ו"ביאור הלכה" ד"ה ונהגו להקל), ועכ"פ לפחות כשיעור מאכל בן דרוסאי (ובמים זהו שיעור יד סולדת בו).
ולכן אם הדליקו סמוך לשבת, והיות שהוא מיחם גדול המים לא הספיקו להתחמם כשיעור יד סולדת לפני שבת, אפילו בדיעבד אסור להשתמש במים בשבת לכל אדם (ע"י רמ"א שם ומשנ"ב ס"ק ל"ה).

הנחת בשר ותפוז"א על כיריים סמוך לשבת

◀ **שאלה:** בחורים קיבלו ממטבח הישיבה בשר ותפוז"א לבשלם לצורך עונג שבת, וכמה דקות לפני שבת הניחו ע"ג כיריים חשמליות, האם היה מותר לעשות כן, והאם מותר לאוכלם?
תשובה: כיריים חשמליות (לא פלטת שבת) הן כמו אש גלוי ואסור להניח עליהן סמוך לשבת (בלי כיסוי של פח), אלא אם המאכל מבושל לפחות כשיעור מאכל בן דרוסאי (רמ"א סי' רנ"ג סעיף א', וע"י "כף החיים" שם ובשו"ת "אור לציון" כתב שגם בני ספרד מקילים בזה כרמ"א, ודלא כשו"ע שסבר שצריך דוקא מבושל לגמרי ומצטמק ורע לו), א"כ בנד"ד היה אסור להם להשאיר את האוכל על הכיריים בשבת, ועברו על איסור דרבנן של 'שהיה בשבת'.
לענין בדיעבד שעשו כן, אסור לאכול בשבת, לא רק אלו שעשו זאת אלא לכל אדם אסור לאכול (ודוקא בבישול בשבת בשוגג הקילו בדיעבד (ע"י משנ"ב סי' ש"ח ס"ק ז'), אבל בזה החמירו רבנן יותר), ואסור אפילו בדיעבד לכל הבחורים לאכול עד לאחר צאת השבת (ע"י משנ"ב סי' רנ"ג ס"ק ל"ה).

סעודת שבת לפני חצות

◀ **שאלה:** האם צריכים להתחיל את סעודת שבת בבוקר לפני חצות (מצוי בקידושים שעושים בבית הכנסת, לצורך שמחה, שמסיימים סמוך לחצות)?
תשובה: יש סוברים שסעודת שבת צריכה להיות קודם חצות, והיינו פת ומנה נוספת שאוכלים לכבוד שבת (ב"ח הובא במשנ"ב סי' של"ד ס"ק ב', וכתב על זה המשנ"ב שהפמ"ג מפקפק בדבר), על כן יש לשים לב בשבתות החורף שחצות היום בערך 30-11: להתחיל את הסעודה מוקדם, ומה שאוכלים בקידושים הנערכים בבתי הכנסת אין זו סעודת שבת, ועל משתתפי השמחה להזדרז לסיים מבעוד מועד.

חימום סופגניה ע"ג סיר בשבת

◀ **שאלה:** האם מותר להניח סופגניה על גבי מיחם העומד על האש בשבת כדי לחממה?
תשובה: הסופגניה נאפית בשמן עמוק, ודינו כמבושל, והרי קי"ל דיש אפייה אחר בישול ואסור (רמ"א סי' ש"ח סעיף ה'), אמנם כל זה אם מגיע לטעם אפוי, אבל סתם לחממה אפילו ליד סולדת ועדיין נשאר טעמו הראשון של הבישול בתוך השמן, מותר (חזו"א או"ח סי' ל"ז ס"ק י"ד).

אמנם אם אלו סופגניות ביתיות שמכניסים בה ריבה קנויה מחנות, או מצפים אותה בשוקולד, הכל היה מבושל כבר ואין בישול אחר בישול. אולם סופגניות שקונים בחנות, הריבה של חנות מגיעה אליהם במצב מוצק, והם מוסיפים בה מים כדי שתהיה נוזלית, כדי שיוכלו להזריקה לתוך סופגניה, ולפעמים עושים כן עם מים שאינם מבושלים, לכן סופגניות אלו אסור לחמם אותן על גבי המיחם משום שיש בהן מים שאינם מבושלים.

להשתמש בדיאודורנט בשבת

◀ **שאלה:** האם מותר להשתמש בדיאודורנט בשבת?

תשובה: להוליד ריח על כלים או על בגדים אסור מדרבנן משום 'מוליד', שקרוב הוא שעושה מלאכה חדשה (ע"י משנ"ב סי' תקי"א ס"ק כ"ז), אבל על גוף האדם מותר להוליד ריח (ע"י "באר היטב" שם ס"ק ז', משנ"ב סי' קכ"ח ס"ק כ"ג, ו"שבט הלוי" ח"א תשי' קל"ו). וכמו כן מותר לפזר ספריי באוויר החדר שיהא שם ריח טוב, אבל ליתנו על הקיר או על חפץ, אסור.
לכן אסור לתת דיאודורנט על בגד, אבל על הגוף מותר גם אם ממילא יעבור הריח לבגד, אפילו הוא פסיק רישא מותר, כיון שאין כוונתו לזה

(עיי' משנ"ב ס' שכ"א ס"ק כ"ה, אבל עיי' משנ"ב ס' תרנ"ח ס"ק ז' שמקל
רק בשעת הדחק).
וכמו כן אין בו איסור משום זורה, שזה דוקא כשמפריד פסולת מאוכל
(עיי' רמ"א סו"ס ש"יט, משנ"ב ס"ק ס"ז ובשו"ת "מנחת יצחק" ח"ו
תשי"ב, וכן דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל, "ארחות שבת" פרק ג' סעיף
קל"ה).

איסור משחקים או סוכריות בשבת

◀ **שאלה:** האם מותר לאסוף משחקים בתוך ביתו לערימה אחת, או
שיש בזה משום מלאכת מעמר?

תשובה: איסור "מעמר" הוא רק "במקום גידולו", ובאיסור פירות
בחצר למקום אחד אסור גם משום עובדא דחול, שנראה כדרך
המלקטים בחצר (שו"ע ס' של"ה סעיף ה'), אבל לאסוף משחקים, אפילו
העשויים מגידולי קרקע, כגון קוביות מעץ, אין זה נראה כמעשה חול
ומותר ("חוט שני" שבת ח"ב פרק כ"ג סוף ס"ק א'), ומה"ט מותר לאסוף
סוכריות ושוקולדים שזרקו על חתן אף שהם גידולי קרקע (סוכר הוא
מקני סוכר ושוקולד מגרעיני קקאו), כיון שאין זה "מקום גידולו" ולא
נראה כלל כמעשה חול, ומותר (שם).

הסרת עטיפה של בקבוק יין ע"י גוי

◀ **שאלה:** בשבת הגוי הסיר את נייר הדבק שמסביב בקבוק היין,
אבל הפקק עדיין נשאר עליו, האם היין נעשה יין נסך, כיון שהחזיק
אותו בידו, והזיז ממקום למקום?

תשובה: אם עכו"ם מחזיק בקבוק יין שיש עליו פקק אין זה יין נסך
ומותר לשתות את היין, שאין דרך ניסוך כשיש עליו מכסה (הגר"נ
קרליץ שליט"א).

נתחלפו היריעות בספר תורה

◀ **שאלה:** באמצע קריאת התורה בשבת בבוקר התגלה ששני יריעות
נתחלפו ונתפרו שלא כסדרן, המשיכו לקרוא מהיריעה השניה, ואח"כ
חזרו ליריעה הקודמת והמשיכו לקרוא. נשאלו ב' שאלות:

א. האם עשו כדיון?

ב. האם יצאו בדיעבד ידי קריאתם?

תשובה:

א. מן הדין ספר התורה פסול, ואע"פ שכל מנין היריעות נמצאות
בספר התורה, בכל זאת מכיון שהן תפורות שלא כסדרן הר"ז ספר
תורה פסול, והיו צריכים לכתחילה להחזיר את ספר התורה
ולחצוץ אחר ("שבת הלוי" חלק י"א תשי"ב רל"ט).

ב. בדיעבד שכבר קראו בו יצאו יד"ח, שהרי קי"ל שאם קרא בספר
תורה פסול יצא, שסמכין על שיטת הרמב"ם (עיי' משנ"ב ס' קמ"ג
ס"ק י"ג).

איזה טלפון סלולרי מותר להוריד משולחן השבת

◀ **שאלה:** רצה לערוך את השולחן לבילי שבת וראה שני טלפונים
סלולריים מונחים על השולחן, האם מותר לסלקם לצורך עריכת
השולחן?

תשובה: יש אנשים שמאוד מקפידים לא לתת לילדים שלהם את
הטלפון הסלולרי, והם לא משאירים אותם מונחים סתם על השולחן,
יש לטלפון הסלולרי הזה דין 'מוקצה מחמת חסרון כיס', ואסור לאף
אחד לסלקו, כיון שדעת הבעלים קובעת שהוא מוקצה (עיי' שו"ע ס'
ש"ח סעיף נ"ב). אולם אם הבעלים לא מקפיד, ונותן גם לילדים לשחק
בו ולהתקשר ממנו, הר"ז נחשב ככלי שמלאכתו לאיסור ומותר לסלקו
לצורך מקומו.

ואפילו אם מסדר השולחן בעצמו מקפיד על הטלפון הסלולרי
שלו, בכל זאת אם בעל הטלפון הסלולרי המונח כאן לא מקפיד, גם
הוא מותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו, כיון שבפועל יש לזה רק דין של
כלי שמלאכתו לאיסור ומותר לכל אדם לטלטלו לצורך גופו ומקומו.

קניית כתובה לחתן

◀ **שאלה:** האם החתן צריך לקנות את שטר הכתובה או מספיק
שאביו משלם עליו?

תשובה: כתב בקצה"ח (ס' קצ"א ס"ק א') שבעיני שיהא הנייר שעליו
כתוב השטר קנין משל מוכר, כדמוכח מהגמרא (גיטין כ'). דבשטר קנין
צריך להיות ספר המקנה (אבל שטר ראיה שלא ספר המקנה לא
איכפת לו), וכן מבואר בנתי"מ (שם ס"ק א') שרק הנייר והדיו צריך
להיות משל המקנה אבל שטר הסופר יכול אחר לשלם, עיי' שם, וכ"כ
ב"פתחי תשובה" (ח"מ ס' רל"ח ס"ק ב'), ובספר "פתחי חושן" (דיני
קנינים פרק ד' סעיף ז').

ולפי"ז אלו שנוהגים שהחתן נותן את הכתובה ליד הכלה לפני העדים
כדי לעשות קנין שטר והתחייבות על הכתובה, י"א שכתחילה צריך
החתן לקנות את השטר ("הגר"י רזן שליט"א).

אולם מעיקר הדין שטר כתובה הוא רק שטר ראיה, שהרי חיוב כתובה
הוא חיוב משום תנאי בית דין, ועוד שהעדים מעידים שהחתן עשה קנין
סודר (ובהרבה מקומות אין החתן מוסר את השטר כלל לכלה, רק
מסדר הקידושין נותן את הכתובה ישירות לאם הכלה), ועיי' קונטרס
"אפריון לשלמה" (פרק ז' סעיף כ').

חסרה מילה בכתובה

◀ **שאלה:** בכתובה מודפסת מצאו שחסרה מילה, ובמקום שצריך
להיות כתוב "ואנא אפלה ואוקיר ואיזון ואפרנס יתיכי כהלכות גוברין
יהודאין", הושמטה המילה "ואיזון", האם הכתובה כשרה?

תשובה: אם חסרה בכתובה המילה "ואיזון" או "ואפרנס" הכתובה
פסולה, שמא יטעו ויאמרו שמכיוון שמילה זו לא נכתבה, כך התנו
ביניהם שלא צריך לפרנס, והרי קי"ל שהמתנה על המזונות תנאו קיים
(ספר "נחלת שבעה" פרק י"ב עמ' רמ"ג אות ג'), וכן הוא במהר"ם מינץ,
וב"בנימין זאב" ס' נ', ועליהם לכתוב כתובה חדשה בנוסח 'כתובה
דאישתכח בה טעותא', וחייבים לקרוע או לפסול את הכתובה
הראשונה שלא יבואו לגבות פעמיים.

מגבית לצדקה באמצע סדרי הכולל

◀ **שאלה:** הרבה פעמים עושים מגביות לצדקה אמצע סדרי הישיבה
או הכולל, ומפריע בלימוד, האם יכולים ההנהלה לעשות תקנה
שיגינו רק בסוף הסדר כגון בעשרים דקות אחרונות?

תשובה: כתוב ברמב"ם (הל' תלמוד תורה פ"ג ההל' ד') מצוה שאי אפשר
לעשות ע"י אחרים מפסיק באמצע לימודו ויחזור לתלמודו, עיי' שם.
וכל זה אם חייב דוקא עכשיו, אבל מגביות אלו אין זה דבר ששייך רק
עכשיו, ואברכים צדיקים לא רוצים להשתמש מהמצוה, ויתנו גם
אח"כ, אלא שעושים זאת רק משום נוחיות המתרימים (בחשבם כן)
ואין צריך לבטל את הסדר כלל (שו"ת "שבט הלוי" חלק י' ס' קנ"ז).

וכעין זה תקנו בכולל "חזון איש" עיי' הגר"נ קרליץ שליט"א שלא
לעשות מגביות באמצע הסדר רק בסוף.

וכן הגר"ח פ"י שייברג זצ"ל לא נתן לאסוף כסף באמצע הסדר, משום
שיש בזה ביטול תורה למאות אברכים. והוסיף, כמו שמבינים
שבשתיים בלילה אי אפשר לדפוק על הדלת לבקש צדקה מכיון שאין
זו שעה המתאימה לכך, כך באמצע הלימוד, האם הלימוד פחות חשוב
משעת שינה?!

גליונות שנופלים מספרים בשעת הכריכה

◀ **שאלה:** מצוי בישיבות שכאשר כורכים את הספרים ועושים בו
חורים, נושרים ממנו גליונות, מה לעשות אתם?

תשובה: אם אלו ספרים חדשים שעדיין לא למדו בהם, אינם טעונים
גניזה, אך לכתחילה ראוי לא לזרוקם לאשפה כמו שהם אלא יעטפם
תחילה, אבל בספרים ישנים יש קדושה לכל הגליונות, וחייבים לגנוז
אותם הניירות שיוצאים בשעת הכריכה (ספר "גנזי הקדוש" פ"ח סעיף
ז' בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל).

מצא צ'ק פתוח

◀ **שאלה:** מצא צ'ק חתום עם סכום של עשרת אלפים ₪, אך לא היה
רשום המוטב, מה דינו?

תשובה: אם מוצא כסף בלי סימן, הרי קי"ל אדם ממשמש בכיסו כל
שעה, ויכול לקחת לעצמו (שו"ע ח"מ ס' רע"ב סעיף ו'), אבל המוצא
צ'ק אפילו אם אין בו סימן, אין זה כסף אלא שטר, ופליגי הפוסקים
אם מוצא שטר יכול לגבותו (עיי' קצה"ח ס' ס"ו ס"ק א' שיכול גבותו,
ובנתי"מ שם ס"ק א' שחולק), והרי יש כאן ספק ממון, וכל זה בשטר
חוב, אבל צ'ק אינו שטר כלל אלא רק הוראה שיכול לגבות את הכסף
של בעל הצ'ק, ולכן הנדון הוא רק למי שבעל הצ'ק נותן או לבאי כוחו,
אבל לאדם שלישי אין רשות לגבות הכסף מחשבונו.

קטן זרק כלי ונפל על רכב

◀ **שאלה:** ילד קטן בן שנתיים זרק כלי מחוץ למרפסת מהקומה
השלישית ונפל על שמישת רכב שהתנפצה, האם האבא חייב לשלם
על הנזק?

תשובה: קטן שהזיק פטור (עיי' שו"ע ס' ת"ח) וכאן אפילו בידי שמים
אין חיוב, היות שהוא כל כך קטן, וגם האבא לא נחשב בזה שפגע,
ואין כאן חיוב לשלם אפילו כשיגדל הילד.

ילד שבר מוצר בחנות

◀ **שאלה:** ההולך לחנות עם ילד קטן, והילד שבר מוצר העומד על
המדף, האם חייב לשלם על הנזק?

תשובה: איתא בגמרא (ב"ק נ"ו:) המעמיד בהמת חברו על קמת חברו
חייב, עיי' שם. והיינו אפילו אם אינו חייב שמירה כלל על בהמה זו
מ"מ עצם הדבר שהביא לשם מזיק זה מחייב אותו לשמרו, וה"נ כיון
שהביא ילד קטן שהוא מזיק שם (כיון שהוא עלול לשבור), הרי הוא
אחראי עליו ועל כל מה שהוא עושה ובודאי צריך לשלם עליו (הגר"נ
קרליץ שליט"א).

חיזוק למלמדים

◀ **שאלה:** איזה חיזוק יש למסור למלמדים ב'חזרים'?

תשובה: שיכינו היטב את כל החומר שצריכים ללמד, ועיי'ז
התלמידים ידעו ויבינו טוב יותר (הגר"ח קניבסקי שליט"א), וידוע
שכל בעיות המשמעת ב'חזיר' הן לפי ההכנה של המלמד, אלו
שמכנינים ויודעים היטב את החומר ממילא התלמידים מקשיבים להם
טוב יותר, והכל רגוע בכיתה (מפי הרב גדליה הוניגסברג שליט"א
בשם הגר"א"ל שטיינמן זצ"ל).

נושא השבוע: דיני שנים מקרא ואחד תרגום

המקור בפרשה: ואלה שמות (א א) ובבעה"ט

מסביב לשולחן

עורך - הרב שלמה רוזנשטיין

עלון שבועי לבני הישיבות סביב נושא מהפרשה בעיון בהלכה באגדה ובמוסר

גנזות

הרב מאיר שולביץ

עקרי העניין

רבי יוסף משה שפירא המגיד מזאלאזיץ

[תרל"ה] מכתב ידו

לבן ביקש לעקור התורה - בארמית

אמרו חכמינו, שלבן ביקש לעקור את הכל, וכבר נתקשו היכן מצינו שלבן ביקש לעקור את הכל, היינו כל התורה.

אמנם נראה, שעל ידי שלבן אמר 'יגר סהדותא', והכניס בכך לשון ארמית בתורה הק', גרם בזה פגם, והיינו משום שלבן רצה להכניס בתורה ב' תיבות בלשון ארמית שאין מלאכי השרת מבינים לשון זה, שהרי אמרו חז"ל [שבת פח, א] בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע, ירדו ששים רבוא מלאכי השרת לכל אחד ואחד מישראל, וקשרו לו שני כתרים, אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע, וששים רבוא נשמות ישראל המה כנגד ס' רבוא אותיות התורה.

והנה - ישראל"ל הוא נוטריקון י'ש ש'שים ר'בוא א'ותיות ל'תורה כידוע, אך אי תיבות 'יגר סהדותא' נכתבו בלשון ארמית שאין מלאכי השרת מבינים בו, שוב לא יוכלו אותם נשמות שכנגד תיבות אלו לקבל כתרים מהמלאכים שאינם מבינים לשון ארמית.

וזהו לבן שביקש לעקור את הכל, רומז לתורה ע"ד הפוך בה והפוך בה דכול"ה בה, שע"י שדיבר בלשון ארמית גרם פגם בקבלת התורה לאלו התיבות.

ב] טעם המצוה.

שתקנו לקרוא שנים מקרא ואחד תרגום, ומדוע לא תקנו פעם אחת מקרא ופעם אחת תרגום, ומה העניין בפעמיים מקרא, כתב בשיירי כנסת הגדולה (אות א) כתב שנים מקרא כנגד הקוראים, הקורא והש"ץ, ואחד תרגום כנגד המתרגם. והביא שכתב במטה משה (סי' תסד) שמעתי הטעם, כנגד התורה שניתנה ג"פ בסיני ובאוהל מועד ומשנה תורה, והקשה דלפי"ז אמאי אין קורין ג' פעמים מקרא אלא שמר"ת, וכתב דטעמו אעיקרא דמילתא למה תיקנו ג' פעמים, אבל התרגום טעמו שנאמרה שלישית באר היטב, ולכן קורין תרגום כנגד באר היטב. ובשול"ת תשובות והנהגות (ח"ג סי' צח) כתב שעיקר התקנה היא לקרוא ג' פעמים ושוב פעם רביעית בקריאת התורה, נמצא קורא בתורה ד' פעמים שבזה שגור אצלו, וכמ"ש חז"ל בעירובין (נד ע"ב), רק הקילו חז"ל שפעם שלישית יועיל נמי אמירת התרגום שיחשב כמקרא.

ג] שכר המצוה.

בגמ' ברכות דף ח ע"ב שכל המשלים פרשיותיו עם הצבור מאריכין לו ימיו ושנותיו. צ"ע מה המיוחד במצוות שנים מקרא שהשכר שלה שיאריכו ימיו ושנותיו. ובחידושי רא"מ הורביץ ביאר שכוונת רבי אמי לומר שצריך להקדים ולקרא שנים מקרא ואחד תרגום קודם קריאת התורה בבית הכנסת, כדי שיהיה רגיל בסדר הפרשה ואם יעלוהו לתורה יוכל לעלות ולקרא את הפרשה. ולפי שאמרו בגמרא ששלשה דברים מקצרים ימיו של אדם ואחד מהם הוא הנקרא לתורה ואינו עולה, ואם לא יעבור על הפרשה קודם הקריאה בבית הכנסת לא יעלה, ויגרם לעצמו קיצור ימים, לכך אמר רבי אמי שלהיפך מי שיעבור על הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום, יכול לעלות לתורה ויאריכו ימיו ושנותיו. ובערוגת הבושם (פ' צו) פירש שקאי על ת"ח שהוא מבין ובקי

א] מקור העניין.

כתב הפרי מגדים במשבצות זהב (ריש סימן רפה), רמז לדבר: ואלה שמות ר"ת: וחייב אדם לקרוא הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום. וכן כתב מרן החיד"א בספר חומת אנוך (ריש פרשת שמות) בשם רבינו אפרים. וכן בבעל הטורים כאן, ואלה שמות בני ישראל. ר"ת ואדם אשר לומד הסדר שנים מקרא ואחד תרגום בקול נעים ישיר יחיה שנים רבות ארוכים לעולם. וצ"ע מה שייך רמז זה לכאן לפרשה זו, שענינה תחילת שעבוד מצרים. ויעויין בהחיד"א הנ"ל בספרו חומת אנוך כתב בשם רבינו אפרים בפ"י כ"י דנודע דגלות מצרים היה לברר ניצוצות הקדושה וכו' וסוד קריאת הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום הוא לברר מנוגה דחציה בחול וחציה בקדש, וע"י קריאת הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום אנו מכניסים מחציה שבחול אל הקדש כי תרגום ג' תרדמה סוד נגה, ולחברה עם המקרא כל פסוק ופסוק שיהא נכלל בהקדושה וכו', וא"כ יכון מאד כאן בשעבוד מצרים שהוצרכו לכל תוקף השעבוד לברר נצוצי הקדושה, ומעין דומא חיובא רמיא על כל אדם מישראל לקרוא הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום לברר ולבלול בקדושה וכו'. ובספר לב אריה ביאר את הרמז שמר"ת ר"ת שנים מקרא ואחד תרגום ר"ל הואיל שהביא יעקב לשון תרגום בתורה לכך הבאים מצרימה שזה הוא גרם בניזקין שבאו למצרים. ובספר מגדלות מרקחים ביאר דלשון תרגום יש לו אחיזה בקדושה נמשך משבירת הלוחות, ושבירת הלוחות איתא במדרש שהיה טענת משה רבינו ששעבודם במצרים שהיו עובדים לטלאים גרמה להם זאת, נמצא ששבירת הלוחות נמשך משעבוד מצרים, והיינו דמרמז דלקרות התרגום הוא נמשך מהא דבאים מצרימה.

הדין הכפול שהגיע בלימוד השנים מקרא

שח' ר' יונה - אחד מתלמידי רבי שלמה זלמן מוילנא תלמיד הגר"א, פעם אחת למדתי בהיכל בית המדרש הגדול בישיבה בליל שבת קודש לאחר הסעודה, היה זה בר"ח חשוון, ואוירת הלימוד בפתחו של זמן בישיבה הותירו רושם בעיני כל הסובבים.

פתאום נכנס רבי שלמה זלמן והחל לחפש חומש לקרוא בו שנים מקרא ואחד תרגום, אחד הלומדים הושיט לו חומש מאשר מצא, שאל אותו רבי זלמן: הגידה נא לי, האם החומש שלך הוא! ויען הלה! לא אדוני, כי אם מצאתיו במקום פלוני.

ויאמר לו ר' זלמן: כמה נכונים המה דברי הנביא - "שימו לבבכם על דרכיכם" [חגי א']. כמעט קט עברתי ברגע זה על שלש עבירות מדברי סופרים. השתומם ר' יונה, פנה לר' זלמן ואמר! לא אכחד מאדוני, כי שלש העבירות שאמרת, נסתרו דרכם ממני. דברי תשובתו של ר' זלמן הפליאו עוד יותר את ר' יונה, וכך השיבו ר' זלמן! דברים אלו נובעים מהמסכת והענין ששמעתין כעת ללמוד בו בפרק "אלו מציאות".

אבל קודם אקדים את דברי הטור בהלכות שבת, אין קורין ביחד, שאם בא אחד להטות יזכירו חברו. ובתנאי שקורין השנים בענין אחד, שאז אחד משגיח על חבירו, אבל אם קורים בשני ענינים לא, ועתה כשרציתי ללמוד שנים מקרא ואחד תרגום, התכוונתי מחמת דין זה ללמוד את הפרשה לאור הנר עם אדם נוסף. והנה בטור חושן משפט נפסק מצא ספרים קורא בהם אחת לשלשים יום כדי שלא יתעפשו... ולא יקרא פרשה וישנה, ולא יקרא פרשה ויתרגם - ולא יהיו שנים קורין ביחד בענין אחד, שזה מושך לכאן וזה מושך לכאן, אבל בשני ענינים קורין.

מעתה - סיכם ר' זלמן - אני שמצד דין שבת נצרך אני ללמוד דוקא עם אדם נוסף בענין אחד, אסור לי הדבר מצד הלכות נזיקין. ולפי זה בלימוד שנים מקרא ואחד תרגום שהתכוונתי ללמוד, אם היה הספר נלקח שלא מדעת הבעלים הייתי עובר על לא יקרא פרשה וישנה, ועל לא יקרא פרשה ויתרגם ועל לא יהיו שנים קורים יחד בענין אחד.

ור' יונה משתאה ויאמר! ראשי ראשי! רק אתמול התחלנו ללמוד בישיבה סוגיא זו בפרק "אלו מציאות" ועתה כשבאה הלכה לידי מעשה, שכחתי אותה.

הנה מרן הגרשז"א בספרו הליכות שלמה (פי"ב סעי' לז) והגר"ש וואזנר בשו"ת שבט הלוי ח"ח סי' מו ובשו"ת קנין תורה ח"ז סי' יט והגר"מ שטרנבוך בתשובות ונהגות ח"א סי' רסא שיש מצות חינוך לקריאת שמו"ת, אולם הגר"י פישר הובא בספר מורה הנער עמ' רג שאין חיוב לחנכם ומ"מ טוב לחנכם כדי שיורגל בדבר וכ"ד הגר"ש"א.

ו[ירא שמים יקרא תרגום וגם פירוש רש"י.

לפי הקבלה יש לקרא דוקא את התרגום, אבל לפי הפשט יכול ללמוד כל מפרש אחר כגון רש"י, ספורנו, אב"ע וכדו. וכתוב בשו"ע (אור"ח סי' רפ"ה סעי' ב) "אם למד הפרשה בפירוש רש"י חשוב כמו תרגום, וירא שמים יקרא תרגום וגם פירוש רש"י". וכתב המשנ"ב (שם ס"ק ה') - "חשוב כמו תרגום - וע"כ יוצא במה שקורא שני פעמים מקרא ואחד פירוש רש"י ואותן פסוקים שאין עליהם פירוש רש"י יקרא אותן ג"פ. מי שאינו בר הכי שיבין את פירוש רש"י ראוי לקרות בפירוש התורה שיש בלשון אשכנז בזמנינו כגון ספר צאינה וראינה וכיוצא בו המבארים את הפרשה ע"פ פירוש רש"י ושאר חכמינו ז"ל הבנויים על יסוד התלמוד. ומה טוב אם יעשה לעצמו סדר בלימודו, ובכל שנה ילמד מפרש אחר על התורה. שנה אחת ילמד את רש"י, שנה שניה רמב"ן, שנה שלישית אבן עזרא וכן הלאה, עד שיקנה לו בקיאות בכל מפרשי התורה.

ז[יקרא שמו"ת בנחת ובהבנה. כתב בכף החיים (שם ס"ק ד) "וכתב בספר מגיד מישרים למרן הקדוש ז"ל בישיבה סי' ס"ו, שאמר לו המגיד למרן הקדוש ז"ל, וז"ל: 'זה טוב בעיניך שאתה קורא הפסוקים שניים מקרא ואחד תרגום ברהיטא כחותה על הגחלים לפרוק עול מעליך, והלא יש לך לזכור מאמר רשב"א אל תעש תפילתך קבע וכו' אבל צריך לקרות הפרשה בנחת ולהרגיש בדקדוקיה ולתרץ אותם, ומה שלא תוכל לתרץ עיין במפרשים", עכ"ל.

במקראות, והוי לימוד זה כעין ביטול זמן בעבורו כי הרי זה גורע מכוחו, לזה הבטיחו חז"ל שהמשלים שנים מקרא ואחד תרגום יאריכו את ימיו ושנותיו ונמצא שיהיה בכוחו להשלים את אשר חיסר מחמת לימוד זה. ובספר דברי חבר בן חיים (ח"ה פ"ב דחולין) פירש דהת"ח רוצה להתעמק בתורה, מ"מ הוא משלים פרשיותיו עם הציבור שאינם מבינין אלא פשוטן של מקרא, וארז"ל דתמורת זה מאריכין לו ימיו ושנותיו, ומה שלא יבין היום יבין לשנה הבאה.

ד[זמן המצוה.

יש לברר מה הוא הזמן שהכי מהודר ולכתחילה שיאמר בו שנים מקרא ואחד תרגום. הנה התוס' בברכות (ח ע"ב ד"ה ישלים) שמצוה מן המובחר קודם אכילה. וכתב בשו"ע הרב וכ"ה בא"א דהכוונה לסעודת שחרית. ובמ"ב (סי' רפה סק"ט) כתב דלכתחילה יש לגמור שמו"ת קודם הליכתו לבית הכנסת בבוקר. ומהחזו"א הובא בארוחת רבינו (ח"ג עמ' רלד) שלכתחילה אפשר להשלים שמו"ת עד סעודה שלישית של שבת. והבית יוסף כתב לדייק שלא ציווה רבי את בניו אלא שלא יאחרו מלקרותה עד אחר אכילה, אבל אם הקדימו וקראו קודם אכילה גם זה בכלל מצוה מן המובחר. והמג"א (סק"ה) הביא בשם הש"ח שכתב שיקרא את הפרשה דווקא ביום שישי אחר חצות. וכן כתב בשם (האר"י) ספר הכוונות שלכתחילה ישלים את הפרשה בערב שבת ורק אם היה אנוס ישלימנה בשבת. ובמגיד מישרים משמע שיתחיל בערב שבת וישלים בשבת. והמשנה ברורה נקט שלכתחילה ראוי לנהוג כדעת רבינו יונה והריטב"א והרי"א? להתחיל לקרוא את הפרשה בתחילת השבוע ויסיימה קודם קריאת התורה בבית הכנסת.

ה[חינוך בשמו"ת.

יש לעיין האם יש חינוך למצוה זו, ומאיזה גיל צריך לחנך למצוה זו.

דיני שנים מקרא ואחד תרגום

הגמ' בברכות מביאה: 'אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי אמי לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הציבור שנים מקרא ואחד תרגום' שכל המשלים פרשיותיו עם הציבור מאריכין לו ימיו ושנותיו.

על מצוות קריאת התורה בשבת כותב המשנה ברורה: 'זהו מצוה מדברי סופרים והיא תקנה קדומה ממשנה רבנו עליו השלום, וכך כותב הרמב"ם: 'משה רבנו תקן להם לישראל שיהיו קורין בתורה ברבים בשבת ובשני ובחמישי בשחרית כדי שלא ישהו שלשה ימים בלא שמיעת תורה'.

מלשון הרמב"ם משמע שתקנת משה רבנו הייתה לקרוא בתורה 'ברבים' בצבור. ידועה הקיראתו של רבנו הגר"ה הלוי מבריסק האם קריאת התורה היא חיוב על כל יחיד ויחיד כמו קריאת שמע ושאר מצוות ורק יש תנאי שהקריאה בתורה תהיה בעשרה. או שהחיוב חל רק על רבים, רק כשיש עשרה מישראל הם מתחייבים בקריאת התורה.

יש כמה וכמה נפקא מינות בחקירה זו, ליחיד המתפלל בביתו מאיוו סיבה האם עליו להצטרף למניין כדי לשמוע קריאת התורה. האם יש חיוב להביא ספר תורה לאסיר יחיד הנמצא בבית האסורים ועוד.

בשו"ע כתב: 'אף על פי שאדם שומע כל התורה כולה כל שבת בצבור חייב לקרות לעצמו בכל שבוע פרשת אותו השבוע שנים מקרא ואחד תרגום'.

הדין הזה של שמו"ת ברור שהוא חיוב על היחיד. כמו שכותב השו"ע: 'אף על פי שאדם שומע כל התורה כולה כל שבת בצבור חייב לקרות לעצמו בכל שבוע פרשת אותו השבוע'.

מתן שכרה של מצוות קריאת שמו"ת ניתן בצידה כמו שמביאה הגמ': 'וכל המשלים פרשיותיו עם הציבור מאריכין לו ימיו ושנותיו'. וכתב באלוהו רבה בשם ספר חסידים 'שלא יכוון בקריאת שמו"ת כדי לקבל שכר של אריכות ימים אלא יקרא משום שהחיובו הכמים ושכרו יבוא ממילא'.

בטעם תקנת קריאת שמו"ת כותב הערוך השולחן: 'זלא נודע לנו טעמו של דבר ובוודאי בשעה שתיקן משה רבנו לקרות בתורה תקן גם כן תקנה זו שכל אחד יקרא שנים מקרא ואחד תרגום'.

וכותב שם: 'ונראה דהחיוב בתורה השמיעה והלימוד' במצוות תלמוד תורה יש חלק של 'לשמוע' וחלק של 'ללמוד'. 'כמו שאומרים בברכת אהבה לשמוע ללמוד'. לכן לא די בשמיעת קריאת התורה בצבור אלא צריך גם ללמוד בעצמו.

ב'הקדמת הרב המחבר ספר החינוך' אחרי שמבאר יסוד האמונה במסירת האבות לבנים את מה שארע במעמד הר סיני 'כשרצה האלוקים לתת תורה לעמו ישראל נתנה להם לעיני שש מאות אלף אנשים גדולים מלכד טף ונשים ורבים להיות כולם עדים נאמנים על הדברים'.

כותב: 'ואחת מן המצוות והיא עיקר ויסוד שכולן נשענות עליו היא מצוות לימוד התורה, כי בלימוד ידע האדם את המצוות ויקיים אותן ועל כן קבעו לנו חכמינו ז"ל לקרות חלק אחד מספר התורה במקום קבוע העם שהוא בית הכנסת לעורר לב האדם על דברי התורה והמצוות בכל שבוע ושבוע עד שיגמרו כל הספר'.

יעוד חייבונו חכמים ז"ל לקרותו כל אחד מישראל בביתו בכל שבוע ושבוע כמו שקורין אותו במקום הקיבוץ וזהו אמרם ז"ל לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הציבור כדי שישכיל בדברים יותר בקרותו אותם בביתו

ומוסף 'החינוך' שם בהקדמתו 'לכן ראיתי טוב' לכתוב המצוות על דרך הסדרים וכסדר שנכתבו בתורה זו אחר זו לעורר לב הנער בניו והילדים חבריו בכל שבוע ושבוע אחר שילמדו אותו הסדר בחשבון המצוות ולהרגיל אותם בהם ולהתפתח מחשבתם במחשבת טהרה וחשבון של עיקר'.

אולי זו הכוונה: 'וכל המשלים פרשיותיו עם הציבור מאריכין לו ימיו ושנותיו'. קריאת התורה בבית הכנסת צריכה 'השלמה' בקריאת שנים

צירוף רש"י ותרגום

אמר לי מו"ר מרן הגר"ח פ' שיינברג זצוק"ל, אם אדם רואה שפרש"י קצר וקורא את כל פרש"י ואח"כ ממשיך עם תרגום, כי פרש"י נעשה ארוך, אריך למעבד הכי כדי שלא יפסיד מצות שמו"ת.

משמע מדבריו, שבמצות קריאת שמו"ת אפשר לצרף את כל הקולות האפשריות במצוה יקרה זו כדי לא לאבדה.

כלי להבין

ו"ר הנ"ל היה קורא את התרגום ומנסה להבין ע"י המקרא, ויש להתבונן אם יש תועלת בקריאת שמו"ת כאשר לא מבין מאומה, או שמא מקיים את התקנה וסגי בזה.

ספק דרבנן

ל"ד גבי אדם שהפסיד קריאת שמו"ת בפרשה אחת או יותר ועבר זמן, אם יוכל לדון כגון דא ספק דרבנן לקולא, ולא יתחייב להשלים חסרונו עד שמחת תורה, משום שיש הסוברים שאחרי יום שלישי הפסיד את הקריאה, אמנם יש אומרים שיכול להשלים עד שמחת תורה, א"כ הוי ספק דרבנן ולא יצטרך להשלים, או שמא לא אמרין ספק דרבנן לקולא בדבר שיש לו מתירין, שהרי יכול לקרוא.

עקודים נקודים

מפורסם כי מו"ר הגר"ח פ' שיינברג זצ"ל היה קורא שנים מקרא ואחד תרגום, מתוך עמל ויגיעה להבין את המקרא ולהבין את התרגום לאשורו. והיה מעיין בדברים, ברש"י בתרגום ובמקרא ולומד כדרכו בהתבוננות.

והנה, מנהל תלמוד תורה חיבר חוברת המסבירה בציורים את הנאמר בתורה, עקודים נקודים וברודים, על פי פירוש רש"י ואולי עוד ראשונים, והניח את כתביו למכירה בפתיח בית המדרש.

הבוקרו של אותו יום נכנסו הבחורים והאברכים כדרכם להיכלל בית המדרש, שמו עיניהם לרגע קט בחוברת, ומיד המשיכו לדרכם, שמא אין זה נכבד שאברך ימשש בחוברת ציורים על פרשת השבוע. אבל כשהגיע מו"ר זצ"ל לבית המדרש אחר שסיים את שיעור ההלכה, ראה מרן את החוברת, פתחה בהשתאות ומיד פתח רש"י לראות אם הדברים כנים ושוב הסתכל בחוברת ובדק ברש"י. אחר דקות סיים את עיונו.

כל מי שראה זאת נדהם לראות, גדול ישראל, גאון עולם באהבתו הגדולה לכל דבר תורה באשר הוא, נמשך בעבודות אהבה לכל פירוש וביאור גדול או קטן, כי כל זה תורה הוא, החומש, ורש"י והש"ס, כולם חיים למוצאיהם. ולכן טעם מנופת צוף טעמה על תורה בכל צורה ותמיד הדברים היו לו סם חיים כך שחוברת זו כמו כל דבר תורה הייתה לו למשיב נפש ולכן קם לרוות צמאונו גם ממנה.

מקרא ואחד תרגום בבית עם בניך ובני ביתך. וכמו שכתב בערוך השולחן לקיים 'לשמוע' ו'ללמוד' אחרי שקימת בבית הכנסת 'לשמוע' קריאת התורה עכשיו חובה עליך 'ללמוד וללמד' להעביר מה ששמעת לבניך ובנותיך.

ניתן אל לבנו ללמוד פרשת השבוע שמו"ת להתבונן ולהתבונן לתפקידנו להעביר את קריאת התורה ששמענו ולמדנו אל בני ביתנו. הלימוד המשותף עם בני הבית הבנים והבנות 'ירגיל אותם' 'זיתפים מהשבתם במחשבת טהרה' ונזכה לאריכות ימים לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות.

מקור הדין

מובא בגמ' ברכות ח' ע"ב "אמר רב הונא לעולם ישלם אדם פרשיותיו עם הציבור שנים מקרא ואחד תרגום ואפילו עטרו ודיבון שכל המשלים פרשיותיו עם הציבור מאריכין לו ימיו ושנותיו", דורשי רשומות מצאו לכך בר"ת של הפסוק "ואלה שמות בני ישראל", וכך כתב הלבוש בסימן רפ"ה "וחייב אדם לקרות הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום, וזה חייבין כל בני ישראל". וכן מובא בבעל הטורים (מהדורת ריניץ) "ואדם אשר לומד הסדר שנים מקרא ואחד תרגום בקול נעים יחיה שנים רבות ארוכים לעולם".

לשון הגמ' "לעולם ישלם", מהו ביאור התיבה "לעולם"? כתב בס' מרפא לנפש (ח"ד סימן י"ג) להסביר דהנה בשו"ע סימן רפ"ה מובא הלשון "חייב אדם להשלים", וצריך טעם מדוע שינה המחבר מלשון הגמ' "וי"ל דגבי השלמת פרשיותיו יש לו חיוב גמור, דאם אין בידו חומש חייב לחזר אחריו, ודלא כמו שמצינו גבי נר ובשמים להבדלה דכתב הט"ז בסימן רח"צ דאינו חיוב גמור ואם אין לו אינו חייב לחזר אחריהם, אבל בשמ"ת אינו כן משום שהוא חיוב גמור, ולכן נקטה הגמ' בלשון "לעולם" להורות דיש כאן חיוב גמור. ומה שכתב בשו"ע בלשון "חייב" לא רצה לשנות משמעות לשון הגמ' רק להסביר לחדד ולבאר כוונת דברי הגמ'.

טעם הדין

מובא בשו"ת תרומת הדשן סימן כ"ג טעם קריאת שמ"ת בשם רבינו שמחה כדי שכל אחד מירושלם יקרא לעצמו כל התורה כולה מראשיתה ועד סופה בכל שנה, אולם בפירוש רבינו חננאל כתב כדי שיהיה בקי ומבין את מה שהציבור קוראים בשבת בס"ת. בס' מטה משה סימן תס"ד [הובא בפרי מגדים במשב"ז סימן רפ"ה ס"ק ב'] כתב טעם אחר דשמ"ת הוא כנגד התורה שניתנה ג' פעמים פעם ראשונה בהר סיני פעם שניה באהל מועד ושלישית באר היטב, ולכן אנו קוראים כל פסוק ב' פעמים והג' תרגום כנגד באר היטב. הטור בסימן רפ"ה כתב דאם למד הפרשה עם פרש"י נחשב כמו תרגום שאין כוונת התרגום אלא שיבין הענין. וכך כתב בשו"ת הרמ"א סימן קכ"ז, בס' דברי יצחק דף ל"ב מביא בשם הגה"צ השד"ש שיום מבעלזא זצ"ל שמי שלומד וגומר בכל שבוע פירש"י עה"ת מובטח הוא שבעה"ב יסתופף במתיבתא דרביעא של רש"י (עי' בשו"ת בנין ציון החדשות סימן נ"ד).

סדר הקריאה

כשקורים שמ"ת כתב המשנ"ב סימן רפ"ב סק"ו לא יקרא התרגום תחילה ואח"כ מקרא אלא יקרא לכתחילה שנים מקרא ואח"כ תרגום. וכן משמעות לשון הגמ', ומוסיף בשעה"צ (שם) סק"י דבדיעבד יוצא אם קורא מקרא ואח"כ תרגום ואח"כ מקרא. וכך מובא בהגהות דברי חמודות על הרא"ש בברכת פ"א. אולם בס' ארחות רבינו למרן רבינו בעל הקהילות יעקב זצ"ל עמוד קכ"ג מובא "מרן החזו"א היה קורא מקרא תרגום ומקרא ולא שני מקרא ואח"כ תרגום ודלא כהמשנ"ב, והסביר מרן זצ"ל הטעם למנהגו שאומרים תרגום אחר המקרא להבין את מה שקראו, ולכן מסתבר שיאמרו התרגום מיד לאחר מקרא ראשון. בנידון של קריאת שמ"ת ישנן דעות כיצד לקרוא השמ"ת. יעוין בבאר היטב (שם) דמביא שיטה אחת דיקרא כל הפרשה ב' פעמים ואח"כ יקרא כל התרגום בבת אחת, וכך מביא המג"א בסימן רפ"ה ס"ק א' בשם השלה"ק. שיטה שניה שיקרא כל פסוק ב' פעמים ואח"כ כל פסוק ותרגומו, וכן היא דעת רוב הפוסקים. ולכן

אמרו בגמ' "שנים מקרא" ולא שנים תורה כדי להורות ולהדגיש שיקרא דווקא שנים מקרא היינו שני פסוקים ותרגומם אבל לא כל הפרשה כולה ב' פעמים. וכן מובא בשערי תשובה ובמג"א (שם). ראוי לציין שבס' מעשה רב אות נ"ט מובא שהגר"א נהג לומר את התרגום אחר כל פרשה פתוחה או סתומה או אחר מקום שנראה יותר הפסק (עי' בערוך השלחן שם).

חולה ומצטער

כתב בשו"ת הרדב"ז (ח"ב סימן תתס"ז) שחולה פטור משנים מקרא ואחד תרגום, ואף חיוב שמיעה אין לו, דכיון דמצטער בדיבור ושמיעה לא חייבו אותו חכמים. ואפילו חש בעיניו פטור, דהרי אמרו חז"ל "אין מבקרין מחושי העין", והוא מפני שקשה להם הדיבור והשמיעה, אבל מי שאינו חולה אלא שאינו יכול לדבר, כגון אלם או שחש בגרונו וקשה לו הדיבור, כל שאינו מצטער בשמיעה נראה דחייב לשמוע השמ"ת מאחר.

אולם הגר"י ענגיל זצ"ל בס' גליוני הש"ס (ברכות ח') כתב להעיר דמה זה שייך לענין מצטער בסוכה, דשם לא הקילה התורה כלל במצוה בשביל הצער, רק הטעם משום דענין המצוה "תשבו כעין תדורו", ואין אדם דר בדירה של צער, וממילא אין ענין המצוה בכך. ויותר מזה כתב הרוקח (סימן רי"ט) דאפילו חולה פטור מסוכה, אינו אלא דוקא אם הוא חולה מחמת הסוכה, והיינו דהישיבה בסוכה מזיקה לחוליו יותר מאם ישב בביתו, אבל אם אין הישיבה בסוכה מזיקה לו יותר מהבית פשיטא דחייב בסוכה וכש"כ מצטער. ולכאורה כך מצינו בתוס' סוכה (כ"ו) דפטור מצטער מדרשה ד"תשבו כעין תדורו", דאין אדם דר במקום שמצטער. והמאירי מוסיף: "תשבו כעין תדורו, והרי אין מטריחין לאדם בביתו בחלון לעמוד במקום שמזיק לו". וכתב היראים (סימן תר"א) וז"ל: "פירושו שיש לו צער בסוכה ובצאתו ינצל, וטעמו דכעין דירה בעינן, ואין דרך לעמוד בדירתו בצער". הלבוש (סימן תר"ס) כתב טעם אחר משום שכתוב "כל האזרח בישראל ישבו בסוכות", וכתוב "ומתערה כאזרח רענן", ולכן צריך שגם בסוכה שיהא שליו ושקט ורענן ולא מצטער. וכ"כ במנורת המאור (ח"ב דף תט"ו). והרמב"ן (פר' אמור) כתב ע"ז וז"ל: "ויתכן שאמר כל האזרח כאזרח בעיני בביתו, להוציא מפרשי ימים והולכי דרך" ומשמע מכל דברי הראשונים והאחרונים שהשתדלו למצוא סמך מהתורה לפטור מצטער מסוכה, מה שלא מצאנו בשום מצוה דאורייתא שאדם יפטור מהמצוה מטעם מצטער גרידא.

והנה מצינו בלבוש דבר פלא שכתב: "מי שהוא שליו ושקט ורענן בתוך סוכתו שיוכל לישב בה בשמחת לבו, ולא כשמצטער מחמת ישיבתו, ומי שחש בראשו או בעיניו פטור מן הסוכה, שמא תזיק לו טרחת עלייתו או ישיבתו בסוכה, וחי בהם אמר רחמנא ולא שימות בהם". וכתב להעיר בשו"ת דברי מנחם (ח"ד סימן כ"ו) דבכה"ג שיש חשש סכנה פטור מכל המצוות ולא רק ממצות סוכה, ולגבי סוכה אפילו מצטער בעלמא פטור. (עי' שו"ת חוות יאיר סימן צ"ה). ומצינו סמך לדברים אלו ממה שכתב האור שמח (הל' סנהדרין פט"ו) בשם הפוסקים, דיש מי שמפקפק דמצטער יהיה מותר בכל איסורים דדבריהם, דהרי משום בזיון נדחה כל ל"ת דדבריהם, וכ"כ בשו"ת חוות יאיר (סימן קצ"א). וכתב ע"ז האו"ש: "וישתקע זה ולא יאמר, דכבוד הבריות דוחה ל"ת של דבריהם בכלאים משום שיש בו בזיון שהוא גדול מצער, ולא מצינו דנדחה אף מצוה מפני צער, אדרבה בסוכה דוקא כתוב תשבו כעין תדורו, ומשום כך נפטור מצטער, ובלילה הראשון יש פוסקים דאינו נפטור ולומדים זאת ממצוה. ועובדא דרע"ק בעירובין יוכיח כמה חמורים דברי סופרים אף במקום שהיה חשש סכנה, דחש על נטילת ידיים", עיי"ש. וא"כ לפי"ז י"ל דה"ה לגבי חולה פטור קריאת שמ"ת דיהיה חייב, דאינו דומה לפטור מצטער מסוכה.

הנושאים הבאים

שמות- דיני שנים מקרא ואחד תרגום, ואלה שמות (א א) ובבעה"ט.
וארא- הפסקה.
בא- עניני לשמה, ושחטו הפסח (יב כא) נשחט שלא לשמו פסול

מכון ירושלים

אוצר מפרשי התורה

אוצר כל הפירושים והביאורים על התורה
בעריכה תמציתית וייחודית
להשיג בחנויות הספרים

אשת חיל

מדרישים, נכתב,
ראשונים, אחרונים, חסידות

חגליון מוקדש

להצלחת החתן מרדכי יצחק בן
בת שבע והכלה שרה בת מריםגליון קצ"ד פ' שמות
כא טבת ה'תשע"ט
רמת - השרון

רבי יעקב אדלשטיין זמקללה"ה

מסיחותיו של מו"ר הגאון הגדול

זה שמי לעלם

ידיעת חשיבות התורה

עפ"י כתבי הרב משה חליוה
שליט"אכל התורה כולה, שמותיו של
הקב"ה

כשעוסקים בתורה, חשוב מאוד להבין את מה שלומדים ולדעת מה לומדים, חשוב מאוד לדעת גם את ערך התורה. תרי"ג מצוות נתנו למשה רבנו מסיני וישנו דרש בחז"ל שכל התורה כולה היא שמותיו של הקב"ה, וכשלומדים את התורה הרי זה כאילו שמזכירים את שמו של הקב"ה.

הלימוד מהפסוק 'זה שמי
לעלם'

יש בתורה מצוות עשה ומצוות לא תעשה וכולם יחד תרי"ג מצוות. מצוות עשה הם רמ"ה ומצוות לא תעשה הם שס"ה וביחד כאמור - תרי"ג. וכן כתוב בגמרא שתרי"ג מצוות ניתנו למשה בסיני.

כששאל משה רבנו, אם ישאלוני מה שמו, מה אומר להם ואז לימדו הקב"ה למשה שני שמות **"זה שמי לעלם וזה זכרי לדור דור"**. **"זה" שמי לעולם ו"זה" זכרי לדור ודור**, פעמיים כתובה המילה **"זה"**. ומהו **"שמי"** ומהו **"זכרי"**. שלקב"ה יש שני שמות, שם הויה ושם אדנות, ותיבת **"לעולם"** כתובה בתורה בלי וא"ו דהיינו **"לעלם"**, ללמדנו שכאשר כתוב שם הויה אסור לקרוא בפה אלא רק בראיה. ולכן כתוב זה שמי לעלם - פירוש - את שמי הנקרא הויה שהוא שם העצם תעלימו מלהזכירו בפה, וכיצד תזכירוהו, - אומר הכתוב **"וזה זכרי לדור דור"**, דהיינו תוציאוהו בפה רק על ידי דבר המזכיר את השם המלא ולא את השם האמיתי, ולכן כתוב

שחשש משה רבנו שבוזה שהוא עצמו יישלח, אין זה לכבודו של אחיו הגדול אהרן, לכן אמר **"שלח נא ביד תשלח"**.

הדרך האמיתית המסורה לנו
ממשה רבנו

ישנם אנשים המראים לזולתם פנים שוחקות, ראה כמה שאני שמח כך, או ששולחים מכתב וכותבים **"שמחתי כך"**, אך למעשה בליבם הם אינם שמחים. לא כן אהרן ששמח מעומק ליבו, ואמר הקב"ה למשה שיקח את אהרן עמו. ומכאן חזינו את זהירותו המופלגת של משה רבנו בכבוד חברו. רובא דעלמא נזהרים עד מאוד בכבודם ואילו כשזה נוגע לזולת הם אומרים לו, **"תתאפק"**, גם אם לא כיבדו אותך זה יעבור. אך כאן אצל משה רבנו אנו רואים את הדרך האמיתית בה יש לנהוג, כיצד יש להתייחס לזולת.

מעשה בהגרי"ז זצ"ל והשוחרט

בזמן מלחמת העולם הראשונה, כשישב הגרי"ז סאלאוויצ'יק זצ"ל על כסא הרבנות בבריסק, ארגן הגרי"ז שיהיו אנשים חשובים שינהלו את הקהילה בזעיר אנפין בכדי שתהיה שחיטה כשרה בעיר וכו'.

הנה, כאשר התברר שבזמן שלא היה רב בבריסק יהודי אחד עסק בשחיטה ולא היה בודק סכינים כפי הצורך, החליטו בוועד הקהילה לשלוח לו מכתב פיטורין באופן מידי.

וכשדנו בזה ישב עמהם הגרי"ז זצ"ל ואמר, **"אינני יכול לשבת במקום שהורגים בני אדם, אמנם החלטתכם היא על פי הדין, אך סוף סוף לא תהיה לו פרנסה"**, ולכן התיישב הגרי"ז וקרא תהילים.

לפתע הגיעה הודעה ולפיה החליט השוחרט לעזוב מרצונו את המקום וללכת לעיר אחרת. יוצא שהקב"ה סידר שיתגלגלו הענינים בצורה אחרת ויעזוב השוחרט שהוא מרצונו את העיר בלי צורך לפטר. מכל זה למדנו כמה שאדם צריך להזהר ולהתחשב בכבוד חברו. ישנו ספר הנקא **"הזהרו בכבוד חברכם"** העוסק בעניינים הנ"ל.

ויגדל משה

'הזהרו בכבוד חברכם'

עפ"י כתבי הרב משה חליוה
שליט"אמשה רבנו מכניס עצמו
בצרתם של ישראל

משה נתגדל בבית פרעה כילד, וכעת יצא וראה את אחיו בסבלותם. ועיין ברש"י שפירש שנתן משה ליבו להיות מיצר עליהם. משה עצמו לא חסר מאומה בבית פרעה ולא היה בעצמו בצרה, ובכל זאת הכניס עצמו לצרתם של בני ישראל. ואכן, עזר בסחיבת לבנים וכו'.

משה רבנו מסרב לקבל
שליחות הגאולה

לאחר שנים רבות, עורר הקב"ה את רחמיו על בני ישראל ואמר למשה שילך לגאול את בניו ממצרים. ולכאורה משה צריך היה לשמוח שהנה הגיעה לה שעת הגאולה. אך תחת זאת אנו מוצאים שהוא מתחמק ומסרב בטענות שונות. בפעם הראשונה הוא אומר להקב"ה: **"ויאמר משה אל האלקים הנה אנכי בא אל בני ישראל ואמרת להם אלקי אבותיכם שלחני אליכם ואמרו לי מה שמו מה אמר אלקים"**.

לנוכח דברי משה אלו כתוב **"ויסר אף השם במשה"**, זהו וויכוח בין השם למשה שאורך שבעה ימים, עד שנתגלה הסוד למי התכוון משה באמרו להשם **"שלח נא ביד תשלח"**, והוברר שכוונתו הייתה לאהרן אחיו, משום

ראה הקב"ה שהצדיקים מועטים עמד ושתלם בכל דור ודור, אחד האנשים שהקב"ה שתל בדורנו היה הרב דסלר. חז"ל אומרים על נח צדיק תמים בדורותיו, ב' דורות, דור שלפני המבול ודור שאחר המבול. הרב דסלר היה צדיק בדור שלפני החורבן וצדיק בדור שלאחר החורבן, והוא העביר לדור שאח"כ והחיה את העצמות היבשות.

אדם שיש לו אשה כמה צדיק שיהיה הרי במשך היום צריך גם לדבר עם האשה, אם יש לו ילדים הוא אוהב את הילדים, מה עשה הקב"ה, כשהתחילה המלחמה הרב דסלר נשאר בודד באנגליה לא ידע היכן אשתו וילדיו והיה במצב שאי אפשר לחזור, ואז אמר א"כ שם העולם נחרב, צריך לבנות מחדש, ולקח פליטים אברכים או בחורים ופתח את הכולל בגייטסהד בלונדון, והיה צריך להתייעץ בהחזקתם, והיום גייטסהד זה מגדלור לכל אירופה.

הקב"ה סיבב את הסיבות שיוכל למצות את כל כוחותיו כדי להקים ולבנות מחדש את החיים של עמ"י, ואז כשהגיעו לארץ עולים חדשים והעבירו אותם על הדת והרגישו צורך לפעול הוא היה אומר תלמדו תורה שלא לשמה דהיינו תקדישו את עצמכם כל הזמן לתורה ומוסר ואז תוכלו במשך הזמן אח"כ להשפיע על אחרים.

חכמת אדם תאיר פניו

באחד הימים, לאחר שהייתי כבר נשוי ועוסק בעול של עניני ציבור בעיר רמת השרון, ביקרתי לפני הצהריים אצל מורנו זצ"ל לצורך איזה ענין, ותוך כדי שיחתנו, אמר שהוא מכיר על הפנים של כל אחד האם היום למד תורה או לא למד. בשמעתי כך העזתי ושאלתי, א"כ, יאמר נא רבינו האם אני למדתי היום, אז נתן עניני הקדושות בהסתכלות על פניו, ולאחר עיון קל אמר, הן, אמנם למדת תורה היום.

אמרתיו לו, הרי אני יודע האמת שלא למדתי, כי לאחר תפילת שחרית, מיהרתי לצאת לנסיעה לבני ברק, ולא הספקתי ללמוד, אז השיב לי הרב, עצור רגע והתבונן לזכור כל מה שעשית מהבוקר עד עתה, כשהתחלתי לספר לו היכן הייתי וכו', אמרתי לו בין השאר שביקרתי בבית המדרש באולם של הישיבה לראות מישורו, ואז היו שם בחורים ששוחחו איתי בדברי תורה והתפללנו קצת, אמר הרב הנך רואה עתה שנכונים דברי, כי באמת זה נחשב שעסקת בתורה, וזה כבר השאיר רושם על הפנים.

סיפר מורנו זצ"ל יהודי חרדי ירא שמים יצא פעם מבית הכנסת בשבת ובדרכו פגש מישורו מישראל מעשן סיגריה ברחוב עובר ממולו, התקצף הצדיק, ומחה ברוב חרון באומרו "איזו חוצפה! לחלל שבת בפרהסיא ממש מול פני!"

ועל זה הגיב מורנו הגאון רבי אליהו אליעזר דסלר זצ"ל, מי יודע מה הדבר העיקרי הכואב לו אם כבודה של שבת המלכה מחולל, או כבודו שלו שהעברין שהוא אינו מתחשב ועושה בפני הצדיק דבר שמרגיז אותו שכך הדגיש המנוחה: "פאר מיר אין די אויגין" (מול העינים שלי).

הנה מה עמקו מחשבותיו של רבינו להביא לב כל אחד, בשבת ביקורתו.

התורה הוא גדול יותר מיהלומים. "שניים אוחזין בטלית", כל שורה כזו בגמרא הרי זה בבחינת "זה שמי וזה זכרי", הקב"ה משולב עם התרי"ג מצוות.

ידיעת חשיבות ערך התורה. חשובה יותר מסברא טובה

היה לי את התענוג הגדול לשמוע את הסברות של הבחורים בישיבה אמש במבחן, אשר גם הוסיפו "תבלינים" ללימוד. אך יותר מזה, חשוב שידעו את חשיבות עסק התורה. ויה"ר שתזכו בזה לסיעתא דשמיא.

פעם אחת, כיום חורף, היה גשם טורד, והרב עומד בתחנת האוטובוס ברח' רבי עקיבא בבני ברק, וממתין לבוא הרכב הציבורי מס' 54 להסיעו. והנה עובר ע"י התחנה רכב מסחרי ועוצר, והנהג אשר בעבר היה מתלמידיו של הרב, בהיותו בחור בישיבת פוניבד, קורא לרב לעלות ולנסוע איתו, למה לעמוד בקור ובגשם וכו'. הרב שואל, האם הרכב פרטי שלך, וכשהוא מקבל את התשובה שהנהג הוא סוכן המחלק את תוצרת המפעל לחנויות, שוב שואל הרב, האם התנית עם בע"ב שתוכל להסיע גם אנשים אחרים, ובינתיים – הגשם שוטף.

הנהג משיב שאע"פ שלא דיברו הוא בטוח שהבעלים מסכימים ברצון בכל לב שיש לו רשות להעלות על הרכב את מי שיראה לנכון. לאחר שהרב שוב וידא שהנהג בטוח בזה, התחיל לצעוד אל מדרגות הרכב. וכמעט החל לעלות, עצר הרב, והרהר עמוקות, והחליט לחזור שוב לתחנה לקור ולרשיבות.

ברור, שבאותה שעה עברו ברעיוניו תלי תלים של הלכות וסברות מסוגיות הש"ס, ופוסקים בחו"מ, ונושאי כליו, ש"ך, קצות וכו' עד שבתחילה הכריע להלכה להיתר. אך מה שחזר בו אח"כ, יתכן שמתוך מידת חסידות נהג, או, שדווקא בגלל שכ"כ קשה העמידה בחוץ במזג אויר כזה, הרי הוא במצב של נוגע בדבר, דאף שלהלכה ת"ח רשאי לפסוק לעצמו באיסור והיתר לקולא או לחומרא, מכל מקום בנידון זה שזה דבר שבממוץ, החליט לא לסמוך על הכרעתו שלו בעצמו.

הנהג כל מי שהכירו, ראה לאחר העיון, כמה גבוה דרכיו כסולם שראשו מגיע השמימה.

"זה זכרי" דהיינו שם אדנות, ובה לימד הקב"ה איך כותבים את השמות הללו ורואים בעיניים את השם הקדוש.

בצירוף שם הוי"ה יודע הצדיק אם הבשר כשר

הצדיקים המקיימים את הפסוק 'שיויתי השם לנגדי תמיד', אזי תמיד למולם נמצא שם הוי"ה. אמר הגר"ח מבריסק שהצדיקים כשרואים בשר למאכל, מיד הם מזהים אם הוא בשר כשר או טרפה, וסיפר הגר"ח שאביו זצ"ל ידע גם הוא מה כשר ומה טרף על ידי שצירף את שם הוי"ה.

מהיכן למדנו שיש לעבוד את השם מיראה

היכן מצינו בתורה שאדם צריך לעבוד את השם מתוך יראה, שהרי אהבה באה מיראה שעל ידי שאדם שומר על מצוות לא-תעשה, לא גונב ולא משקר, אזי האהבה מביאה לידי קיום מצוות השם. שהאדם אוהב את השם וקורא קריאת שמע, מניח תפילין ומתעטף בציצית.

רמז שס"ה ורמ"ח בפסוק

אמר הקב"ה למשה רבנו, ספר לזקני ישראל שזה שמי וזה זכרי, ביחד יוצא תרי"ג עם הוספת שם הוי"ה, כיצד, ש"שמי" עולה בגימטריא 350, ועוד החצי הראשון של שם הוי"ה (י"ד ועוד ה"א) יוצא 365, כמניין שס"ה. ומלמדנו שצריך לירא מהשם. וזכרי בגימ' 237, וכשמוסיפים לזה עוד וא"ו שזה החצי השני של שם הוי"ה הרי לנו 248. ומצוות הזכירה הם אהבה, זכור אזכרנו עוד כתוב, וכן "זכרתי לך חסד נעורך" וכו' וביחד זה תרי"ג, ויוצא שמתוך שם קודש הוי"ה משולבים מצוות עשה ומצוות לא תעשה.

חשיבות ידיעת ערך התורה

כשעוסקים בתורה עלינו לדעת את הערך הגדול שלה. וכבר אמר רבי עקיבא, חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה, חיבה יתירה נודעת להם וכו' עי' במסכת אבות. והתורה קדמה לבריאת העולם וישנה חשיבות יתירה כשיודעים את הערך האמיתי של התורה.

משל היהלומים

משל למה הדבר דומה, לאדם שיש לו בביתו שרשראות וטבעות ושרשראות ישנן זכוכיות משובצות בהן, ובאדם אל בעל השרשראות ומודיע לו שאין אלו סתם זכוכיות כפי שחשב אלא "יהלומים", הרי שכעת יודע אותו אדם להעריך את מה שיש ברשותו. ואם אלו הדברים בעינינו גשמיים, והרי עסק

דברי אמת

מאמרי היוזק השקפה והדרכה
מזקן המשגיחים

מרן הגר"ד יפה זצוק"ל

גיליון מס' 115 ■ שמות

מתוך הספר 'במחיצתו של בן המלך' שמח בחלקו אם מעט ואם הרבה

'רצה באשר ירצה יוצרך, שמח בחלקו אם מעט ואם הרבה. והתחנן לפניו תמיד להטות לבבך לעדותי' (אורחות חיים להרא"ש - יום רביעי)

מי שיודע שאינו תושב העולם הזה, מבין שלא כדאי לו לעשות עסק גדול מדברים חולפים. אדם כזה מקבל ברצון את אשר רוצה עבורו יוצרו, וכל בקשתו ותחנוניו תמיד לפני הבורא הוא להטות לבבו לעדותיו.

בצעירותו כתב להוריו: 'ב"ה על כל חסדיו... הרבה שלוחים למקום ובעז"ה נסתדר'.

צריכים לזכור שהכול לטובה, וגם הייסורי, ורק ה' שברא את העולם יודע מה טוב לאדם ומה לא. אע"פ שאין האדם יודע ומבין שזוהי טובתו - אפשר לסמוך על מי שברא את כל הבריאה הענקית, שהוא יודע מה טוב לאדם ומה לא!

'האדם רגיל לחשוב רק על העולם החולף, אבל הבורא היודע כי העיקר הוא העולם הנצחי, חושב גם, ובעיקר, מה טוב לו לאדם בעולם הנצחי'.

בשנים האחרונות נצרך אבא לפעמים לפנות לרופאים. שמענו מכמה רופאים ששאלו אותו מה שלומם, והשיב 'ברוך ה' מצוין'. גם כשהזכירו ושאלו אותו שוב האם כואב לו משהו, השיב שלא. רק כשהוסיפו לחקור מהי הסיבה שבגללה טרח והגיע אליהם, ענה להם כי 'אומרים שיכול להיות טוב ובריא יותר'...

באחד הפעמים שהגיע לחדר המיון, שאל אותו הרופא האחראי 'מה שלומך, כהרגלך השיב 'ב"ה מצוין'. הרופא שהופתע הגיב כי זו פעם ראשונה שהוא שומע תשובה זו מאדם שפונה לחדר מיון. אך, כאמור, כיון שחי בהרגשה שהכל כאן ארעי וחולף, לא עשה ענין ממכאובים וממחשבים. הכל כאן זמני! אנו עסוקים בשליחות גדולה ומחייבת הרבה יותר!

חיים של הכרה פנימית של השליחות הנעלה שלנו הם מרוממים מאוד, ומביאים את האדם לדרגות גבוהות, וכל אחד בעבודתו עקבית יכול להרגיל עצמו לרצות לעשות את מה שהקב"ה מבקש ממנו, ולהגיע למעלות עליונות!

איזהו עשיר השמח בחלקו - מידת 'השמח בחלקו' שלו היתה הפלא ופלא, אלו שחיו איתו בביתו ובסביבתו וכן בכל מקום שהלך, הקרינו ממנו 'אדם שטוב לו' ומלא שמחת חיים, שמח שכל רגע אפשר ללמוד ואפשר להתפלל ובכל המועת לעת יכול לקיים את תפקידו בעולמו 'ועתה ישראל מה ה' אלוךך שואל מעימך', חובת האדם תמיד היא לחשוב ולהתבונן מה ה' שואל ממנו עכשיו, יסוד זה אבא זצ"ל חי כל ימיו והשתדל ללמוד לתלמידיו.

נהנתי שהגאון ר' בן ציון קוק הספידו, ואמר שאבא ניפץ את דברי האומרים שלימוד המוסר מעציב את האדם, והוא שכל ימיו דבק במוסר, ונראה שלא היה בדור זה מי שדבק במוסר כמוהו, וכל רואיו ראו והעידו שאיש מאושר הוא וקרן אור פניו.

שמעתי אברך שהתלונן בפניו שבים הקודם היו לו הפרעות רבות, בבוקר הוא הלך לברית של קרוב, בצהרים היה בלוויה, ובערב אשתו לא הרגישה טוב והייתה צריכה עזרה. אבא השיב לו שאנו לומדים לא רק מפני שאנו רוצים אלא בעיקר מפני שה' ציוה, כל רגע תפקיד האדם 'ועתה ישראל מה ה' אלוךך שואל מעימך' כשה' רוצה שנלמד או נתפלל אנו לומדים ומתפללים, וכשה' רוצה שנלך לברית או חלילה ללוויה אנו עושים רצונו, וכן כשרצונו שנעזור בבית אנו עוזרים, וכל רגע שזוכים לעשות את רצון הבורא יתברך, זה האושר הגדול שלנו.

כששאלו את אבא מניין הוא שואב את השמחה התמידית שלו הוא השיב: יש לנו כל הזמן אפשרות ללמוד תורה לקיים מצוות ולהדבק בה' ולזכות לאושר לנצח נצחים, האם יש משהו יותר מושמח מזה! ואם יש דברים שלא הולכים כמו שאנחנו רוצים, כשנזכור שמי שמנהל את העולם הוא הבורא יתברך בחכמתו האין סופית ובאהבתו הרבה אלינו, וברצונו להיטיב לנו בלי גבול, וכשיש קצת ייסורים גם הם כדאיים לנו כדי שנגיע שלמים יותר למעלה. הם מנקים את העוונות שלנו. כשה' שולח ייסורים כדאי לקבל אותם באהבה. גם כשהדברים לא כמו שאנו רוצים נזכור 'כל מאן דעביד רחמנא לטב עביד'.

הירושה שנחלנו מיוסף – להשאיר צדיק בכל המצבים

ויהי כל נפש יצאי ירך יעקב שבעים נפש ויוסף היה במוצרים (א, ה) "ויוסף היה במוצרים" – וכי מזה בא זה ללמדנו, וכי לא היינו יודעים שהוא היה במוצרים, אלא להודיעך צדקתו של יוסף, הוא יוסף הרועה את צאן אביו, הוא יוסף שהיה במוצרים ונעשה מלך ועומד בצדקו" (רש"י בשם הספרי).

בדברי הספרי הללו ישנו לקח נפלא. מחד, ידועים דברי הרמב"ם בהלכות דעות (פרק ו' הלכה א') ש"דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר רעיו וחביריו ונוהג כמנהג אנשי מדינתו, לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד, כדי שילמוד ממועשיהם, ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחושך, כדי שלא ילמוד ממועשיהם".

בהמשך מפליג הרמב"ם בסכנה הגדולה שישנה בקירבה לרשעים ואומרו, ש"אם היו כל המדינות נוהגים בדרך לא טובה..., ישב לבדו יחידי, כעניין שנאמר 'ישב בדד וידום'".

רבינו בחיי כותב, שהסיבה שאבות העולם והנביאים והרבה מגדולי הצדיקים היו רועי צאן, הייתה כדי להתרחק ממקום ישוב ולהינצל עי"ז מעבירות ידועות כלשה"ר, רכילות, אונאת דברים, שקר, גאווה, גזל.

מאידך, עפ"י דבר הספרי, התורה העידה על יוסף שלמרות עשרות השנים שהיה במוצרים, כאשר בחלקן אף היה מלך – הוא נשאר בצדקתו, ללא שום שינוי ממה שהיה בזמן שחסה בצילו של אביו.

בראש וראשונה יש בכך כדי לפתוח בפנינו צוהר לגדלותו העצומה של יוסף, שלמרות שבעל כורחו הוצרך לשהות את רוב שנות חייו בחברתם הרעה של המוצרים (בארץ מלאה בתועבות ובכוחות טומאה), לא נפגמה צדקותו וקדושתו כמלא הנימה.

הבה נתבונן: על דברי הכתוב (בראשית לז, ג) 'וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקונים הוא לו' – אומר המדרש (בראשית רבה פד, ח), שכל מה שלמד יעקב אצל שם ועבר הוא מסר ליוסף. הרמב"ן (שם) מוסיף ומבאר, "שיעקב מסר ליוסף חכמות וסתרי תורה, ומצאו משיכיל ובעל סוד בהם כאלו היה זקן ורב ימים". עוד אומר הרמב"ן שם, שיוסף היה מצוי עם יעקב תמיד לשמושו.

והנה, בעודו נער כשהוא בשיא פריחתו, נלקח יוסף מבית אביו- מהבית שבו קיבל את כל תורתו של שם ועבר, ונמכר למוצרים, ומאז התגורר במשך רוב שנותיו בארץ מוצרים "אשר הייתה מלאה גילולים ושם תוקף הטומאה" (לשון האור החיים הקדוש), כשהוא מוקף יומם ולילה בעובדי אלילים – הניתן לשער את עוצם ההבדל בין התנאים הרוחניים שהיו ליעקב כשהיה בבית אביו לבין אלו שהיו לו לאחר שנמכר למוצרים?

ואף על פי כן העידה עליו התורה: "הוא יוסף הרועה את צאן אביו, הוא יוסף שהיה במוצרים ונעשה מלך ועומד בצדקו" – ללא שום שינוי כללי!

כוחות אדירים אלו, להשאיר צדיק בכל המצבים, ירשנו מיוסף הצדיק, ועלינו לנצלם בדבועי. זה מחייב אותנו להתחזק גם בזמני רפיון, או כשנלקעים למקומות שהאירה שם אינה מסייעת להתעלות בתורה ויראת שמים. (לעבדך באמת)

לו שאינו יכול להגיע לגדלות, שהרי יש בו תאוות ורצונות אחרים וכדו', אין זה נכון! כי באמת אין זה חלק ממנו, אלא הם דברים חיצוניים שנדבקו בו!!

פעמים שאדם רואה את עצמו שנמצא "בתוך הבוץ", שפלות, ותועבות שונות, והיה שמח להפטר מהם ולהיות אדם הגון בלי תאוות. גם לאדם במצב כזה, יש מצוה לשאוף לא רק לצאת ממצבו, אלא לזכות להגיע לפסגה של - "ושכנתי בתוכם", שיהיה מעין מקום להשראת השכינה.

ואע"פ שנדמה לאדם במצב כזה, שאין לו את הכוחות אפילו להתחיל, ראשית צריך לדעת שהאדם לא יודע את הכוחות שלו, הכוחות של אדם מישראל הם עצומים מאוד! הלא אנו מברכים כל יום "אזר ישראל בגבורה", שכלול בזה ג"כ שהקב"ה אזר את ישראל בגבורה - להיות "אזרו גבור הכובש את יצרו". ושנית גם אם כוחותיו לא מספיקים, תהיה לו סייעתא דשמיא שהקב"ה יוסיף לו את הכוחות שחסרים לו, וכפי שהיה ביציאת מצרים, שהיו שקועים במ"ט שערי טומואה, עד שהיו צריכים לצאת בחיפזון כדי שלא יכנסו לשער הנ', ובתוך זמן קצר, הגיעו עד לשיא של השראת השכינה...

שאיפה תמידית להתעלות במעלות הקדושה

צריך כל אחד שלא להסתפק במועט אלא לשאוף שהשי"ת ישרה שכנתו עליו, ותהיה עליו השפעה של קדושה וחכמה למעלה מדרך הטבע, ויתקדש שם שמים על ידו. ואם אדם שם את ליבו לכך שרצון ד' שהוא יהיה מוכן להשראת השכינה, לוקח זאת בחשבון בכל הנהגתו - אוכל ומדבר אחרת, ובשביל הנאה מועטת לא ירחיק את עצמו מהמטרה הנעלה...

ואמנם אע"פ שכל אחד ביכולתו להיות קדוש, מכל מקום לא ברגע אחד נהפכים לקדושים, ראשית דבר צריך לבחור בדרך של קדושה. ואף שקורה שאדם נכשל, מ"מ השאיפה צריכה להיות תמיד - לעלות ולהתעלות במעלות הקדושה! ואין להתייאש ולהישר ח"ו, כאשר נדמה שלא מצליחים בעבודה זו. ואשרינו שאנו מובטחים ש"הבא להטרה מסייעין בידו!".

יש להבין מה בכך שהקב"ה קדוש, מה לבר אצל התבן, וכי יציר כפיו של הקב"ה יכול להדמות לקונו? ומבארים הרמב"ן והאור"ח, שהיות והקב"ה קדוש, לכן הדרך להדבק בו היא ע"י שנהיה גם אנחנו קדושים. לאומות העולם אין יעוד להיות דבקים בקב"ה, לפיכך הם לא נצטוו להיות קדושים, לעומת זאת לעם ישראל ישנו תפקיד נעלה להדבק בקב"ה, והתורה מגלה לנו שהדרך לכך היא על ידי שנהיה קדושים.

קדש עצמו

מצאנו שיש לישראל כח לעשות מדבר של חול קודש, אם מקדישים בהמה פשוטה לקרבן, היא נעשית קודש, ויש עליה איסור מעילה ועונש חמור למחלל את הקודש שבה, מה קרה? יהודי אמר מילה אחת, וכבר יצאה בהמה הזאת מכלל שאר הבהמות. וכן בכח האדם לעשות זמן חול לקודש, [על ידי שיקבל על עצמו תוספת שבת וכו']. א"כ אנו רואים שאדם יכול לקדש את הזמן ולקדש את הבהמות - אבל מה עם עצמו? וכי הוא מוכרח להשאר בשפלותו, הנה חפצים דוממים יכולים להתקדש לקדושת בדק הבית ובהמות אפי' בקדושת הגוף - ורק הוא עצמו ישאר בשור ודם?!!

אולם האמת היא לא כך, שהרי ידועים דברי הרמב"ם בסוף הל' שמיטה ויובל "כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו, להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעבודו לדעה את ד', והלך ישר כמו שעשאו האלוקים ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם - הרי זה נתקדש קודש קדשים - - ויהיה ד' חלקו ונחלתו לעולם" וגו'.

א"כ לכל באי עולם הקב"ה נתן את האפשרות לכך [מי שמיוחד את עצמו לד'], ואמנם בודאי שאדם לא יכול בבת אחת לקדש את עצמו, אבל אם עומד על הענין הזה, איזה כוחות עצומים יש בו, וחותר לכך בתמידות ובהתחזקות יום יום כראוי - אז הוא כבר אדם אחר!! [כמובן אם מחליט להתור לזה - ובדרך הראויה, שלא לקפוץ מהר מדאי'].

לרגל ימי השובבי"ם - ערוך מ'וטהר לבנו'

קדושים תהיו - תפקיד של כלל ישראל

"וידבר ד' אל משה לאמר. דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אלהם קדושים תהיו כי קדוש אני ד' אלקיכם" (ויקרא יט, ב). הציווי להיות קדושים איננו רק לגדולי עולם, אלא ל"כל עדת בני ישראל", כל אחד ואחד מבני ישראל מצווה על הקדושה!

כתב האלשיך הקדוש (בתחילת פרשת קדושים) בזה"ל: "ראה והנה יש בני אדם גם בני איש תועים מדרך השכל, באומרים כי לא כל אדם ראוי לכך וזוכה לזה כי אם חד בדרא ותרי בדרא, ויתרשלו על ידי כן מלעלות בסולם השלמות בתורה ומצוות והתנהג בחסידות. אך לא כן הוא, כי אם, שאין איש בישראל שלא ישיג - אם ירצה לעלות בתורה וכשרון המעשה והתבודד בחסידות - עד קדוש יאמר לו! על כן להורות זה ציווה יתברך ואמר "דבר אל כל עדת בני ישראל וכו' קדושים תהיו", הקהיל את כולם, להורותם כי כל העדה מוכנים לכך!" עכ"ל.

ואיתא בזה"ק בפרשת קדושים: "כד מטו חבריא להאי פרשתא הוו חדאן" היתה לחכמים שמחה כאשר הגיעו לפרשה זו. מסבירים זאת, כי היה אפשר לחשוב שקדושה הוא ענין רק של יחידים, אך עתה ששמעו כי הקדושה היא תפקיד של כלל ישראל, אזי שמחו על מעלת ישראל - שכולם יכולים להיות קדושים.

הרי שהקב"ה מצפה מאתנו שנתקדש, ומתוך כך נוכל להשיג את הטובה הכי גדולה - להיות דבקים בקב"ה, שזו תכלית ההצלחה! נפלא מאוד לאלו דרגות עליונות התורה הקדושה מצפה מאתנו להגיע!

כל אחד ראוי להיות מוכן להשראת השכינה

ישנו מי שהוא קדוש מרחם, כפי שידוע שהיו גדולים שכבר מקטנותם ראו עליהם נט"י לקדושה, אך היו רבים שהיו ילדים רגילים, ועל ידי עבודתם נהיו לקדושי עליון. וראה בנפש החיים (שער א' פ"ד בהגה"ה) שהאריך לבאר שאדם ע"י מעשיו יכול לזכות להגיע לדרגה שהקב"ה ישרה את שכנתו בתוכו, ודומה הוא ממש למקדש. וז"ל: לזאת הרי כי ודאי עיקר ענין הקודש והמקדש ושריית שכנתו ית', הוא האדם, שאם האדם יקדש עצמו כראוי בקיום המצוות כולן... אז הוא עצמו המקדש ממש, ובתוכו ה' ית"ש. כמ"ש (ירמיה ז') היכל ה' היכל ה' המה. וכמאמרם ז"ל: "ושכנתי בתוכם" בתוכו לא נאמר אלא בתוכם...

עוד כתב שם דבר נורא: "ולדרכנו י"ל ג"כ שרוצה לומר [דבר נורא] אל תחשבו שתכלית כוונתי הוא עשיית המקדש החיצוני, אלא תדעו שכל תכלית רצוני בתבנית המשכן וכל כליו, רק לרמוז לכם, שממנו תראו וכן תעשו! אתם את עצמיכם, שתהיו אתם במעשיכם הרצויים כתבנית המשכן וכליו, כולם קדושים ראויים ומוכנים להשרות שכנתי בתוכם ממש, זהו ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם דייקא, שכל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן וגו'. תכלית כונתי שכן תעשו את עצמכם" עכ"ל. נורא מאוד, מה שהקב"ה מצפה מאתנו!

א"כ רואים אנו שכדי להגיע לדרגה זו לא צריך להיות "גאון" וכדו', אלא צריך לקיים את 'כל' מצוות ה' כראוי, וע"ז יתקדשו כל האברים, והיו ראויים להיות 'מכון' להשראת השכינה. ומה טוב וראוי לכל אדם ליתן לב לדברי "נפש החיים" הללו, כדי להתעורר - להתבונן מי אנחנו? ולכן אנחנו יכולים להגיע בזה העולם!

והנה כמו שבזמן שביהמ"ק היה קיים, אפשר היה לראות עין בעין את השראת השכינה על ידי הניסים, כך ע"י גדולי ישראל שבכל דור ודור שעשו עצמם למקדש - ניכרת עליהם ס"ד מיוחדת, בעצותיהם וברכותיהם...

אף אחד לא מופקע - לשאוף להגיע לפסגה

זו צריכה להיות המטרה של כל בן ישראל - שיזכה לטהר את עצמו ואת מעשיו, עד שיהיה משכן להשראת השכינה ויושפע חכמה וקדושה, בבחינת "וראו כל עמי הארץ כי שם ד' נקרא עליך", שהרי אף אחד לא מופקע מזה!! ובאמת אדם אינו יודע את הס"ד העצומה שמוכנה בעבורו - אם רק יתאמץ וישתדל, וגם אם נדמה

פנינים משולחן רבינו הגאון רבי אברהם גנחובסקי זצלה"ה - פרשת שמות תשע"ט -

טעמא דשמואל דוחי בהם.

ומוכיח הכי מהא (יומא פ"ה א') דאמר שמואל גבי תינוק מושלך בעיר שרוב נכרים, דמפקחין עליו את הגל בשבת, חזינן דמחללין עליו את השבת אע"פ דעל פי דין יהיה נכרי גמור ולא יקיים שום שבת או שום מצוה, דמכל מקום כיון דבפיקוח נפש אין הולכין אחר הרוב חיישינן שמא מישראל הוא. שמעינן דאע"פ דליכא הכא טעמא דחלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, מכל מקום מחללינן מחמת טעמא דוחי בהם.

ב. עובר בעיר שרובה נכרים

מעתה נפקא מינה בנמצא בעיר שרובה עכו"ם ונתעברה ויש סכנה לולד, האם מחללין שבת, דהתם לא יהא טעמא דרבי שמעון בן מנסיא, [בין להחתם סופר ובין להמשנה ברורה, והבאנו פלוגתתם לקמן בסימן הבאה אות ב' וג'], דהרי גם אם יציל אותו לא יקיים שום מצוה, דהרי לענין מצות דינו כנכרי, אלא איכא רק משום וחי בהם, והרי להריטב"א הא בעובר אין וחי בהם. נמצא דבכהאי גוונא יהא אסור לחלל שבת להציל העובר.

ג. עובר שיחיה חיי שעה

עוד נפקא מינה, דהנה יש לדון טובא בעובר שידעינן ביה שלאחר שיוולד יחיה רק חיי שעה, האם מחללין שבת.

דהנה טעם דכדי שישמור שבתות הרבה ליתא, דהרי יחיה רק חיי שעה ולא יגיע לגיל שיוכל לקיים מצוות, אלא איכא רק טעמא דוחי בהם, והרי להריטב"א לא אמרינן האי טעמא בעובר.

ד. ספק פיקוח נפש

הנה יש לשאול על הריטב"א, אטו בעובר דאתי ביה ספק פיקוח נפש לא מחללינן שבת, והרי מבואר בסוגיא ביומא הני"ל דטעמא דר' שמעון בן מנסיא היינו רק בודאי פיקוח נפש ולא בספק.

ויש לומר דילפינן מקרא ד"וחי בהם" דגם בספק מחללינן, אף היכא דכל הטעם כדרי שמעון בן מנסיא.

שבת או מצוה אחרת

הנה אמרינן בסוגיא ביומא (פ"ה א' ב') מניין לפיקוח נפש שדוחה את השבת, רבי שמעון בן מנסיא אומר דאיתא בקרא "ושמרו בני ישראל את השבת", אמרה תורה חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה.

ויש לדון האם הטעם כדי שישמור דוקא שבתות הרבה, או דילמא גם כדי שישמור מצוות אחרות.

א. צדדי הספק

צדדי הספק, דלחד גיסא יש לדון דהוה גם כדי שישמור מצוות אחרות, דהרי גם בהם איכא למימר האי סברא דאמרה תורה חלל עליו שבת אחת כדי שישמור עוד מצוות.

אמנם לאידך גיסא יש לדון דהוה דוקא כדי שישמור שבתות הרבה, דמלשון הקרא "ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת", משמע דוקא כדי לשמור שבתות הרבה ניתן שבת לדחות, ולא לעשות מצוות אחרות. [והיינו דברי החתם סופר שהבאנו לקמן באות ג'].

ב. בביאור הלכה דגם בכל המצוות

הנה בביאור הלכה (סי' שכ"ט סעי' ד') מבואר כהצד דהוה גם כדי שישמור מצוות אחרות, וביאר דגם אם לא יוכל לשמור שבת, מכל מקום פיקוח נפש דוחה שבת בכדי שיוכל לקיים שאר מצוות, ולכן גם

לא חשיב נפש

ויאמר מלך מצרים למילדות העברית וגו' אם בן הוא והמתן אתו וגו' (א' ט"ז ט"ז)

איתא בקרא שפרעה אמר למילדות העבריות שאם בן והמתן אותו. והקשה בפנים יפות, אמאי אמר פרעה דוקא למילדות עבריות ולא למילדות מצריות.

ומיישב בפנים יפות, דהנה איתא במשנה באהלות (פ"ז משנה ו') דאם העובר מסכן חיי האם, ולא יצא עדיין רוב העובר, מותר להרוג העובר להציל האם, דבכהאי גוונא לא חשיב העובר נפש.

ולפי זה גם להציל אדם אחר, כגון בגוונא דנכרי מצווה לישראל להרוג עובר, ואם לא יהרוג, הנכרי יהרוג ישראל, יהא מותר להרוג העובר, דעובר לא חשיב נפש.

אמנם כל זה בישראל, משא"כ בבני נח, הא איתא בגמרא סנהדרין (נ"ז ב') דבן נח נהרג על העוברים, ואם כן אסור לו להרוג עובר אף להציל האם או להציל עצמו.

הלכך פרעה אמר למילדות להרוג העוברים, ואם לא יעשו כך יהרוג המילדות, ולהאמור, למילדות מצריות אסירא להרוג העוברים, ורק למילדות עבריות שרי, ומשום הכי פרעה צווה רק להעבריות.

שמעינן מהכא דבישראל מותר להרוג העובר להציל אדם אחר, דעובר לא חשיב נפש. וכעין זה כתב בריטב"א דאין לחלל שבת להציל עובר מחמת טעמא דוחי בהם, דהרי עובר לא חשיב נפש, אלא מותר לחלל שבת להצילו רק מטעם אחר וכדלקמן:

פיקוח נפש דעובר

הנה אמרינן בסוגיא ביומא (פ"ה א' ב') מניין לפיקוח נפש שדוחה את השבת, רבי שמעון בן מנסיא אומר דאיתא בקרא "ושמרו בני ישראל את השבת", אמרה תורה חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה.

ומקשינן בגמרא, התינח ודאי פיקוח נפש, אבל ספק מנא לן. אלא מסקינן כשמואל דאיכא ילפותא אחרת, דילפינן מקרא ד"אשר יעשה האדם המצות וחי בהם", שיחיה בהם ודאי ולא שיבא בעשייתה לידי ספק מיתתו. וכן קיימא לן (ביאור הלכה סי' שכ"ט סעי' ד').

מעתה יש לדון מהו לענין לחלל שבת לפיקוח נפש של עובר. וכתב בריטב"א (נדה מ"ד ב' ד"ה דכתיב ואיש) דבעובר לא שייך טעמא ד"וחי בהם", דהרי עובר לא חשיב נפש. [לענין לחייב ההורגו, או לדחות נפש אמו כדי שלא יגעו בו].

אלא כתב בריטב"א דהטעם דפיקוח נפש של עובר דוחה שבת, היינו רק מחמת טעמא דר' שמעון בן מנסיא, דחלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, דמהאי טעמא גם עובר חשיב כנפש, דהרי על ידי שמציל העובר אם כן כשיוולד ישמור שבתות הרבה.

[ובעיקר הדין אם מחללין על עובר, עיין בביאור הלכה (סי' ש"ל סעי' ז') דאיתא תרי דעות, ופסק לדינא דמחללין מכת הריטב"א בנדה הני"ל, וגם הזכיר שם בשם הר"ן (יומא ג' ב' ד"ה וכתוב) מפאת דחלל עליו שבת אחת].

ויש לדון בדברי הריטב"א בכמה אנפי:

א. נקטינן כטעמא דוחי בהם

הנה כתב בביאור הלכה (סי' שכ"ט סעי' ד') דנקטינן דאע"פ דליכא הטעם דר' שמעון בן מנסיא דחלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, מכל מקום מחללין שבת משום פיקוח נפש מחמת

לצורך חיי שעה מותר לחלל שבת אף שודאי לא ישמור שבת הבא, כיון שעכ"פ יוכל לקיים שאר מצוות, כגון מצות תשובה, וכלשון המאירי (יומא שם ד"ה אמר) שאף אם אי אפשר לו לחיות אפילו שעה אחת, הרי באותה שעה ישוב בלבו ויתודה.

ג. חתם סופר ד"ק שבת

אמנם בחתם סופר (יו"ד סי' רמ"ה) כתב כהצד דפיקוח נפש דוחה שבת רק בעבור שיוכל לקיים אחר כך הרבה פעמים מצוות שבת, אבל לא בשביל שיוכל לקיים שאר מצוות. וכן פיקוח נפש דוחה שאר המצוות כדי שיוכל לקיים אותה מצוה.

[וזה לשונו, והנה בפרק יום הכיפורים איכא מאן דיליף פיקוח נפש דוחה את השבת מושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת, חללו עליו שבת אחת שישמור שבתות הרבה, מלשון זה הקרא משמע דוקא כדי לשמור שבתות הרבה ניתן שבת לדחות ולא לעשות מצוות אחרות הרבה, ולא ניתן שבת לדחות כדי שיניח תפילין הרבה וכדומה, אלא שבת נדחה מפני שבתות הרבה, כדכתיב לעשות את השבת, ומיניה ילפינן לכל מצות שבתורה שנידחת פעם אחת כדי שישמור אותה מצוה בעצמה כמה פעמים, ולא שישמור מצוות אחרות אלא באותה מצוה עצמה ישמור כמה פעמים. עד כאן לשונו].

ד. לאכול מאכלות אסורות משום פיקוח נפש

הנה הקשו על החתם סופר, דלפי זה בשלמא הא דפיקוח נפש דוחה מצוות כגון שבת תפילין מילה וכדומה, אתי שפיר כמו שכתב החתם סופר דשרי לבטל מצות מילה משום פיקוח נפש כדי שאחר כך יוכל לקיים מצות מילה עצמה, כמו שפיקוח נפש דוחה שבת כדי שיוכל אחר כך לקיים מצות שבת עצמה.

אבל אמאי פיקוח נפש דוחה איסורים, כגון לאכול מאכלות אסורות וכדומה מחמת פיקוח נפש, הא התם לא שייך האי סברא דפיקוח נפש דוחה איסור מאכלות אסורות כדי שישמור דבר זה עצמו אחר כך, דאין לו קיום מצוה במה שלא אוכל כל מאכלות אסורות או בהא שאינו עובר בכל איסורי התורה.

ובשלמא לפי מה שפסק הביאור הלכה אתי שפיר, דשרי איסור מאכלות אסורות משום פיקוח נפש כדי שיוכל לקיים שאר המצוות, אמנם לפי החתם סופר דפיקוח נפש דוחה רק בכדי שיוכל לקיים מצוה זו אחר כך, אם כן בשלמא במצוות אתי שפיר אבל אמאי פיקוח נפש דוחה איסורים.

ה. מוכח שחלל עליו מתיר גם איסורים

הנה העירו האם נימא שלפי החתם סופר, אין הכי נמי לשיטת רבי שמעון בן מנסיא דפיקוח נפש דוחה שבת מפאת חלל עליו שבת אחת, אז באמת הוא מתיר רק מצוות ולא איסורים.

אמנם הנה איכא בזה נפקא מינה אף לדידן, דאע"פ דאנן קיימא לן שפיקוח נפש דוחה משום וחי בהם, מכל מקום הרי הבאנו לעיל דהא דמחללין שבת מחמת פיקוח נפש דעובר, לא שייך בזה טעמא דוחי בהם, אלא רק טעמא דחלל עליו שבת אחת, כמו שהבאנו לעיל מהריטב"א בנדה (מ"ד ב'), ואם כן האם פיקוח נפש דעובר לא ידחה רק מצוות ולא איסורים, מכיון דבאיסורים לא שייך "חלל עליו" לפי החתם סופר, דבעינן שיוכל לקיים אותו דבר אחר כך. ונמצא דמשום פיקוח נפש דהעובר, לא יהא מותר לאכול מאכלות אסורות.

מעתה יש להוכיח לא כך, דהנה לכאורה מבואר בטור (או"ח סי' תרי"ז, עיין שם בבית יוסף, אמנם עיין בפרשה שם) במעוברת שהריחה מאכל ואם לא יתנו לה ממנו יהא סכנה, דמותר לה לאכול ביום כיפור אף שהסכנה רק לולד, ומותרת לא רק באיסור אכילה ביום כיפור, אלא גם לאכול מאכלות אסורות. חזינן שמכאן הא טעמא דחלל עליו שבת אחת, מותר גם איסורים.

ו. ליישב החתם סופר

אם כן אכתי תיקשי על החתם סופר מדברי הטור. ויש לומר דסבירא ליה להחתם סופר דלא כהריטב"א, וטעמא דבעובר מחללין שבת, דחשיבא נפש ונכלל בקרא דוחי בהם.

אך לפי זה יתחדש דגם לחיי שעה דעובר מחללין שבת. וזה חידושא רבתא.

ואולי לדעת הטור מחללין שבת על עובר על מנת שיחיה בתור ילוד אע"פ שאין דינא דר' שמעון בן מנסיא. וצריך עיון.

ז. מתו אחיו מחמת מילה

הנה עוד העירו על החתם סופר, דאם כן לרבי שמעון בן מנסיא,

במתו אחיו מחמת אמאי אין מלין משום פיקוח נפש, הרי לא שייך כאן טעמא דר' שמעון בן מנסיא, דהרי לא יקיים מצות מילה פעם נוספת בחייו. [אמנם לדעת המשנה ברורה אתי שפיר, דהרי עכ"פ יקיים מצות אחרות]. אמנם לטעמא דשמואל דילפינן מוחי בהם, אתי שפיר, דפיקוח נפש דוחה כל המצוות.

אבל לא יתכן לומר דר' שמעון בן מנסיא מת אחיו מחמת מילה מהלינן ליה, דלא אשתמיט כן.

ואולי נימא דר' שמעון בן מנסיא נמי מודה לטעמא דשמואל דילפינן מקרא דוחי בהם. וצריך עיון.

להציל העובר כשיוולד

הנה אם עובר נמצא בסכנה בשבת, ועל ידי החילול שבת ינצל לגמרי, בזה פשיטא דמחללינן, [ואף שבלא החילול שבת ימות בתור עובר], דהרי איכא הטעם דחלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה.

ובאופן שהעובר לא ינצל לגמרי, והיינו דידעינן ביה שלאחר שיוולד יחיה רק חיי שעה, הבאנו לעיל לדון דאין לחלל עליו שבת, דהרי הטעם ד"חלל עליו שבת אחת" ליתא, דהרי יחיה רק חיי שעה ולא יגיע לגיל שיוכל לקיים מצוות, ומכאן טעמא ד"וחי בהם, הרי להריטב"א ליתא האי טעמא בעובר.

מעתה יש לעיין, דיש לומר דהנ"ל היינו כאשר בלא החילול שבת ימות בתור עובר ועל ידי החילול שבת יחיה קצת לאחר הלידה, אמנם מהו אם בלא החילול שבת יחיה קצת לאחר הלידה, ועם החילול שבת יחיה לאחר הלידה יותר חיי שעה, האם נמי מחללינן רק מפאת ר' שמעון בן מנסיא, ואם כן בכהאי גוונא ליתא להאי טעמא, או דילמא הכא איכא בזה גם הטעם דוחי בהם:

א. צדדי הספק

צדדי הספק, דלחד גיסא יש לדון דליכא בזה טעמא דוחי בהם, דהרי עכשיו הוה עובר, ולדברי הריטב"א עובר לא חשיב נפש וליכא וחי בהם.

אמנם לאידך גיסא יש לדון דבכהאי גוונא איכא משום וחי בהם, דאע"פ שעכשיו הוה עובר מכל מקום הרי בתור עובר בלאו הכי יחיה, ומחלל רק על מנת להציל התינוק כשיוולד, ואם כן דמי לתינוק לפנינו שמחללין שבת להצילו גם מצד וחי בהם.

ב. נכרי שמל ולא טבל

הנה נכרי שמל ולא טבל, והוא מסוכן, ואם לא יחלל שבת, ימות, הנה טעמא ד"וחי בהם" ליכא דהרי עדיין אינו יהודי, וכמו כן טעמא דר' שמעון בן מנסיא נמי לכאורה ליכא, דרק בעובר אמרינן לה ולא בנכרי העומד להתגייר.

אלא יש להסתפק היכא שבלא החילול שבת ימות לאחר שיטבול, אם כן יש לומר דמחללינן שבת השתא להציל יהודי דאחר כך. ותליא בנידון הנ"ל בעובר.

[הנה עיקר הנידון במי שמל ולא טבל לענין לחלל שבת עבדו, ראיתי בתשובות מחזה אברהם (להג"ר אברהם שטיינברג אב"ד"ק בראדי, ח"א סי' נ"ד) אבל שם הנידון שאם לא יחללו שבת, ימות לפני שיטבול].

ג. מצד הסברא

הנה מצד הסברא נראה דבגר שמל ולא טבל ליכא וחי בהם, דהרי לא שייך לחלל שבת על מי שעדיין לא קיים. ואם כן הוא הדין במי שידעינן שיוולד ובלא החילול שבת ימות לאחר הלידה ועם החילול שבת יהא לו חיי שעה, גם כן נימא דליכא וחי בהם, דלא שייך לחלל על מה שעדיין לא קיים.

מלקות למעוברת

הנה אשה מעוברת שחייבת מלקות דאורייתא או מלקות דרבנן, ויש בהמלקות חשש סכנה לעובר, מסתבר דאינה לוקה.

ויש לדון בהאי דינא בכמה אנפי :

א. איסור הריגה

הנה אם נימא דהריגת עובר היא איסור דאורייתא, כמו שכתבו תוספות בחולין (ל"ג א' ד"ה אחד), אם כן ודאי דאי אפשר לתת לה מלקות מפאת החשש איסור הריגת העובר.

ב. נגמרה דינה למיתה

הנה תנן בערכין (נ"א א') דאשה מעוברת שנגמרה דינה למיתה, ויצאה ליהרג על ידי בית דין, אין ממתנינן לה עד שתלד. חזינן דלא אמרינן דימתין מחמת הסכנה לעובר, ואם כן הכי נמי נימא כך לענין מלקות. אמנם שאני התם דטעמא דכיון דחייבת מיתה, הלכך לא קפדינן בהא דהעובר ימות, דהוה חד גופא, כמו שפירש רש"י (שם), אבל כאן דהנידון מלקות, בזה לא מצינן למיהב לה מלקות מפאת פיקוח נפש דהעובר.

[הנה ברא"ש (פ"ח דיומא אות י"ג) הביא פלוגתת קמאי אם מחמת העובר דחינן איסור תורה, וכתב הרא"ש דאין נפקא מינה, דאם העובר יסכן גם איהי מסתכנת, ובקרוב נתנאל (שם) תמה דמשכחת לן דיזעינן דהסכנה רק לעובר ולא לאם. הנה אם נימא דמחמת סכנת עובר לא עברינן איסור, יש לעיין אם מבטלינן עשה. ולכאורה לא שניא איסור לאו או ביטול עשה].

ג. ליחוש שהיא מעוברת

הנה יש לעיין בהנ"ל, דהנה מבואר בגמרא יבמות (ס"ט ב') דכהנת שהיתה נשואה לישראל ומת בעלה, יש לה לחוש שהיא מעוברת ולא תאכל בתרומה, כיון דעובר מישאל פוסלה מלאכול בתרומה.

מעתה צריך עיון להאמור דאין מלקין לאשה מעוברת מחמת סכנת הולד, אם כן היאך מלקינן אשת איש, כגון שפחה חרופה שזינתה, בגוונא דהמלקות מסוכנת לעובר, ליחוש דילמא היא מעוברת.

ד. בפיקוח נפש לא אזלינן בתר חזקה

הנה יש לומר דמוקמינן אחזקה, משא"כ הא דאינה אוכלת בתרומה הוא משום חומרא דתרומה.

אמנם אכתי תיקשי, דלכאורה בפיקוח נפש נמי לא אזלינן בתר חזקה, כגון בנפלה מפולת על נכרי ומספקא לן בספק שקול אם נתגייר, דמחללין שבת להצילו, ולא אזלינן בתר חזקה דמעיקרא שלא נתגייר.

וכמו דחזינן דלא אזלינן בתר רוב, דהרי תינוק המושלך בעיר שרובה נכרים, מחללין שבת להצילו, דחיישינן שמא הוא ישראל, דלענין פיקוח נפש לא אזלינן בתר רוב. [עיין בביאור הלכה סי' שכ"ט ד"ה אלא].

ואולי שאני הכא דלא אתחזקה כלל בעובר, ועדיפא מחזקה דעלמא, וגם לפיקוח נפש לא חיישינן, וכדחזינן לגבי כל דפריש מרובא פריש היכא דלא אתחזק כאן. [עיין בשולחן ערוך או"ח סי' שכ"ט סעי' ב'].]

ה. ספק ספיקא

הנה כמו כן יש לדון מטעם אחר דמלקין אשת איש ולא חיישינן שמא היא מעוברת, דהרי איכא ספק ספיקא, דילמא אינה מעוברת, ודילמא לא זיק לעובר.

אך חזינן בשולחן ערוך (סי' שכ"ט סעי' ג') דגם בכמה ספיקות מחללין שבת. [דמפקחין הגל אע"פ דספק חי ספק מת, ספק הוא שם ספק אינו שם, ספק עכו"ם ספק ישראל].

ו. להפסיק קרינה

הנה לפי זה יהא נפקא מינה באשה שנכנסת למקום שיש קרינה ואם יהא מעוברת זיק הקרינה לולד, ולא ידענו אם מעוברת או לא, ואי אפשר להודיע לה שתצא, האם מותר להפסיק הקרינה בשבת. [וכי תימא דהתם הפסקת הקרינה קילא דהוה ליה רק שבות, אך נפקא מינה בדין דאורייתא, כגון אם מותר לכהן להכנס לשם כאשר אהל המת בשביל להפסיק הקרינה].

ז. ב' ספיקות

הנה יש לעיין בהיתה מעוברת שלפי האומד שלא זיק לעובר מלקין רק מעט, ואחר כך ילדה, האם דמי לחולה ונתרפא.

הנה שמעתי להסתפק בגואל הדם שהורג לרוצח בשגגה, מהו היכא שהיתה הרוצחת מעוברת.

מלאכה למנוע מלאכה חמורה

הנה קיימא לן דפיקוח נפש דוחה כל איסורים שבתורה, והלכך חולה שצריך רפואות או מאכלים או שאר דברים, יש להעביר לו גם דרך רשות הרבים אף שיעשה בו עקירה והנחה.

ובפשוטו אם יכול להניחם בתיבה אחת, יניח, שאם לוקחם בזה אחר זה, יש כאן חיובי חטאות על כל פעולה, משא"כ בתיבה אחת אינו חייב אלא חטאת אחת, כמבואר בתוספות בשבת (צ' א' ד"ה המוציא). [ולחלן באות א' יתבאר דאין דבר זה בידו].

ויש לעיין בגוונא שצריך למיעבד הרבה הוצאות ולהביא כל הדברים בזה אחר זה, ויכול להוציא לרשות הרבים מחיצות ולמיעבד לה רשות היחיד, ואחר כך להעביר כל הדברים, האם שרינן להוציא המחיצה :

א. צדדי הספק

צדדי הספק, מי נימא דמותר, דהרי אמרינן "הקל הקל תחילה" והרי כך יוציא פחות חפצים, או דילמא אסור, דבשלמא הוצאת החפצים יש לה היתר של פקוח נפש משא"כ הוצאת המחיצות אינה בשביל פיקוח נפש אלא רק להקל על האיסור שבת ועל זה ליכא היתירה.

[ואם נימא הכי, הא דכתבנו לעיל דיניח כל החפצים בתיבה אחת וימעט בהוצאה, יש לומר דאינו כן, דהתיבה עצמה אינה נצרכת לפיקוח נפש, ואע"פ דמן התורה הוה טפילה למה בתוך הכלי, אבל מדרבנן יש בה איסור הוצאה, ולא הותר האי איסורא].

ב. עוד נפקותות בהנ"ל

כעין זה יש לעיין ביולדת שצריכה להיכנס למכונת והמנורה בפנים, וכל שפותחים וסוגרים הדלת, נדלק ונכבה המנורה, ויכולים לפרק המנורה רק כאשר הדלת פתוחה, דלחד גיסא לכאורה בפירוק יש רק חיובי אחד, ובלאו הכי יש כמה, ואם כן יפרק, אך לאידך גיסא הפירוק אינו לצורך הפיקוח נפש רק למנוע חילול שבת אבל פתיחת הדלת היא לשם פיקוח נפש. ויהא תליא בנידון הקודם. [נאפילו כשאפשר לפרק כשהדלת סגורה, מכל מקום יש בהפירוק איסור מוקצה].

וכעין זה יש לדון בדלת של מקרר באופן דכשפותחים הדלת נדלק האור, וכשסוגרים נסגר, וצריך לפתוח לשם חולה שיש בה סכנה ויכולים לפרק המנורה.

אמנם יש לומר דבלאו הכי לא יפרק המנורה, דהדלקת המנורה כשלא איכפת ליה שריא לדעת הערוך, דהוה פסיק רישיה דלא איכפת ליה, ואם כן לא נתיר לפרק.

ג. הי חמירא תרומה או טבל

הנה בסוגיא ביומא (פ"ג א') דיינינן אם תרומה חמירא או טבל חמירא, דלחד גיסא טבל חמיר דאסירא לכל, ולאידך גיסא תרומה חמירא אע"ג דמותרת לכהנים דאי אפשר לתקוניה.

[ולכאורה תיקשי, דבתרומה לזרים יש גם איסור משמרת כמבואר בר"ן בנדה, והוה ליה לאו ועשה, ובטבל יש רק לאו. ויש לומר דבטבל איכא נמי איסור הנאה של כילוי דגם הוא איסור עשה].

והקשה בפרשת דרכים (דרוש י"ט) דיפריש תרומה ואחר כך יבטלה ברוב החולין וכך לא יהא לא איסור טבל ולא איסור תרומה.

ותירץ בפרשת דרכים (ד"ה ויראה) דהרי אסור לבטל איסור לכתחילה, והרי הא שיבטל התרומה ברוב אינו לשם פיקוח נפש דגם בלא זה יכול לאכול, והלכך לא שרינן האי איסורא, אף להפוסקים שסוברים דהאיסור לבטל איסור לכתחילה אינו אלא מדרבנן.

ובפרי מגדים (סי' שכ"ח א"א סק"ט) אייתי לדברי המשנה למלך. אלא כתב דלחולה עצמו שרינן.

מעתה בנידון הנ"ל לא נתיר, ואם כן לא יביא מחצלת לעשות מחיצה.

ד. מסקנת הפרשת דרכים

אך הנה בפרשת דרכים (שם ד"ה באופן) רמי אנפשיה, דהא חזינן דכאשר אינו צריך לאכול הכל אלא רק חלק מהטבל, הכל מודים דיעשר הטבל ויאכל השאר, דהאיסור דרבנן להפריש תרומות ומעשרות בשבת קילא מאיסור טבל דהוא אורייתא, ותיקשי, דהא לפום כללא דלעיל היאך שרינן להפריש, הא אין זה לצורך פיקוח נפש. [ועיין בתשובות אבני מילואים סי' י"ח].

ונמצא דלמסקנה לא נשאר המשנה למלך בהאי סברא. ולענין הקושיא דיבטל התרומה ברוב, תירץ בחזון איש (דמאי סי' ט"ו סק"י) דלעולם לא יפסיד הטביעות העין שהיתה לו בהתרומה, והלכך לא שייך לבטלו ברוב. [אבל התירוף קשה, דיעשה התרומה בצד צפוני ואחר כך יסובב הפירות וכאשר יאמר לא יסתכל ואין לו טביעת עין].

ולפי זה יש לומר דבאמת יפרוש המחיצות, והוא הדין יקח תיבה מרשות הרבים להניח כל הדברים בתוכה.

ה. ספר חסידים

הנה כתב בספר חסידים (הוצאת וגשל אות תתתר"ט) דהנמצא במדבר ואינו יודע אימת שבת, ומוכרח לעשות מלאכות כל יום כדי פרנסתו, ויש שם גוי שהוא אוב או ידעוני, ויכול לומר לגוי להעלות באוב כדי שידע איזה יום הוא, דאם המת לא יעלה אז ידע שאותו יום הוא שבת ואסור במלאכה, ואם המת יעלה ידע שהוא יום חול, ויעשה באותו יום מלאכות לששה ימים הבאים, ונמצא שודאי לא חילל שבת.

וכתב בספר חסידים דאסור למיעבד הכי, דהרי איכא איסור לא תעשה לישאל באוב.

ולכאורה נימא הקל הקל תחילה, דהרי האיסור דבעל אוב קילא מאיסור שבת. ולהפרי מגדים הוה אתי שפיר, דאין זה לצורך פיקוח נפש, אך למסקנת הפרשת דרכים תיקשי.

ואם נימא דבעל אוב הוה אבק עבודה זרה אתי שפיר, דזה לא נדחה משום פיקוח נפש. [נעין בחינוך מצוה רנ"ו, ורמב"ם פ"ו מהל' ע"ז ה"ב].

ונפקא מינה מהאמור, דהנמצא במדבר ואינו יודע אימת שבת ויכול לברר על ידי טלפון יהא שרי.

[ואם על ידי הטלפון יוציאום מן המדבר, שריא אף לפני מגדים, אם זה פיקוח נפש לישאר בהמדבר ואם כן חייב לחלל שבת.

ועוד עיין מה שכתבנו בכל זה בפרשת קדושים תשע"ג].

ו. הוא הדין לענין עשה דוחה לא תעשה

נראה דהוא הדין לענין עשה דוחה לא תעשה ויכול למיעבד איסור קל יותר, שרינן מדין עשה דוחה לא תעשה, אף שאינו עושה לשם העשה אלא למנוע הלאו, אך בתנאי שיהא בעידניה ושהאי איסור קל ידחה מפני הלאו.

והנה תיקשי במצה של טבל דאסירא משום מצוה הבאה בעבירה,

עניני שבת

שבת או יום טוב

הנה קיימא לן (שבת י"ב ב') דבקושי התירו לנחם אבלים ולבקר חולים בשבת ויום טוב. וכתב במגן אברהם (או"ח סי' רפ"ז) דלפי זה אם יכול לבקר חולה, או בחול או בשבת, ורצונו לבקר רק פעם אחת, לא יבקר בשבת אלא בחול.

והשתא יש לעיין, באיכא שבת ויום טוב בזה אחר זה, ורצונו לבקר רק פעם אחת, ואין ביכולתו לבקר בחול, מאי למיעבד.

א. צדדי הספק

צדדי הספק, מי אמרינן דמכיון דגם בשבת וגם ביום טוב בקושי התירו, אם כן איזה שירצה יעשה, או דילמא יש למיעבד בשבת, כיון דביום טוב איכא חיוב שמחה מן התורה, ובשבת הוא רק מצות עונג מדברי קבלה, [נעין במשנה ברורה (סי' רמ"ב סק"א) דאיתני שתי שיטות אם עונג שבת מן התורה או מדברי קבלה], והלכך יש להעדיף שבת מיום טוב, וילך לבקר או לנחם בשבת.

ואחד מגדולי הדור שליט"א קאמר כהצד השני.

ב. חול המועד

הנה אם נימא הכי [כהצד השני הנ"ל], הדין נותן דגם חול המועד עדיף משבת, ועדיף לנחם או לבקר בשבת שאינו בחול המועד מבחול המועד, כיון דבחול המועד איכא מצות שמחה מן התורה. [ובעיקר דין שמחה בשבת, עיין בתשובות בצל החכמה (ח"א סי' ס"ח)].

ג. להרבות מאכלים ביום טוב

הנה עיקר פיסקא דא איכא למילף מהמבואר (מגן אברהם סי' תקכ"ט

(כמבואר בתוספות בסוכה ל' א' ד"ה משום), אמאי לא נימא דעשה דמצה ידחה לא תעשה דטבל. ותירץ בהמקנה (קידושין ל"ח א') דיכול להפריש תרומה פחות מכשיעור ולמיעבד הקל הקל תחילה, והלכך לא אמרינן עשה דוחה לא תעשה דאפשר לקיים שניהם.

והא דלרי' שמעון אסרינן מצה של טבל רק משום דאין בזה גם איסור דבל תאכל חמץ, [נדבגמרא פסחים ל"ה ב' דרשין "לא תאכל עליו חמץ", מי שאיסורו משום בל תאכל עליו חמץ, יצא זה שאין איסורו משום בל תאכל חמץ, אלא משום בל תאכל טבל], ובלא זה הוי אמרינן עשה דוחה לא תעשה, דלדידיה ליכא להא תקנתא, דהרי שיטת ר' שמעון דלקי על חצי שיעור. [וצריך עיון דמכל מקום ירויה בכמות האיסורים ואם כן לא שייך עשה דוחה לא תעשה].

חזינן מדברי המקנה דשרינן איסור אכילת תרומה משום הקל הקל תחילה, אע"פ שהוא למנוע איסור יותר חמור.

אמנם נראה דתירוף המקנה לא רק למסקנת הפרשת דרכים אלא גם לסלקא דעתך, דזה לא חשיב להקל באיסור אלא כדין שמותר לשחוט לחולה שצריך בשר, דבזה מביא הדבר להצילו.

ז. חילוק דהפרי מגדים

הנה באמת כל הנידון במחיצות וכדומה, כתב בפרי מגדים דלהחולה עצמו ודאי שרי ליה למיעבד הקל, אם כן אם אותו האדם יש לפניו ב' הדרכים, ודאי יעשה הקל, אלא כל הנידון על שני בני אדם, ובזה קאמר הפרי מגדים דלא שרינן דבר שאינו לפיקוח נפש אלא רק למנוע חילול שבת, ובזה קאמרינן דלמסקנת המשנה למלך לא מפלגינן בכל זה ומניעת האיסור הוה בכלל פיקוח נפש.

ועיקר חילוקא דהפרי מגדים דהמשנה למלך לא קאמר אלא בבי' בני אדם, צריך עיון מסברא, דאם הוה בכלל פיקוח נפש גם בבי' בני אדם, ואם לא הוה בכלל פיקוח נפש גם באדם עצמו.

ויש לבאר דבאדם עצמו סבירא ליה דההיתר לעשות הקל הוא מפאת חטא כדי שיזכה עצמו, אע"פ דאינו בכלל ההיתר דפיקוח נפש, משא"כ באדם אחר בעינן היתר דפיקוח נפש.

ולכאורה פשטות דברי המשנה למלך דאסירא למיעבד הדבר שאינו בכלל פיקוח נפש איירי גם לאותו האדם.

סק"ד) דנהגו להרבות במאכלים ביום טוב יותר מבשבת מחמת החיוב שמחה. וכן במלבושי יום טוב יהיו נאים יותר משל שבת. ולפי זה אם יש לו מאכל טוב ויכול לאוכלו או בשבת או ביום טוב, יניחנו ליום טוב.

ד. נשים פטורות מכבוד ועונג

הנה כתב בתשובות הגרע"א (ח"א סי' א') דאשה פטורה מאכילת פת ביום טוב, דהרי מצד מצוות עונג וכבוד יום טוב הרי הוה מצות עשה שהזמן גרמא, ומצד מצוות שמחה, הרי לשמחה אין צריך פת, ועוד שגם לענין שמחה איכא פלוגתא דרמב"ם וראב"ד (פ"א הל' חגיגה ה"א) אם האשה חייבת בעצמה או דזה חיוב רק על בעלה לשמחה.

והשתא יש לעיין לענין נידון הנ"ל ביכול לעשות ביקור חולים [או ניהום אבלים] או בשבת או ביום טוב, דאם אשה פטורה משמחה ביום טוב, אם כן לדידה שבת עדיפא טפי דיש עליה מצות עונג, משא"כ ביום טוב אינה חייבת בעונג ובשמחה, ואם כן תבקר חולים ביום טוב.

אלא דזה תליא בפלוגתא דהרמב"ם והראב"ד, והוה ספיקא דאורייתא לעומת ודאי דברי קבלה, אם כן יום טוב דהוה ספק דאורייתא חמירא.

אלא למה שכתב במשנה ברורה הנ"ל דגם בשבת הוי ספיקא דאורייתא, אם כן לגבי אשה הוו שקולים, דגם שבת ויום טוב הוה ספק שמחה או עונג דאורייתא.

שלמים מציון

דברי תורה בפרשת השבוע בהלכה ובאגדה מתורתו של מורנו ורבנו
הגאון הגדול רבי שלוי בן ציון פלמן זצוק"ל

פרשת שמות

עצת ה' היא תקום

"וַיֵּצֵא פֶרַעַח לְכָל עַמּוֹ לֵאמֹר כָּל הָבֶן הַיְלֹד הַיְאֹרֶה תְּשַׁלְּיִכֻהוּ וְכָל הַבֶּת תַּחֲזִיזוּ". (פרק א' פסוק כ"ב).

ומביא על זה מעשה, "מעשה היה בוויילנא היה גר שם יהודי אביון מטופל בבנים רבים, והייתה השעה דוחקת לו עד כדי ייאוש ר"ל. האיש הלך וסיבב בכפרים בסביבת העיר לבקש פרנסתו. והנה היה לא רחוק מוויילנא, חצר גדול שהיה גר שם אחד מן הפריצים הכי גדולים, עם רוב קניניו ומשרתיו. שם הפריץ היה איגנאטוב, צורך היהודים. והוא היה שר גדול של מדינת רוסיה אצל הצאר, והוא היה המסית והמדיח והמארגן של פרוגרומים רבים.

מנהגו של איגנאטוב היה שאם ראה יהודי ממשמש ובא קרוב לחצר שלו, היה מתיר את הכלבים הרעים שלו משלשלאותיהם והיה מסית אותם על היהודי, וכמה אנשים סבלו פצעות מזה, עד שידעו הכל לזהר מלבוא בתחומו של הרשע ההוא.

והנה בא היהודי הנ"ל מוויילנא ויקר מקרהו ליכנס באותו החצר. והנה פלא הפריץ ראה אותו ולא גירה בו את הכלבים, אלא הניחו לבא לפניו, ושאלו אותו מה הוא מבקש. והיהודי סיפר לו איך אין לו פרנסה, והוא מבקש לעשות איזה מסחר או עבודה באשר ימצא. ויצא היהודי חן בעיני שונא היהודים ההוא, ואמר לו שבכל שבוע יבוא אצלו עם מצרכים ידועים הצריכים לבני החצר, וציווה שיקנו ממנו. וכך נמשך הדבר לזמן ארוך, והיהודי לא סבל עוד חרפת רעב.

וכל המדינה התפלאה, איך אפשר ששונא היהודים כזה יתמלא רחמים על יהודי אביון ונודד. אבל "ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישרים אתו", עכ"ד.

מעשה אנוש ותחבולותיו לא יועילו לשנות את רצון ה'

וכעין הדברים האלה כתב מן הסטייפלר, הגר"י קנייבסקי זצ"ל, בספרו "ברכת פריך" בפרשה, וז"ל "מבואר בפ"ק דסוטה דף י"ב שגזרת "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו" שגזר פרעה היה בשביל שאיטגניניו אמרו לו שמושיעין של ישראל במים הוא לוקה ומתוך הפחד הגדול מאיש זה שעתיד להציל את ישראל גזר על כל הבנים להטביען ביאור ואף על עמו גזר ע"ש בגמרא, והכל כדי להפטר מאיש הזה דהיינו ממושה ולבסוף היה שבת פרעה עצמו הצילתו ופרעה עצמו גידלו בביתו, ואותה גזרה שגזר היאורה תשליכוהו היא היא הייתה הסיבה שעל ידי זה מצאתהו בת פרעה ותביאהו לביתה ותגדלהו כבן. וכל זה ללמדנו, שכל מעשה אנוש ותחבולותיו לא יועילו להזיז אפילו זיו כל שהוא, ממה שנגזר בשמים. ולא עוד אלא שאותן פעולות שעושה למען השגת רצונו הן הם סיבה לשיהיה כמו שנגזר עליו באמת, וכן אמרו חז"ל "רגלודי דבר נש אינון ערבין ליה באתר דמתבעי תמן מובילין יתיה".

ומסיים, "הכלל כי כל מעשה אנוש ותחבולותיו לא יועילו אפילו כל שהוא להוסיף או לגרוע ממה שנגזר עליו בראש השנה, [זולת ע"י תפילה וע"י זכויות ותשובה יכול הגזר דין להשתנות], ומה שהאדם בתחבולותיו ובהשתדלותו מצליח כמה פעמים לפעול כרצונו זה יבוא בדבר שכבר נגזר משמים שיהיה כן שגם לולי השתדלותו היה נגמר הדבר בכי טוב לטובתו בצורה זו או כיוצא בזה, ויש שלא נגזר עליו דבר זה וגם כן כמה פעמים מניחים אותו להצליח רק שלעומתו יפסיד כמות הנאה זו ממש במקום

ופרש"י, "לכל עמו, אף עליהם גזר, יום שנולד משה אמרו לו אצטגניניו היום נולד מושיעין ואין אנו יודעין אם ממצרים אם מישראל ורואין אנו שסופו ללקות במים, לפיכך גזר אותו היום אף על המצרים שנאמר כל הבן הילוד ולא נאמר הילוד לעברים, והם לא היו יודעים שסופו ללקות על מי מריבה".

מתוך צרה המציאם פדות ורוחה

הנה בשעה שפרעה גזר את הגזירה הנוראה הזו "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו" ודאי שהיה הדבר קשה מאוד לכלל ישראל, ומכל מקום הסוף היה שדווקא מתוך אותה גזרה פרעה הרשע הוכרח לגדל את משה רבנו מושיעין של ישראל בתוך ביתו, ונולד מזה ישועה לכלל ישראל.

וזהו לימוד גדול לכל אחד ואחד הן בכלל והן בפרט באיזה מצב שהוא נמצא עליו לבטוח בה' יתברך, ואפילו כאשר המצב קשה ובעיני בשר נראה כאילו אפסה תקווה, מכל מקום צריך לזכור שהרבה דרכים למקום ומתוך הצרה הקב"ה מצמיח ישועה וכמו שאומרים בסליחות "ומתוך צרה המציאם פדות ורוחה", שדווקא מתוך הצרה והקושי הגדול הקב"ה ממציא ומוציא את ישועתו.

הצלת משה ע"י בת המלך

בספר זכרון להגה"צ רבי משה שניידר זצ"ל (עמוד 211) כותב בזה דברים נפלאים, וז"ל "מעשה נפלא מספרת לנו התורה בפרשת שמות, פרעה גזר על כל בן זכר להריגה, ומי היה המציל של הילד האחד שבעבורו נגזרה הגזירה, מושיעם של היהודים? דווקא בת המלך!.

מי היה יכול לחשוב שדווקא ממנה תבוא הישועה? הלא היא בתו של הרשע ומסתמא אווזת בדעתו, ועוד כמו שאמרו לה שפחותיה אם כל בני המדינה צריכים לשמוע לדבר המלך ק"ו לבני ביתו? מי היה יכול לחשוב שפרעה בעצמו יגדל אותו על ברכיו?

אלא מפה יש ראייה פשוטה וברורה, להכיר איך כל מה שיש בעולם תלוי ברצון ה', עד שאין שום מעצור לפניו כלל. לא רק שהוא יכול להכניע את הצוררים כרגע, אבל עוד יותר שהוא יכול להפוך שונא לאוהב, אכזרי לרחמן, וצרה לישועה.

מכאן שאין לאדם להתפחד ולהתייאש "מאין יבא עזרי?" - עזרך כבר מוכן, ויכול להיות בתוך סיבת הצרה עצמה - אם אך תהיה ראוי לפני המקום.

ביותר צריך הדבר להיאמר למי שעומד בפני ניסיונות וקושיים בעבודת ה', עבורו באמת אין ספק מה רוצה ה', הלא התורה מגידה לו את הדרך, רק הוא חושב שאי אפשר. שוטה שבעולם! למה לך לחשוב באיזה סיבה תבוא עזרתך, הלא מסבב כל הסיבות כבר אמר לך ללכת, ומה אתה מסתפק אם יעזור לך או לא? אין זה אלא מקטני אמונה. הרי שאדם רוצה לייסד ישיבה, או לבחור לו שום מקצוע כפעולה לכבוד ה' ותורתו. אתה מחפש בעלי בתים? הלא בעל הבית של העולם מוכן להעסיק אותך, והוא שולט על כל הסיבות, וממכה עצמה יכול לברוא רטיה".

אחר ממה שהיה ראוי לו, כי לא יועיל שום השתדלות לשנות משהו מכפי מה שנגזר עליו, וכן אמרו חז"ל ביומא דף ל"ה אין אדם נוגע במה שמוכן לחבירו אפילו כמלא נימא, עכ"ד.

הלימוד מזה הוא שבכל מצב וענין עלינו לזכור שהקב"ה הוא "עשה ועושה ויעשה את כל המעשים כולם", והרבה דרכים למקום להושיע, ודווקא ממקום שלא עלה על דעת האדם שמשם תצמח הישועה משם הקב"ה מושיעו.

*

אין הקב"ה נותן גדולה לאדם עד שבוחנו

ובאמת ראוי לדעת שלפעמים הצרה שהקב"ה מביא על האדם היא רק בשביל להוציא ממנה לבסוף את הישועה, וממילא כאשר באה הצרה ואין האדם רואה דרך לישועה עליו לזכור שלא רק שהרבה דרכים למקום והקב"ה יכול לחדש לו ישועה מחודשת, אלא כל הצרה באה רק בשביל להוציא את הישועה.

ובספר שמירת הלשון (חלק ב' פרק י"א) כותב החפץ חיים כעין זה לגבי "מכירת יוסף" שכתוב בפסוק בפרשת וישב (בראשית, פרק ל"ז פסוק כ"ה), "והנה אורחת ישמעאלים באה מגלעד וגו' הולכים להוריד מצרימה", וכתב "ספר לנו הכתוב כי מה שהאדם רוצה להרע לחברו בזו הסבה גופא דרך ה' יתברך להיטיב לו, וכאן שמכרוהו לישמעאלים הביאוהו למצרים לבית פוטיפר ושם היה נסיון ועמד בו ובזכותו עלה לגדולה".

וראים מזה שהצרה שבאה ליוסף שמכרוהו למצרים אע"פ שבשעתו היה ניתן לחשוב שהמצב אבוד ואין תקווה להינצל, מכל מקום הצרה הזו גופא היא היא הייתה הסיבה לישועה לעלות את יוסף הצדיק לגדולה.

וזהו מפורש במדרש בפרשת השבוע (פרשה ב' אות ג') שכתב, "ומשה היה רועה, הדא הוא דכתיב 'כל אמרת אלוה צרופה' אין הקב"ה נותן גדולה לאדם עד שבדקהו בדבר קטן ואח"כ מעלהו לגדולה, הרי לך שני גדולי עולם שבדקו הקב"ה בדבר קטן ונמצאו נאמנים והעלן לגדולה, בדק לדוד בצאן ולא נהגם אלא במדבר להרחיקם מן הגזל וכו', וכן במשה הוא אומר וינהג את הצאן אחר המדבר להוציאן מן הגזל, ולקחו הקב"ה לרעות ישראל שנאמר 'נחית כצאן עמך ביד משה ואהרן'".

מבואר שהקב"ה אינו פוסק גדולה לאדם עד שבוחנו תחילה אם הוא עומד בניסיונות, ורק כאשר הוא עומד בניסיון וממשיך לבטוח בה' בלב שלם ואינו זו זמין ושמאל מדרך ה' הקב"ה מעלהו לגדולה, אם כן הרבה פעמים הצרה והניסיונות שבאים לאדם הם הם הדרכים לעלותו לגדולה.

וממילא גם בעת צרה אסור להתייאש, אלא להמשיך לבטוח בה' באמת ובלב שלם, ובזכות הבטחון יראה בעיניו את ישועתו ה'.

לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה

הנה במשנה בברכות (פרק ט' משנה ה') תנן, "חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה", ובפירוש המשנה להרמב"ם מבאר משום שהרבה פעמים גם כאשר נראה לאדם בעיניו רעה זה באמת טובה, וז"ל "מה שאמר כשם שהוא מברך על הטובה, רוצה לומר לקבל אותו בשמחה ולב טוב ולכבוש כעסו, ויטיב נפשו כשיברך דין האמת כמו שיעשה בשעה שיברך הטוב והמטיב, וכמו שהיו אומרים החכמים ברוב דבריהם כל מה דעביד מן שמאי לטב. וזה דבר שכלי אצל בעלי השכל ואפילו לא הורה הכתוב עליו, לפי שיש דברים רבים נראים בתחילתן טובים ויהיה אחריתם רעה רבה, ועל כן אין ראוי למשכיל להשתומם כשתבוא עליו צרה גדולה מפני שאינו יודע סופה וכו'".

*

האדם צריך להיות ראוי בעיני ה'

ומצינו עוד שהאדם צריך גם להשתדל להיות ראוי בעיני ה' לקבל את ישועתו, וכאשר האדם בוטח בה' בשלמות ומאמין שהקב"ה הוא בעל הכוחות ובידו להושיעו גם כאשר בעיני בשר ודם לא נראה שום דרך לישועה, אז הוא זוכה לראות ולקבל את ישועתו. אבל אם הבטחון אינו בשלמות וחושב שבמצב כזה לא יתכן בשום אופן שיהיה ישועה, אינו ראוי לקבל את ישועתו ה'.

החפץ חיים (החפץ חיים חייו ופועליו חלק ג' עמוד תתתי"ב) מתאר את המעשה שמוכא במלכים (ב', פרק ז'). ומוכא בהפסטר מצורע, וכתב "בירת ישראל שומרון נתונה הייתה במצור, אוצרות המזון נתרוקנו עד תומם האויב על מחנהו העצום, חיל - ארם, קיווה שבאמצעות ההרעבה

יצליח לאלץ את גיבורי ישראל להיכנע, הרעב התגבר במידה אכזרית שכזו עד שהאנשים אכלו בשר ביניהם, בשביל ראש חמור שילמו שמונים כסף. המלך והעם היו עצובים מדוכאים, קרועי בגדים ומכוסים שק.

לפתע מתגלה אלישע הנביא ומודיע בשם ה', שמחר יתהווה שפע רב בשערי שומרון, עד שמאה סולת תימכר בשקל וסאתיים שעורים בשקל. השליש אשר המלך נשען על ידו מהתל בדברי הנביא, ואומר "והנה ה' עושה ארובות בשמים יהיה כדבר הזה?". משהנביא שומע זאת, הוא פונה לשליש ואומר לו "הנך רואה בעיניך ומשם לא תאכל!".

ואמנם כך הוה, חילו של מלך ארם נבהל באפל הלילה, תנועה שנוצרה על ידי מצורעים מזי רעב שישבו מחוץ לעיר מושבם, הולכה שולל את מחנהו ארם באמרם כי הנה מלכי הכושים באים עליהם. הם נסו מנוסת חרב והשאירו את כל אשר להם מאחריהם...

גם נבואתו של איש האלוקים נתקיימה כולה, גם השליש נרמס בשער בלחץ העם וימות, מבלי לזכות ליהנות מן השפע שנוצר.

כך דרכה של ההשגחה, משנדרמה שהמצב הוא כה רע עד ששום הטבה לא תתכן, מופיעה פתאום ישועת ה'. לעולם אסור להתייאש, לעולם אסור לאבד את התקווה והבטחון".

כלל הדברים הם "הרבה דרכים למקום להושיע", והישועה שהקב"ה מושיע הוא רק כאשר האדם בוטח בו באמת ובלב שלם, אבל אם האדם אינו מאמין בישועתו יתברך אינו זוכה להנות ממנה, אלו שמאמינים בה' יראו ויקבלו את הישועה בדרך נס ופלא, והאינם מאמינים יתקיים בהם "הנך רואה בעיניך ומשם לא תאכל", שלא יזכו ליהנות מישועתו יתברך.

ודבר זה נוגע לכל ישראל הן בכלל והן בפרט, בין בגשמיות ובין ברוחניות, ההצלחה היא רק מיידו יתברך, ועל האדם לבטוח בה' באמת בכל ענין וענין, וככל שיוסיף ויתמיד לבטוח בו יתברך וישתדל להיות ראוי בעיניו כך יזכה לקבל ולראות בישועתו.

*

הישועה בזכות הביטחון בה'

והנה מצינו שהנהגת הקב"ה עם כלל ישראל היא להמציא את הישועה רק כאשר הצרה מתחזקת ומתגברת עד כדי כך שכולם מרגישים שכבר אין דרך איך להינצל מהצרה הזו, בשביל שכולם יתחזקו בבטחון בה' ויכירו שאין שום דרך להיוושע אלא מיידו יתברך.

ודבר זה מצינו בכלי יקר בפרשת ויצא (בראשית, פרק כ"ח פסוק י"ד), שהקב"ה הבטיח ליעקב אבינו ע"ה "והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וצפנה ונגבה וגו'". וכתב, "ופרצת ימה וקדמה צפונה ונגבה, מה שהזכיר הרוחות המקבילין זה כנגד זה ולא הזכיר כסדרן, לפי שאמר במדרש אין התשועה באה לישראל כי אם בזמן שהם בתכלית השפלות, שנאמר כי שחה לעפר נפשינו וגו', מה כתיב בתריה קומה עזרתה לנו.

וטעמו של דבר הוא, שכל זמן שאינן בתכלית השפלות אז אינן תולים בטחונם בה' וחושבים תחבולות להינצל מפנה יקוש ע"י תחבולות אנושיות, ועל כן ריחק ה' את האדם ורבה העזובה כי לא בטחו בתשועת ה', אך כשיראו כי אזלת יד השתדלותם ואין עוזר וסומך, אז עיניהם נשואות אל ה' לקרוא אליו בעת הצר להם, וה' שומע. ובאותו זמן התשועה באה דרך בריחה מן הקצה אל הקצה, דהיינו מן תכלית השפלות אל תכלית המעלה וכו'".

וזהו חיזוק גדול להתחזק בבטחון בה' דווקא בעת צרה וצוקה, גם אם נראה שאין שום דרך וסיבה טבעית להינצל מהצרה, צריך לזכור שהקב"ה הוא כל יכול וישועת ה' כהרף אין, והדרך היחידה להינצל היא רק התפילה והזעקה לה' יתברך.

בבן אדם שאין לו

ובדרך דרוש אפשר לבאר את הפסוק בתהילים (פרק קמ"ו) "אל תבטחו בנדיבים בבן אדם שאין לו תשועה", וי"ל "בבן אדם שאין לו" - אדם שאין לו כלום והגיע למצב כזה שאין לו על מי להישען אלא על אביו שבשמים, "תשועה" - ממנו תצא ותבוא הישועה.

*

אל ימנע מן הרחמים

והנה בגמרא בברכות (דף י"א א') מובא, "אפילו חרב חדה מונחת על צווארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים".

ובספר "נס ההצלה" (של ישיבת מיר, בהקדמה סק"י), מביא ממין הגרי"ז זצ"ל שתיאר את זה בתיאור מן המציאות, וכתב "אדם המוצא להורג על ידי השלטון, ודאי שהועמד לדין קודם לכן בעבירה שעונשה מות. ומי שמוכא לדין על אשמה כה חמורה בוודאי שהשתדל להשיג את הפרקליטים המוכחרים ביותר, על אף שהדבר כרוך בסכומי כסף ענקיים.

לו שפע רב וממלא את כל חסרונותיו. אבל אם האדם בוטח אבל אינו בשלמות אלא הוא מחשב חשבונות כאלו ואחרים, הרי השפע שמקבל מהקב"ה גם כן בא עם חשבונות, ואז כמוכך צריך זכות גדולה יותר בשביל לזכות לקבל את השפע.

החשבונות הם סיבה למניעת ההשפעה

ובאמת הדברים מפורשים בירושלמי במסכת שבת (דף ל"ט א') שמביא, מעשה בגוי אחד שהיה חוזה בכוכבים ולימים עמד ונתגייר, פעם אחת רצה לצאת לדרך וראה בחכמת הכוכבים שלו שהזמן הזה הוא זמן סכנה שלא ראוי לצאת בו לדרך ורצה לבטל את נסיעתו. חזר ואמר "כלום אידיבקת בהדא אומתא קדישתא לא למפריש מן אילין מילי" (אחרי שנדבקתי באומה קדושה זו עלי לפרוש מניחושיך) "ניפוק על שמיה דברייך" (נבטח בה' ונצא לדרך), קריב למכסה יהב לה חמרא ואכלה (בדרך נכנס לסכנה שבאה לנגדו חיה רעה לאוכלו, ונתן לה את חמורו והיא אכלה את החמור והוא ניצל).

ומסיים הירושלמי "מאן גרם ליה דיפול בגין דהרהר, ומאן גרם ליה דאישתיזיב בגין דאתרחץ על ברייה" מי גרם לו שיפול בסכנה משום שהרהר בניחושיך, ומי גרם לו שינצל זה שבטח על כוראו!

מבואר שעצם זה שהתחיל ועשה חשבונות אם טוב לצאת לדרך או לו, גרם לו שהקב"ה יתנהג עימו בחשבונות ושלח לו חיה רעה שבאה לאוכלו, אבל אחרי שהתחזק בבטחון בה' וביטל את כל החשבונות הקב"ה המציא לו ישועה בדרך נס ופלא וניצל מהחיה הרעה שבאה אליו.

*

השלך על ה' יהבך

והנה במדרש בפרשת תזריע (ויקרא רבה פרשה ט"ו אות ג') כתב, "מעשה באדם אחד שהיה יושב ודורש ואמר, אין לך כל נימא ונימא שלא ברא לה הקב"ה גומא בפני עצמו, כדי שלא תהא אחת מהן נהנית מחברתה, א"ל אשתו ועכשיו אתה מבקש לצאת לתור פרנסתך טוב ובוריך קאים לך, שמע לה ויתבי ליה וקם ליה בורייה"!

וראים מזה שכשאר אדם בוטח בה' בכל לבו, ומתנהג כפי מה שמאמין ובוטח, הקב"ה עוזרו בהשגחה מדוקדקת, עד כדי כך שאפילו אינו צריך לצאת לתור אחר פרנסתו, אלא הוא יושב בביתו "וקם ליה בורייה" הקב"ה עומד ועוזר לו וממלא את כל צרכיו ומשאלותיו.

ובגמרא במגילה (דף י"ח א') אמרו, "לא הוו ידעי רבנן מאי השלך על ה' יהבך, אמר רבה בר בר חנה זימנא חדא הוה אזילנא בהדי ההוא טייעא וקא דרינא טונא ואמר לי שקול יהיבך ושדי אגמלאי".

ומובא בשם החפץ חיים (חפץ חיים עה"ת, עמוד ק"ה), "ובענין הבטחון היה רגיל לפרש את הפסוק בתהילים (פרק נ"ה) "השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך" בדרך דמיון עני אחד הלך בדרך ונשא על כתפו שק מלא תבואה משא של שני פוד עם ג' ליטרות. פגע באיש נדיב אחד שנסע בעגלה, ויבקשו שיתן המשא על העגלה שלו. ויאמר לו טוב הדבר, וימחר העני ויריק ג' הליטרות העודפים על שני הפוד, וישימם בשק קטן על כתפו, ויתר התבואה הניח על העגלה. ויאמר לו הנדיב לפלא לי עליך על שאתה חושב שאני מקפיד על הג' פונט, שני פוד אני מתרצה ליקח על העגלה, ועוד ג' פונט דבר קל שכזה אתה חושב שאני מקפיד עליך? השלך על העגלה שלי כל משאך ואני אוליכם כרצונך.

כך הדבר בעיני בשר ודם, כאשר תשאל לבחור בן עשרים כמה נדוניא לקחת, ישיב לך הרבה נדוניא לקחתי וכו' אוכל להתפרנס מזה שלש וארבע שנים, אפילו אם לא יזדמן לי שום עסק. ואם תשאלהו הלאה, ומה תעשה בארבעים ושש שנה הנותרות עד תשלום השבעים שנה, שהוא בדרך כלל מספר חיי האדם? יענה ויאמר, כי בוטח הוא בה' שיזמין לו עסק שיוכל להתפרנס מידו הרחבה.

ומכיון שסוף סוף מוכרח האדם לבטוח בה' שהוא יעזרהו ויכלכלהו אותו ואת כל אנשי ביתו מספר מ"ו שנה, הלא הוא יכול לבטוח בה' יתברך שיפרנס אותו מידו הרחבה עוד שנה או שתיים!

וזהו שאמר הכתוב השלך על ה' יהבך (המשא שלך) והוא יכלכלך, היינו שלא ישייר לעצמו אף מקצת מן המקצת מן המשא, כיון שבעל כרחו מוכרח האדם לבסוף לבא לידי מידת הבטחון בכלל עניינו, ואז בוודאי כשתבטח בו באמת הוא יכלכלך, וכמו שאמר הכתוב ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו".

ובזה אפשר לפרש את הפסוק בירמיה (פרק י"ז פסוק ז'), "ברוך הגבר אשר יבטח בה', והיה ה' מבטחו". שכאשר אדם בוטח בה' ומעמיד את עצמו במצב של "ברוך הגבר אשר יבטח בה'", הרי מיד הוא זוכה

והנה במשפט הצליחה התביעה, וגזר דינו למוות. ואפילו כעת לא מתיישים, ומגישים ערעור לבית משפט גבוה יותר כמקובל בערכאות, וגם עושים הפרקליטים את כל המאמצים להציל את חייו. אך גם שם הם נכשלו, והערעור נדחה. וגם אז מתנוצץ עדיין עוד שביב תקווה של בקשת חנינה מהמלך שבסמכותו לחוננו מהמוות, מתארים לפני המלך את מצב משפחתו האומלל, עתיד ילדיו הרכים, אשתו החולה, הוריו הסובלים, ואת יתר העובדות המעוררות רחמים. בנוסף לבקשת החנינה גם מתאמצים בהפעלת לחצים על השלטון, וכן עושים את יתר ההשתדלויות של הרגע האחרון המקובלות במקרה כזה. והנה כל זה לא עזר המלך דחה סופית את בקשת החנינה.

במצב כזה כשקרובי וידידי עשו כל מה שביכולתם ללא שום תוצאות, ואין בידם מה לעשות יותר, שבים הם לביתם בפחי נפש. ואז מובל הנידון למוות לתא הגרדום להוציא לפועל את גזר דינו במיתת סייף.

הממונה על הוצאתו להורג שלף חרבו מנרתיקה והניחה על צווארו כדי להורגו, והנה בעוד שהחרב עדיין בנרתיקה, עדיין יכול להכהיב שביב תקווה בלב, שמא ברגע האחרון יהיה עיכוב בהוצאה להורג, אך החרב כבר מונחת על הצוואר, וחרב זו אינה חרב כהה הצורכת מאמץ איזה שהוא כדי להמית, אלא היא חרב חדה ביותר ובמשיכה אחת בלבד תוצא נשמתו, על מצב כזה שאין סיכון יותר ממנו כיוונו חז"ל באומרם "אפילו חרב חדה מונחת על צווארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים", גם אז יש להתפלל ולקוות לה' ולבטוח בו שיצילנו ממוות".

ומסיים את דבריו וכתב "תמיד יש להקב"ה דרכים להצלה גם כשאין כל מבוא על פי השכל והמצב נראה "אבוד" לחלוטין, לכן לעולם אל ימנע עצמו מן הרחמים".

*

השפעת הקב"ה היא כמידת הבטחון

והנה ראוי לדעת עוד שכמה שהאדם מתחזק יותר ובוטח בה' יותר בשלמות, כך הקב"ה משפיע לו ומשגיח עליו יותר לטובה, וכפי מידת הבטחון שיש באדם כך הוא זכאי לקבל את ההשפעה מידו יתברך.

ובספר "בטוב ירושלים" להמגיד הירושלמי הגה"צ רבי בן ציון ידלר זצ"ל (בהקדמה עמוד מ') כותב בענין זה, "והבטחון הוא כמו צינור להמשיך השפע והברכה מן השמים לארץ. דוגמת האדם הרוצה להמשיך מים לתוך ביתו שמתקין צינור ואי אפשר לו בלעדו, הוא הדין הרוצה להמשיך שפע וברכה ברוחניות ובגשמיות עליו להתחזק במידת הבטחון, וכמו שבצינור של מים זורמים המים לפי רוחב הצינור, כן מקבל האדם את השפע והברכה לפי גודל מידת בטחונו אם רב אם מעט, וכמו שהצינור צריך להיות שלם בלי נקב כן הבטחון צריך להיות בשלמות בלי ספק כלל".

בטחון בלי חשבונות

יודע בזה המעשה מהאלישך, ומובא בספר גווילי אש (עמוד ק"א) בשם הסבא מנובהדוק, שהאלישך הקדוש דיבר על בטחון ובין המאזינים נמצא אדם פשוט, מוביל חמור. שמע איש זה דבריו של האלישך הקדוש ונכנסו בלבם. הלך ומכר את סוסו ואת עגלתו, ונתיישב בבית המדרש ללמוד תורה. אמרה לו אשתו ופרנסתו מה תהא עליה?

אמר לה: אני בוטח בה' שישלח לי את פרנסתו!

וראמנם הגוי שקנה ממנו את העגלה נסע עם הסוס ליער, חפר באדמה ומצא אוצר, ותוך כדי כך נפל עליו עץ והמיתו. הסוס שהיה רגיל אצל העגלון היהודי חזר לביתו של היהודי והביא עמו את האוצר ונתעשר אותו עגלון עושר רב.

כשנודע הדבר לתלמידיו של האלישך הקדוש, שאלו את רבם ילמדנו רבנו למה זכה איש זה לעושר ואנחנו לא, הרי אנחנו תלמידך עוסקים בתורה וביראה ובבטחון בה'.

אמר להם משל למה הדבר דומה, לקרקע חפורה ולקרקע בתולה. קרקע בתולה כשנועצים בה קנה הוא מחזיק מיד, ואילו בקרקע חפורה כשנועצים בה קנה אין הוא מחזיק. איש זה לבו היה קרקע בתולה והוא בטח בה' בלא התחכמויות וללא חשבונות רבים, אלא בבטחון פשוט ובתמימות, ואלו אתם קרקע חפורה אתם, בגלל החשבונות שלכם, וההתחכמויות ושאלות ותשובות, לפיכך עליכם לנעוץ את הקנה כל כך עמוק עד שהוא יגיע לקרקע קשה ויחזיק מעמד.

ומסיים, "גם אנחנו חייבים ללכת בדרכנו בתמימות ללא התחכמויות ובבטחון גמור שה' יתברך יעשה עמנו חסד, אף על פי שבוודאי קטננו מכל החסדים ומכל האמת שה' עושה תמיד".

מבואר שהשפע הגדול שהאדם מקבל מכח בטחונו בה' זה רק כאשר הבטחון הוא בלב שלם, שאז הקב"ה פותח לו את כל אוצרותיו ומשפיע

שהקב"ה יתנהג עימו בהשגחה מיוחדת של "והיה ה' מבטחו", והנהגת הקב"ה היא כפי הנהגת האדם ורק מי שבוטח בה' הוא זוכה לסיוע של והיה ה' מבטחו.

וממילא כמה שהאדם מתחזק ומשליך את יהבו על ה', ובוטח בו באמת ובכל לבו, כך מיד הוא זוכה ורואה בישועתו של מקום.

*

בטחון ברוחניות

והנה הבטחון בה' הוא לא רק בעניני גשמיות, אלא גם ברוחניות הדרך לזכות ולהתעלות ברוחניות הוא רק בכח בטחון בה'.

ובתפילת אהבה רבה אומרים "בעבור אבותינו שבטחו בך ותלמדם חוקי חיים", ובספר "בטוב ירושלים" (בהקדמה) אחרי שמבאר שמידת הבטחון הוא הצינור לזכות להשפעת הקב"ה כתב, "ואפילו לזכות לחוקי חיים גם כן אי אפשר בלא מידת הביטחון, כמו שיסדו לנו חכמינו ז"ל בכרכה שניה שלפני קריאת שמע של שחרית "אהבה רבה", "בעבור אבותינו שבטחו בך ותלמדם חוקי חיים", שע"י הבטחון זכו ל"חוקי חיים", ובסוף הכרכה "ולא נבוש לעולם ועד כי בשם קדשך הגדול והנורא בטחנו".

ובביאור הגר"א בשיר השירים (פרק ו' פסוק י"ב) מבאר את הפסוק בתהילים (פרק ק"ג) "מקימי מעפר דל מאשפות ירים אבינו, להושיבי עם נדיבים עם נדיבי עמו". וכתב, "מקימי מעפר דל, פירוש דל שאין לו כלום, ואביון הוא התאב לכל דבר ואין לו כאוות נפשו, והוא נגד מי שהוא ערום מן המצוות והוא דל, מקימי מעפר חומריותו, ויאיר עיניו בתורה ובמצוות. ומאשפות כו', הוא מי שמשווק בעבירות ותאב להסתלק ולעלות מהן, ובוכה ומתחרט עליהן, השי"ת ירים אותו להושיב עם נדיבים הם האבות, עם נדיבי עמו הם הנביאים".

וידביבם על החמור

מבואר שכל אדם באיזה דרגה שהוא כאשר הוא בוטח בה' ה' מסייעו, בין אם הוא דל מהתורה ומצוות ה' מאיר את עיניו, ובין אם הוא שקוע ומשווק בעבירות ה' מרים אותו להושיבו עם נדיבי עמו.

וממילא גם ברוחניות כאשר אדם מרגיש שהוא בדרגה פחותה או שרח"ל נפל בעבירות, אסור להתיימשך אלא צריך להמשיך ולבטוח בה' שיוציאוהו מאפילה לאורה, וע"י הבטחון והתפילה לה' יזכה שהקב"ה ירים אותו ויעלה מעלה מעלה.

של נעלך מעל רגליך

והנה כתוב בפסוק (פרק ג' פסוק ה') שהקב"ה אמר למשה רבנו בסנה, "של נעלך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא", ובספר שיחות החפץ חיים (ברשימות שכתב תלמידו ר' מענדיל, סק"ט) כותב "כל אדם צריך לשאוף לעלות במדרגה יותר גבוהה ממה שעומד עתה, ואל יחשוב שמצבו דל מאוד ואין באפשרותו לעלות גבוה, ולו עמד במצבו של פלוני בערך תבונתו וחכמתו אז בטח עלה ועשה חיל, אבל טעות היא בידו, כי המקום אשר אתה עומד עליו - רצה לומר המדרגה אשר עתה אתה עומד בה אדמת קודש הוא, באיזה מדרגה שתהיה יכול אתה לתקן ולעלות לקדושה, של נעלך מעל רגליך זרוק כל לכלוך!".

כלל הדברים הוא שבכל מצב ומצב הן ברוחניות והן בגשמיות אסור לאדם להתיימשך ממצבו, אלא להמשיך לבטוח בה' וכך יעוררו ה' ויעלה מעלה מעלה.

"כי בו ישמח לבנו כי בשם קדשו בטחנו", כאשר האדם בוטח בה' ה' לא יעזבו ותמיד יצליח ויתקיים בו "כי בו ישמח לבנו".

"ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על החמור וישב ארצה מצרים ויקח משה את מטת האלוקים בידו". (פרק ד' פס' כ').

מכח מסירות נפש לשמוע ולקיים את דבר ה' במצרים ולא לסור ממנו ימין ושמאל, שאם ישמעו ויקיימו את דבר ה' אפילו כשקשה מתוך מסירות נפש, יזכו לצאת ממצרים בנסים ונפלאות כמו שאכן היה.

ומעתה י"ל שמאותו הטעם גם משיח צדקנו יבא ויגאלנו באותו החמור, שבימות המשיח נאמר בנביא מיכה (פרק ז' פסוק ט"ו) "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", שכאשר נזכה לימות המשיח נראה באותם הימים נסים והנפלאות של שינוי הטבע כמו שהיו ביציאת מצרים.

וממילא מלך המשיח בא ורוכב על החמור הזקן והקשיש של אברהם אבינו שחבש לעקידה, לרמוז לנו שרק אם נתחזק ונדבק בקב"ה במסירות נפש, ונשמע ונקיים את כל דברי התורה על אף הקשיים הגדולים שיהיו באותם הימים, רק כך נזכה לגאולה השלמה.

השכר של מסירות נפש

והנה כאשר אדם מתאמץ במסירות נפש למען ה' יתברך ותורתו, השכר שמקבל על זה הוא שכר נצחי שאין לו שום גבול ושיעור.

ובפסוק במשלי (פרק ח') כתוב, "להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא", ומפרש החפץ חיים (שיחות הח"ח עמוד פ"ז אות א') שחיל שנלחם במסירות נפש למען המלך, המלך נותן לו בשכרו אות ציון לשבח, ובאמת האות הזו לא שווה כלום שזה רק חתיכת ברזל קטנה ומה ערך יש לחתיכת ברזל לעומת מסירות נפשו שמסר בעד המלך? אבל כל זה הוא רק אצל מלך בשר ודם, שהמלך בעצמו הוא גם כן רק חתיכת אדמה, "יסודו מעפר וסופו לעפר", וממילא אינו יכול לתת יותר מזה.

אבל הקב"ה מלך מלכי המלכים שהוא נצחי השכר שנותן לאלו שמתאמצים לעשות את רצונו הוא גם כן נצחי, וממילא כאשר אדם עושה מאמץ למען כבודו יתברך יותר מיכולתו ומתאמץ בקושי ובמסירות נפש השכר שיקבל הוא שכר גדול ועצום שאינו לנו שום מושג בו.

וזהו פירוש הפסוק "להנחיל אוהבי יש" שאוהבי ה' יש מה להנחיל להם, ששכרם אינו דבר הכלה ואבד אלא הוא "יש" שהוא נצחי וקיים לעולם ולעולמי עולמים.

ומישיב דהנה כלל ישראל במצרים היו שקועים במ"ט שערי טומאה רח"ל, וביציאת מצרים הקב"ה שינה את הטבע ועשה והראה לעם ישראל נסים ונפלאות של שינוי הטבע בעשרה מכות שהביא על מצרים ובניסים שנעשו בקריעת ים סוף, ומכח כל זה עם ישראל עלו והתעלו ויצאו מכל מ"ט שערי טומאה, עד שבמתן תורה הגיעו לשער החמישים של הקדושה וזכו לקבל את התורה.

וי"ל שהדרך לזכות לקבל את השפע הגדול הזה מהקב"ה הוא רק ע"י מסירות נפש, שכאשר כלל ישראל במצרים מסרו את נפשם להקב"ה על יד זה ששמעו בקול משה רבנו ולא זזו מדבריו זכו לקבל את כל השפע הגדול הזה.

ומעתה נראה שלכן משה רבנו רכב דווקא על החמור הזקן, חמורו של אברהם אבינו ע"ה שחבש לעקידה, לרמוז לכלל ישראל את ענין המסירות נפש, כמו שאברהם אבינו חבש את החמור הזה במסירות נפש לקיים את רצון ה' והלך לעקוד את בנו, שהיה צריך לדבר הזה מסירות נפש שאין כמוהו, ובזכות זה זכה לקבל את כל ההבטחות שהקב"ה הבטיח לו בעקידה. כך מרמז להם משה רבנו הדרך לזכות לגאולת מצרים, הוא רק

יחי ראובן

מתוך הספר "יחי ראובן" מאוצרותיו של הגאון הצדיק רבי ראובן קרלנשטיין זצ"ל

להורגו. אבל יתרו אמר: "למה להרוג אותו? ילד תמיד סוחב דברים, זה לא אומר כלום. תביאו גחלים וזהב, ונראה במה יבחר". הניחו לפני הילד משה קערה עם פיסות זהב וקערה עם גחלים. בא מלאך ומשך את ידו של משה מהזהב לגחלים. כך ניצל משה ממיתה על ידי יתרו. אמר הקב"ה: יתרו, הצלת אותנו! - כעת יהיה לך חתן טוב לבתך!

בפעם השניה: בנותניו של יתרו מגיעות אל הבאר להשקות את צאן אביהן והרועים מגרשים אותן. ואז, "וַיִּקֶם מֹשֶׁה וַיִּשְׁעֶן אֶת צִאֲנָם". ומה ארע כתוצאה מכך? - "וַתִּבְאֶנָּה אֵל רְעוּאֵל אֲבִיהֶן... וַתֹּאמֶרְןָ אִישׁ מִצְרֵי הַצִּילָנוּ מִיַּד הָרָעִים וְגַם דִּלְהָ דָלָה לָנוּ וַיִּשְׁעֶן אֶת הַצֹּאן. וַיֹּאמֶר אֵל בְּנֹתָיו וְאִיזוֹ לָקָה זֶה עֹבְדֹתָן אֶת הָאִישׁ קָרָן לֹא וַיֹּאבֵל לָחֶם. וַיֹּאבֵל מֹשֶׁה לְשִׁבְתָּ אֶת הָאִישׁ וַיִּתֵּן אֶת צִפְרָה בְּתוֹ לְמִשָּׁה" - משה רבינו זכה לשידוך טוב.

פעם שלישית - בתרגום יונתן וגם במדרש כתוב, שכשנודע ליתרו ששמה רבנו ברח מפרעה, תפס את משה והכניסו לבית האסורים. במשך עשר שנים שהה משה בבבל, ובכל אותה תקופה ציפורה הביאה לו אוכל בלי שיתרו ידע מכך. אחרי עשר שנים אמרה ציפורה לאביה: "הכנסת אדם לבית הסוהר ואינך הולך לראות מה מעשיו שם? אולי הוא מת מזומן? לך תראה!" הלך יתרו לבית הסוהר והנה הוא רואה את משה יושב ומשבח את הקב"ה. כך ניצל משה על ידי ציפורה. וציפורה שהצילה אותו - זכתה וקיבלה שידוך טוב. רואים אם כן שלוש פעמים, שכל מה שאדם עושה - לעצמו הוא עושה. לא רק לעולם הבא, גם בעולם הזה. "שִׁלַּח לְחֶמְדְּךָ עַל פְּנֵי הַקָּמִים כִּי בְרַב הַקָּמִים תִּמְצָאֻנּוּ" (קהלת יא, א).

הירא באמת - אינו פוחד מבשר ודם!

לֶךְ וְאַסְפַּתְּ אֶת זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאַמְרַתְּ אֲלֵהֶם (ב, טז)

משה רבנו מִצָּנֶה לאסוף את שבעים הזקנים ויחד עמם לבוא אל פרעה. ומה היה בסוף?

"וְאַחֲרַי כָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל פְּרָעֹה" (ה, א), ופירש רש"י: "משה ואהרן - אבל הזקנים נשמטו אחד אחד מאחר משה ואהרן, עד שנשמטו כולם קודם שהגיעו לפלסין, לפי שיראו ללכת".

כשהגיעו לארמון, אף אחד משבעים הזקנים לא נשאר, רק משה ואהרן לבדם, אבל הזקנים השתמשו כי פחדו ללכת. זה לא היה פשוט לבוא לבית פרעה. היו לארמונו ארבע מאות פתחים, ועל כל פתח ופתח שמרו אריות, דובים ונמרים. מי שנכנס ללא רשות - קרעו אותו לגזרים. פחד פחדים!

ממשיך רש"י: "ובסיני נפרע להם, 'ונגש משה לבדו' (כד, ב) והם לא יגשו, החוירים לאחוריהם". לפרעה לא הלכתם? - "גייש געוונסערדייט", לכו לחיים ולשלום...

והשאלה הנשאלת: על מה מגיע להם עונש? הם באמת רצו ללכת אבל פחדו, לא יכלו. הרגליים פשוט לא הלכו!

הפשט פשוט. במעמד הר סיני נצטוו משה: "וְהִגְבַּלְתָּ אֶת הָעָם סָבִיב לְאַמֹּר הִשְׁמְרוּ לָכֶם עֲלֹת בְּהָר וְנִגַּע בְּקִצְהוּ כֹל הַנִּגַּע בְּהָר מוֹת יוּמָת. לֹא תֵגַע בּוֹ יָד כִּי סָקוֹל יִסְקַל אוֹ יָרֵה יִירֶה אִם בְּהֶמָּה אִם אִישׁ לֹא יִחְיֶה" (יט, יב-יג). למה מגיעה מיתה למי שעולה להר?

זה לא עונש. זו מציאות! בזמן מתן תורה הקב"ה כביכול ירד על הר סיני. היתה שם כוז קדושה, שאי אפשר היה לחיות שם! והראיה לכך שזה לא עונש, שהרי כתוב במפורש: "אִם בְּהֶמָּה אִם אִישׁ לֹא יִחְיֶה", והרי בהמה איננה בת עונשין, ומדוע תמות? - אלא ודאי שאין זה עונש אלא זו מציאות שגוף לא היה יכול לחיות על הר סיני בזמן מתן תורה. כמו אדם המכניס את יד לאש, שידו נשרפת. זה לא עונש, זו מציאות. אש שורפת!

ואיך משה רבנו עלה על הר סיני? ואהרן איך עלה? התשובה היא: בן אדם עם גוף מגושם לא יכול לעלות. משה רבנו, איש אלוקים - יכול! אהרן, קדוש ה', היה לו גבול לעצמו שעד שם היה יכול לעלות, כמו שנאמר: "וְגַם הַקִּדְשִׁים הִנָּשִׁים אֶל ה' יִתְקַדְּשׁוּ" (יט, כב). הבכורים גם הם יכלו לעלות עד גבול מסוים. לא כמו אהרן, אבל יותר מכל העם. למה

הגחלים הכשירו את פיו של משה

וַיִּגְדֵּל הַיֵּלֶד וַתִּבְאֶנָּה לְכַת פְּרָעֹה וַיְהִי לָהּ לְבֵן (ב, כ)

"היתה בת פרעה מנסקת ומחבקת ומחבבת אותו כאלו הוא בנה ולא היתה מוציאתו מפלטרין של מלך, ולפי שהיה יפה הכל מתאווים לראותו מי שהיה רואה לא היה מעביר עצמו מעליו", כך מסופר במדרש (שמות רבה א, כו).

והמדרש מוסיף ומספר: "והיה פרעה מנשקו ומחבקו והוא נוטל כתרו של פרעה ומשימו על ראשו כמו שעתידי לעשות לו כשהיה גדול, והיו שם יושבין חרטומי מצרים ואמרו: מתייראין אנו מזה שנוטל כתרך ונותנו על ראשו, שלא יהיה זה אותו שאנו אומרים שעתידי לישול מלכות ממך, מהם אומרים להורגו מהם אומרים לשורפו, והיה יתרו יושב ביניהן ואומר להם: הנער הזה אין בו דעת, אלא בחנו אותו והביאו לפניו בקערה זהב וגחלת, אם יושיט ידו לזהב - יש בו דעת והרגו אותו, ואם יושיט ידו לגחלת - אין בו דעת ואין עליו משפט מות. מיד הביאו לפניו, ושלח ידו ליקח הזהב ובא גבריאל ודחה את ידו ותפש את הגחלת והכניס ידו עם הגחלת לתוך פיו ונכוה לשונו, וממנו נעשה כבד פה וכבד לשון".

אומר על כך הש"ך בהגדה של פסח, רעיון מעניין ומרטיט: הגחלים ששרפו את הפה היו כתיקון על כך, שכשבתיה הוציאה את משה מהמים היא ניסתה לתת לו חלב. הוא אמנם לא רצה, כי "פה שעתידי לדבר עם השכינה יינק דבר טמא?". אך היא פתחה את פיו בכח ובניגוד לרצונו נשפו כמה טיפות חלב ונגעו בפיו. כדי להכשיר את הפה היה צריך שיכניס לתוכו את הגחלים הבורעים וישרפו את השומא שדבקה בו!

רק אם כואבים - רואים

וַיְהִי בַיּוֹמִים הָהֵם וַיִּגְדֵּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל אֶחָיו וַיֹּרֶא בְּסִבְלוֹתָם וַיֹּרֶא אִישׁ מִצְרִי מִכָּה אִישׁ עֹבֵרִי מֵאֶחָיו (ב, יא)

מה המשמעות של "וירא בסבלותם"? רש"י ביאר: "וירא בסבלותם - נתן עיניו ולבו להיות מיצר עליהם".

אחר כך מיד כתוב: "וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו". תשמעו, נראה לי כי אחד קשור בשני, "וירא בסבלותם" הדוק עם "וירא איש מצרי מכה" כי כיון ששמה רבינו נתן את עיניו לראות ואת לבו להרגיש את הצער של אחרים - "להיות מיצר עליהם" לכן ראה "איש מצרי מכה איש עברי". כלומר?

לולי הרגשות אלו, לא היה מבחין כלל שאיש מצרי מכה איש עברי מאחיו. כמה אנשים מתייסרים ואיש לא מבחין בהם! באמת אינם רואים, לא מכירים, לא מבחינים, גם משה רבינו לא היה רואה איש מצרי המכה איש עברי מאחיו, (וגם אם כבר היה רואה, יכול אדם לחשוב לעצמו וכי באמת המכה האדם בכל מה שהתרחש? הוא הרי נתן לו דחיפה והשני החזיר לו, ובכלל, מה לי להתערב כאן ביוסח, אינני צריך לעשות בלגן... ומה לי ולצרה הזאת, אשב בשקט).

אבל אחרי, איי איי, - אחרי שרכש את ה"וירא בסבלותם" - "נתן עיניו ולבו" משה רבינו ע"ה היה מעוניין להרגיש אותם, חפץ לכאוב את כאבם של עם ישראל, מיד התחיל להבחין במקרי הכאב של היהודים: היו הנה אני רואה יהודי סובל! "וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו".

מה הוא זכה מחמת כך? מבואר בחז"ל, שבעקבות ה"וירא בסבלותם" זכה להתגלות השכינה בסנה - "וירא אלו אלוקים מתוך הסנה". זו זכותו ושכרו לעולם ועד.

מה שאדם עושה - לעצמו הוא עושה

וַיִּבְאוּ הָרָעִים וַיְגִרְשׁוּם וַיִּקֶם מֹשֶׁה וַיִּשְׁעֶן אֶת צִאֲנָם (ב, יז)

שלוש פעמים בפרשתנו רואים את היסוד הגדול, שכל מה שאדם עושה - לעצמו הוא עושה:

פעם ראשונה - ידוע מה שמובא במדרש שכשמשנה רבינו הוריד את הכתר מראשו של פרעה והניחו על ראשו, טענו האצטגנינים שזה לא דבר פשוט ויש

זה לא עונש, אם כן, אלא מציאות!
אגוועלדיגע יסוד - יראת שמים אמיתית בדרגתה הגבוהה היא, שאין פחד
מאף אחד בעולם!

הלימוד מהפיכת המטה לנחש

**וַיֹּאמֶר אֵלָיו ה' מֶה זֶה בְּיָדְךָ וַיֹּאמֶר מֶטֶה. וַיֹּאמֶר הַשְׁלִיכֵהוּ אֶרְצָה
וַיִּשְׁלַכְהוּ אֶרְצָה וַיְהִי לְנָחָשׁ (ה' ב-א)**

להכות ולא להמית!

במדרש מובאים כמה דברים מופלאים שהתרחשו בעת הפיכת המטה לנחש,
על הצער שהיה לפרעה ועוד, אבל הכל לא נעשה כדי להכותו, אלא במטרת
לימוד לפרעה ותוכחה.

איזה לימוד?

יש כמה ביאורים. נאמר אחד מהם.

הרמב"ם (פ"ו מהלכות תשובה ה"ה) שואל שאלה: מדוע באמת הגיע לו עונש
לפרעה, הלא זו היתה גזירה ותיקה מברית בין הבתרים: "ועבדום ועינו אותם
ארבע מאות שנה". הרמב"ם מתיר על כך את תירוצו ואכמ"ל.

הראב"ד (ש"ס) כתב תירוצו אחר וזה לשונו: "כי הבורא אמר 'וענו אותם' והם
עבדו בהם בפרך והמיתו מהם ושבעו מהם, כענין שנאמר: 'אני קצפתי מעט
והם עזרו לרעה', לפיכך נתחייבו". הקב"ה אמר "ועינו אותם", עינו, אבל
להרוג ילדים, לשחש תינוקות ולהתעלל בהם - זה המצרים הוסיפו מעצמם
ועל כך נענשו. על דרך זו ביאר גם הרמב"ן, שהעונש שהם קיבלו הוא מחמת
התוספת שהוסיפו על גזרת ה'.

על כך היתה התוכחה במטה והנחש: תראה פרעה, משה
פעולתו להכות. הקב"ה אמר לך שתהיה משה, - "ועינו
אותם" בלבד, אבל אתה לא הכית אותם אלא הרגת ושחטת
אותם. ממשה המכה נהפכת לנחש ממית!

אתה מה הנאה יש לך?

לימוד נוסף מהפיכת המטה לנחש:

המצרים הכריחו את בני ישראל לבנות את "פתם ורעמסס",
והיה זה עינוי מיוחד ואכזרי של המצרים, כמו שאומרים
חז"ל (סוטה יא ע"ב): "את פיתום ואת רעמסס - רב
ושמואל, חד אמר: פיתום שמה, ולמה נקרא שמה רעמסס?
שראשון ראשון מתרוסס; וחד אמר: רעמסס שמה, ולמה
נקרא שמה פיתום? שראשון ראשון פי תהום בולעו". לעבוד בלי תכל'ס. לא
היה לבונים הנאה וסיפוק כלל מעבודתם. היו מוכרחים לעבוד, אע"פ שהכל
התמוטט בסוף. זה צער וקושי כפול בעת הבניה.

בדומה לכך נאמר על הנחש: "לעתיד לבוא מתקבצות ובאות כל החיות אצל
הנחש, ואומרים לו: ארי דורס ואוכל, זאב שורף ואוכל, אתה מה הנאה יש
לך? אמר להם: ואין יתרון לבעל הלשון" (תענית ח ע"א). איזו הנאה יש לו לנחש?
הוא מכיש ללא הנאה.

וזאת רמזו לפרעה בהפיכת המטה לנחש: אתה ועמך גורמים לישראל צער
ללא שאתם נהנים מכך; - ותענשו על הרוע המיוחד הזה.

מעשי ראובן

כל ברכה שהיתה יוצאת מפיו נאמרה בכוונה עצומה, בהשתכחות עד כלות
הנפש ובמתקנות עד אין קץ, כבן הנוטל רשות מאביו. מרגלא בפומיה דרבי
ראובן זצ"ל מאמרם ז"ל: "חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, שנאמר
ועתה ישראל, מה ה' אלוךך שואל מעמך, אל תיקרי מה אלא מאה".
והוסיף והקשה שהלוא הכתוב מקשה ומתיר להדיא: "מה ה' אלוךך שואל
מעמך, כי אם ליראה את ה' אלוךך" וכו', ואם כן, כיצד דרשו חז"ל "אל
תיקרי מה אלא מאה"?

אלא שכוונתם כי מאה הברכות הן שיביאו את האדם לידי המשכנו של
הפסוק, דהיינו "כי אם ליראה את ה' אלוךך, ללכת בכל דרכיו ולאבהה
אותו ולעבוד את ה' אלוךך בכל לבבך ובכל נפשך". וכאן היה נענה ואומר:
"אך לזאת זוכים רק כאשר אומרים את הברכות בהתעוררות וכוונת הלב".

הם יכלו לעלות? - כי הם "הנגשים אל ה'" - יש להם קירבת ה' מיוחדת
המאפשרת להם לעלות עד גבול מסוים. הם יכולים לעמוד בדרגה גבוהה
יותר של קדושה.

הזקנים שענו שאינם יכולים ללכת לפרעה כי הם רועדים מפחד, לא מסוגלים
להיכנס לגוב האריות. הם רוצים ללכת, אבל הגוף נהיה קפוא, לא זו.

ואיך משה ואהרן לא פחדו? אמנם כתוב שהחיות בארמון ליוו אותם, אבל
מראש הם לא ידעו את הסוד הזה שהיו נסים. איך, אם כן, הרגלים שלהם
כן הלכו לארמון פרעה?

הענין יובן על פי מה שקרה עם המילדות:

כתוב: "וַתֵּיָרָאן הַמִּלֵּלֹת אֶת הָאֱלֹקִים וְלֹא עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהִים מִלֶּךְ מִצְרָיִם"
(א. יז) וַתֵּיָרָאן אֶת הָאֱלֹדִים. ואמנם זה שלא עשו מה שמלך מצרים ציווה עליהן
להרוג את ילדי ישראל - זה ברור, הן מחויבות לנהוג כך כי איסור רציחה
הוא ביהרג ואל יעבור. אך בנוסף לכך, וַתֵּיָרָאן אֶת הָאֱלֹדִים - "מספקות
להם מים ומזון" (רש"י). בדרך הטבע קורה שאחוז מסוים מהתינוקות נולדים
משותקים או מתים, וכעת עם הגזירה עמדו המילדות בתפילה: כיון שבדרך
הטבע קורה שנוגדים ילדים מתים, אנו מבקשות שאף אחד לא ימות. שכולם
ייוולדו חיים ובריאים. ולמה? כי אם תינוק אחד ימות - יאמרו ישראל
שאנחנו הרגנו אותו.

והרי לכאורה היה עדיף הפוך - שהאחוז הרגיל שמתים בשעת לידה ימותו,
כך היו מראות לפרעה שלפחות משהו הן עשו... אבל עתה, כשאף אחד
מהתינוקות היהודים לא מת - הרי ברור כשמש שהן "צפצפו" על פרעה, לא
עשו שום דבר. ונתחין את הילדים - צחקו ממנו לגמרי.

יתרה מזו אמרו חז"ל (שמות רבה א. יז): "למה נקרא שמה [של מרים] פועה? -
שהופיעה פנים כנגד פרעה, זקפה חוסמה בו ואמרה לו: אוי לו לאותו האיש
כשיבא האלקים ליפרע ממנו" - הקב"ה יעניש אותך על מעשיך! 'הכניסה
לו' ככה...

כשפרעה שמע זאת זה, "נתמלא עליה חמה להרגה" - רצה
לחנק אותה, ורק בזכות יוכבד אמה נצלה ממוות בשוח:
"ולמה נקרא שמה [של יוכבד] שפרה? - שהיתה משפרת
על דברי בתה ומפייסת עליה, אמרה לו: אתה משגיח עליה?
תינוקת היא ואינה יודעת כלום..."

כשפרעה שואל אותן למה לא שמעו בקולו - הן מספרות לו
"באבע מיישעס", שהנשים הישראליות נמשלו לחיות... "כי
חיות הנה - כך אמרו לו: אומה זו כחיות השדה נמשלות
שאינן צריכות מילדות, יהודה נמשל כאריה, דכתיב (בראשית
מט) 'גור אריה יהודה', דין - 'היה דן נחש', נפתלי - אילה
שלוחה, יששכר - חמור גרם, יוסף - 'בכור שור' (דברים לג),
בנימין - 'זאב יסרף' (בראשית מט), ועל שאר כתיב (יחזקאל ט)
'מה אמך לבדיה בין אריות רבצה' (שמות רבה א. טז), כך אמרו
למלך פרעה, ללא פחד ומורא:

איך באמת הן לא פחדו?

"וַתֵּיָרָאן הַמִּלֵּלֹת אֶת הָאֱלֹקִים" - היה להן כזה פחד מהאלקים, שלא היה
אצלן מקום לפחד מבשר ודם. כשבן אדם יש לו כזה פחד מאלקים - נעלם
מלבו הפחד מבני אדם.

רבנו יונה בשערי תשובה (שער א אות יד) אומר כך: "ואמר אחד מן המתנפלים
בחין ערכו: אנחותי מפחדך - הרחיקה ממני האנחות" - אני כל כך מפחד
ממך, השי"ת, שכבר אינני מפחד מאף אחד אחר, "דאגתי מקוצר ידי
בעבודתך - הרחיקה ממני הדאגות" - אין לי כבר שום דאגות. למה? כי
יש לי רק דאגה אחת - אולי אינני עושה בשלמות את המוטל עלי לעשות
בעבודת ה'?

אדם שפחד מכלב הולך ברחוב ורואה כלב, אולם חמישים מטר משם הוא
רואה אריה אימתני. מה קורה כעת? האם עדיין יחשוש מהכלב? - ודאי שלא.
הפחד מפני הכלב נעלם. האריה לקח ממנו את כל הפחד מהכלב.

למילדות היה כזה פחד מהרבנו של עולם, ממילא הן לא פחדו מפרעה.

נשוב עתה לענייננו. למשה ואהרן היה ציווי מאת השי"ת ללכת לפרעה, גם
הם יודעים שיש שם דובים, אריות ונמרים, שמסוכן אפילו להתקרב לשערי
הארמון, על אחת כמה וכמה שלהיכנס לתוכו - זה דבר כמעט בלתי אפשרי,
סכנת נפשות ברורה! אבל הם הולכים ללא שום פחד, הרגליים שלהם לא
קפאו! מדוע? - כי כשיראת השמים כל כך גדולה - לא מפחדים משום דבר
אחר!

לו היו הזקנים גם הם הולכים עם משה ואהרן יחד, בלי לפחד מפרעה
ומהאריות והדובים שלו - היה זה סימן שדרגת יראת השמים שלהם גבוהה,
כמו זו של משה ואהרן, והיה באפשרותם לעלות להר סיני. גוף רגיל לא יכול
לעלות להר סיני, אבל גוף כמו של משה ואהרן יכול.

אבל הזקנים לא היו בדרגה גבוהה זו. בדרך לפרעה הדם שלהם קפא, הרגלים
נעצרו ולא יכלו לזוז ממקומם. יש לכם דם? יש לכם גוף רגיל? - אינכם
יכולים לעלות להר סיני!

מתורת רבינו המשגיח הגה"צ ר' אליעזר גינזבורג זצוק"ל

עניני יציאת מצרים לקראת פרשיות השוכבי"ם

מתוך הגדה של פסח "מסילות חכמה ומוסר" שתראה אור בס"ד לקראת חג הפסח הבעל"ט

ענין גלות מצרים, השעבוד, והיציאה לחירות עולם

ושורש ענין זה מבואר בספרים, שתכלית הבריאה להיטיב לנבראים, וכדי שתהיה החטבה בשלימות ולא בבחינה של 'נחמא דכיסופא', הצטווה אדם הראשון בציווי של עץ הדעת, שכאשר יבחר בטוב ויעמוד בנסיון יוכה בבחירתו להידבק בבורא יתברך, ובוה תושלם תכלית הבריאה. וכשלא בחר בטוב, פגם וקלקל את הבריאה ונגזר שיתרבו הנבראים עד שיתוקן הפגם על ידי הנבחרים מהנבראים, שהם יהיו עם ה' ודבוקים בו יתברך על ידי התורה והמצוות.

ומכיון שאדם הראשון הגיע להשגות גבוהות מאוד בראיית האמונה בחוש בבריאת העולם, וזכה להשגות גבוהות יותר מהמלאכים, על כן כדי לתקן את הפגם שנפגם בחטאו היה נצרך שהזיכך שיהיה בדורות הבאים, יהיה על ידי שיגיעו לחיזוק האמונה החושית בהשגות גבוהות מעין הדרגה של אדם הראשון קודם החטא, ובשביל זה היה צריך שיראו ישראל במצרים גילויים גדולים בהנהגת הבורא, מעין בריאת העולם מחודשת.

תחילת יצירת עם ה' מהאבות

והנה, הנבראים הראשונים קלקלו ועבדו עבודה זרה, עד שבא אברהם אבינו והכיר את בוראו, ומכאן זה זכה שה' יתברך בחר בו שיהיה הזיכך נשלם אצל זרעו, שהם יוכו להיות עם ה', ונגלה אליו ה' יתברך בברית בין הבתרים, ושם נאמר לו שיהיו בניו גרים בארץ לא להם ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה, בשביל להשלים את הזיכך הנצרך בבריאה (ומבוא בשיבולי הלקט, שאברהם אבינו בחר בגלות זו כדי שהזיכך יהיה בעולם הזה ולא בעולם הבא). ונאמר לו עוד שכשיושלם הזיכך יצאו בניו לחירות ברכוש גדול, כשתכלית הרכוש הוא לרוחניות, והגוי ששעבד אותם יקבל את דינו, כשגם זה לתכלית של גילוי האמונה בחוש, ואז על ידי זה יהיו בני ישראל מוזכרים, וראויים לקבלת התורה ולדבוקות בו יתברך.

ואחר אברהם אבינו נמשכה הבחירה בטוב אצל יצחק אבינו ואצל יעקב אבינו, כשישמעאל ועשו נמלו את הוזהמא שנשארה מהפגם של חטא אדם הראשון, ויצחק

גילוי האמונה במצרים – חכמה לקבלת התורה

השל"ה האריך הרבה בביאור ענין זה של יציאת מצרים. וכתב, שבאמת ענין זה הוא דבר המבהיל את הדעת, שהרי לא יתכן שהתורה, שקדמה לבריאת העולם, תהיה תלויה באיזה מקרה שקרה לבני ישראל במצרים, עד שבאילו אם לא היה יציאת מצרים לא היה קיום לכל האמונה והמצוות.

והביא מספר עבודת הקודש שהאריך לבאר ענין זה בדברים גבוהים, דברים שאין לנו השגה בהם ואין לנו אפשרות להבין אותם. אלא שבהמשך דבריו חוסף השל"ה לפרש את דבריו בדברים קרובים יותר להשגתנו. ותמצית דבריו היא, שמציאות כלל ישראל במצרים היתה מוכרחת מעצם הבריאה כהכנה לקבלת התורה ולהשראת השכינה בישראל, משום שבמצרים ראו בני ישראל את ההנהגה של שם הוי"ה, שהיא הנהגה שגם האבות לא זכו לראות אותה, כמו שכתוב בתחילת פרשת וארא. והתגלתה להם אמונה זו בחוש מעין הגילוי שהיה לאדם הראשון קודם החטא, ובוה הזדככו להיות ראויים לקבלת התורה ולהשראת השכינה.

והיינו, שענין זה שקיום כל התורה תלוי ביציאת מצרים, הכוונה לגילוי האמונה שהיה שם, שלולי זה לא היו ישראל ראויים לקבל את התורה והמצוות. ובאמת שגם אם פרעה לא היה מונע מבני ישראל לצאת ממצרים, היה נעשה הגילוי הזה באופן אחר, כי גילוי האמונה והזיכך שעל ידה, מוכרחים היו להיות, אלא שכיון שהתגלגלו הדברים שהם נעשו במצרים, הצטוונו לזכור את יציאת מצרים, ששם היה הגילוי שהוא שורש כל האמונה והתורה.

שעבוד עם ישראל במצרים חכמה ליצירת עם ה'

ובדרך ה' מבואר עוד שענין הזיכך שהיה צריך להיות במצרים, היה בוה תיקון לכל החטאים שמאדם הראשון עד לנאולת מצרים, ובוה נעשו ישראל לעם ה' אומה נבחרת. והשישים ריבוא שיצאו ממצרים הם שורש כל עם ישראל, דהיינו, שאז נקבע יסוד כלל ישראל, שמכאן ואילך הם עם ה', ויש להם הנהגה מיוחדת.

ויעקב נשארו מזוככים. ואצל יעקב אבינו, שכבר היו כל בניו ראויים, והם שבטי ייה, הגיע זמן הזיכוך של כלל ישראל במצרים.

גלגל חסיבות בירידת בני ישראל למצרים

וכיון שהגיע זמן הזיכוך, גלגל מסבב חסיבות את המעשה של מכירת יוסף, כדי שעל ידי זה יתגלגל שיעקב ובניו ירדו למצרים. ואמרו במדרש משל לפרה שהיו מושכים אותה ולא היתה נמשכת, משכו את בנה לפניו והיתה מהלכת אחריו, כך היה יעקב אבינו ראוי לירד למצרים בשלשלאות, ואמר הקדוש ברוך הוא בני בכורי ואני מורידו בבזיון, אלא הריני מושך את בנו לפניו והוא יורד אחריו על כורחו שלא בטובתו. דהיינו, שמה שהתגלגל שירדו למצרים באופן זה, הוא מפני כבודו של יעקב אבינו. ונאמרו עוד טעמים מפני מה התגלגלה הירידה למצרים על ידי מכירת יוסף. יש שכתבו שזה היה כדי לקדש את האוכל של מצרים שיהיה ראוי לישראל. ויש שכתבו שהוא כדי שעל ידי הרעב יבוא הכסף והזהב שבשאר הארצות למצרים, ויזכו בזה בני ישראל בבית מצרים ובבית הים.

וכאשר ירדו יעקב ובניו למצרים, הם היו שבעים נפש, ובוה ניתן להם הכח להיות עם בפני עצמם, שלא יוכלו שבעים שרי האומות לשלוט בהם. והיה בזה בחינה של הטבה מיוחדת שהטיב הקדוש ברוך הוא עם ישראל בירידתם למצרים, לתת להם כח לעמוד שם בכל הנסיונות. וזה היה תחילת יצירת עם ישראל, ושינוי המציאות של הגויים שיהיו נספחים לישראל. וכמו שאמרו בגמרא שלעתיד לבוא ישמשו הגויים את ישראל, וכל מי שהיה זחיר במצות ציצית יוכה שיהיו לו אלפיים ושמונה מאות עבדים, דהיינו עשר עבדים מכל אומה לכל כנף מארבע הכנפות שבציצית.

ובמצרים התרבו בני ישראל מאוד, והגיעו למספר שישים ריבוא, שהוא השלימות של כלל ישראל, והביאור בזה, שכשם שיש בחינה של שלושה אבות ובחינה של שנים עשר שבטים, כך יש בחינה של שישים ריבוא. ונבמדרש מבואר שראה יעקב בחייו שישים ריבוא מבני בניו, והיינו שהוא ראה את השלימות של כלל ישראל.

ובזמן ההוא שהיו בני ישראל במצרים, שעבדו אותם המצרים ועינו אותם בעינוים קשים, וזה היה כדי שיתוקן כל מה שנפגם על ידי הדורות הראשונים, וכמו שנזכר בספרים שהשעבוד בטיט היה כנגד הטא דור הפלגה, וזריקת התינוקות לים כנגד הטא דור המבול. וכך בכל פרט ופרט מהשעבוד והעינוי היה זיכוך ותיקון, עד שנעשו ראויים להיות עם ה' ולקבל תורתו.

טומאת מצרים וחבטת ח' להיות עם ישראל במצרים

והנה, כשירד יעקב אבינו למצרים, נראה אליו ה' יתברך ואמר לו, אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה. ומבואר בספרים, שיעקב הכיר בטומאת מצרים ובכח של המצרים, שהיו עובדים למזל מלה שהוא בכור המזלות ומכח זה היו שולטים על כוחות הכישוף, וחשש שמא ימשכו ישראל אחריהם ויתערבו בהם. ולכך אמר לו הקדוש ברוך הוא שהשכינה תרד למצרים להיות שם עם ישראל, בבחינת 'עמו אנכי בצרה', ובוה תהיה שמירה לישראל שלא יתערבו במצרים, וכמו שסיים, 'ואנכי אעלך גם עלה', דהיינו שבזכות זה יזכו בני ישראל לצאת ממצרים. וכשמדברים על השראת השכינה, אין הכוונה למציאותו יתברך הלילה, שאין לנו השגה ותפיסה בו כלל, אלא הכוונה לגילוי הנהגתו יתברך בבריאה, והביטוי 'שכינה' פירושו שניכר שהוא שוכן עמנו, כלומר, שאף שבאמת מלוא כל הארץ כבודו, מכל מקום יש מקומות ששם הנהגתו יתברך יותר נראית, והנהגה זו נקראת 'השראת השכינה'.

וזהו מה שאמר משה, מי אנכי כי אלך אל פרעה, דהיינו שאין בכוחו להוציא את בני ישראל ממצרים מחמת כח הכישוף של המצרים. ועל זה אמר לו ה', כי אחיה עמך, דהיינו שהקדוש ברוך הוא בעצמו יבוא כביכול להוציא את בני ישראל ממצרים, והדיבור שידבר משה אל פרעה, זה יהיה בבחינת ואנכי אחיה עם פך, דהיינו בחינה של שכינה מדברת מתוך גרונו.

וכדי לזכות לכך שישראל לא ימשכו אחרי המצרים, היה נצרך שיעקב אבינו לא ירד למצרים על דעת להשתקע שם, כי אילו היה יורד על דעת להשתקע שם, לא היו ישראל זוכים לצאת משם. והביאור בזה, שכיון שכל ההשפעה תלויה בבחירה וברצון של האדם, לכן הוצרך שיעקב אבינו יאמר 'לגור בארץ באנו', דהיינו שיכיר שאינו יורד למצרים כדי להשתקע שם, אלא רק לגור שם כגר בלבד, ועל ידי זה פעל שיוזכו בני ישראל שהשכינה תהיה עמם להציל אותם מטומאת מצרים.

בני ישראל במצרים – שעבוד, מ"ט שערי טומאה וקרבת ח' לישראל

ומכח זה שהיתה השכינה עם ישראל במצרים, נשמרו ישראל שלא להתערב במצרים, ואף שחטאו ועבדו עבודה זרה, והגיעו עד מ"ט שערי טומאה, עם כל זה לא נאבדו לגמרי, ונשארו מובדלים מהמצרים, וכמו שאמרו חז"ל שלא שינו שמם, לשונם ולבושם.

וזה מה שדרשו חז"ל על מה שנמנו המשפחות של ישראל עם תוספת אות ח' לפני השם ואות י' בסוף השם, וכגון הראובני, השמעוני, וכן כולם, לומר שהקדוש ברוך הוא

התקצר מחמת קושי השעבוד, או מחמת ריבוי המשתעבדים.

ולכל הפירושים יש לראות גם בזה את קרבת ה' לישראל בזמן הגלות, שהקב"ה חישב את הקץ להוציא את בני ישראל ולהצילם אף קודם שהגיע מועד גאולתם.

היציאה מכח התפילה

ומבואר בחז"ל, שאף כשהגיע קץ הגאולה לא זכו ישראל להיגאל אלא על ידי התפילה, כמו שנאמר, 'ונצעק אל ה' אלקי אבותינו וישמע ה' את קלנו וירא את עֲנֵנו ואת עֲמָלֵנו ואת לחֲצֵנו'.

והביאור בזה, שכך היא ההנהגה בבריאה, שהקדמור והזכיה של ההשפעה הוא רק על ידי תפילה. וכן מצינו בהרבה מקומות בין בגשמיות ובין ברוחניות, וכן בצמיחת הצמחים בתחילת הבריאה, וכן אצל אברהם אבינו במעשה העקידה, ובקריעת ים סוף, ובהשראת השכינה במשכן, ועוד הרבה כיוצא בזה, שכל אלו הדברים יצאו לפועל רק לאחר שהתפללו עליהם.

וכן היה ביציאת מצרים, שאף שכבר נאמר לאברהם אבינו בברית בין הבתרים שבני ישראל יצאו ממצרים, וזה היה כל תכלית הבריאה, להביא לקבלת התורה כשיגיע הקץ של גלות מצרים, עם כל זה, אם לא היו מתפללים לא היו זוכים לזה, ורק כאשר התפללו והכירו שביד הבורא יתברך להוציאם, אז ותעל שועתם אל האלקים.

זכות להנהגת הניסים רק מכח ההכרה והרצון

והנה, היציאה ממצרים היתה בהנהגה מיוחדת של 'אני ה', אני הוא ולא אחר', כלומר שהנהגה זו לא היתה יכולה להעשות לא על ידי מלאך, לא על ידי שרף ולא על ידי שליח אלא רק על ידי הבורא בכבודו ובעצמו. והנהגה זו היא הנהגת היהוד, שהבורא יתברך משפיע בבריאה דברים ששום כח בבריאה לא יכול לפעול אותם. ובהנהגה זו ראו ישראל את גילוי מציאות ה' יתברך והנהגתו בחוש, שזה היה התכלית של ירידת כלל ישראל למצרים.

אך כדי לזכות להנהגה זו, היה צריך שיחזקו ישראל בעצמם את האמונה בבורא יתברך, ויכירו בהנהגתו, כי כך היא הנהגת ה' בבריאה, שלא ניתן לזכות מבלי שתהיה סיבה לזה מכח האדם (וזהו הענין של 'איתערותא דלתתא'). ולכך הצטוו להיות מתניהם חגורים וכו' באכילת הפסח, כדי להראות בזה את גודל בטחונם בה', ובכך יהיו ראויים לזכות להנהגה המיוחדת של יציאת מצרים.

נתן את שמו על בני ישראל להעיד עליהם שהמצרים לא התערבו בהם, כמו שנאמר, שבמי ייה עדות לישראל. והיינו שהיה בזה הנהגה מיוחדת מהבורא יתברך, לשמור על בני ישראל במצרים, שאף שהמצרים שלטו בהם כל כך והצליחו להביא אותם למ"ט שערי טומאה, בכל זאת לא עלתה בידם לעשות שיתערבו בהם.

וכל זה מוכיח, שכל השעבוד היה לטובתם של ישראל כדי לזככם, ולכן לא היה למצרים כח להשתעבד בהם יותר ממה שהוצרך בשביל הזיכוך. ונוכל לראות ענין זה גם בצורת השעבוד עצמו, שהיה בהטבה גדולה מאוד, כמו שנאמר, ויתן אותם לרחמים לפני כל שוביהם, כי אף שהיה נצרך השעבוד, עם כל זה היה הכל בהנהגה של רחמים. וכן יש לראות הנהגה זו גם בניסים הגדולים שהיו לבני ישראל במצרים, כמו שאמרו בגמרא, שהיו האמהות יולדות במדבר והמלאכים היו מאכילים אותם, והיה יוצא להם דבש מהסלע וכו', וכשגדלו באו מעצמם לבתיהם, אשר כל הנהגה זו מראה על קרבת ה' לישראל גם בזמן הגלות. ואנחנו רגילים לשמוע דברים אלו מילדותנו, ולא מתבוננים איזה הנהגה מופלאה של רחמים היתה בזה.

ויש להתבונן בכל האמור, וללמוד מזה שכך היא הנהגת ה' יתברך בכל הדורות עם עמו ישראל, שהוא משגיח עליהם בכל מקום ובכל זמן, וגם כשיש להם קושי או שעבוד, הכל הוא ממנו יתברך, ובדקדוק רב כפי הנצרך לטובתם, כפי שהיה במצרים. כי כל ההנהגות שהיו לישראל במצרים וביציאת מצרים נמשכות לעולם, כמו שכתוב, למכה מצרים בכוריהם כי לעולם חסדו, ויוצא ישראל מתוכם כי לעולם חסדו, וכו'.

ההטבה בקיצור זמן השעבוד

עוד יש לראות את גודל קרבת ה' לישראל במצרים, במה שקיצר להם את זמן הגלות והשעבוד. שבברית בין הבתרים, נאמר לאברהם אבינו, 'כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה, וּבְפֹעֵל, לא היו במצרים אלא מאתים ועשר שנים בלבד, והיינו, שמעיקר הגזירה היה ראוי שיהיו ישראל במצרים ארבע מאות שנה, ואף על פי כן לא היו שם אלא מאתים ועשר שנים. וגם מאלו השנים, לא שעבדום אלא שמונים ושש שנים בלבד.

ובמעט הדבר, נאמרו ביאורים רבים. יש שכתבו שהקדוש ברוך הוא הוציא אותם לפני הזמן מחמת שכבר ירדו והגיעו למ"ט שערי טומאה, והיינו שגם זה היה מהשמירה שה' שמר עליהם במצרים, שלא יגיעו לשער הנ' שמשם אי אפשר לצאת. אחרים כתבו שזכו לכך מכח התפילה שהתפללו על גאולתם. ויש שכתבו שהזמן

שעל ידי זה נשמרנו מלהיכנס לשער הנ' של שערי הטומאה.

אלא שמכל מקום, מאחר והיציאה היתה בחפז, לא נשלם הזיכוך שהיה צריך להיות בשעבוד של מצרים, ולכן אנו גולים מגלות לגלות עד עצם היום הזה, כדי להשלים את הזיכוך שנחסר לנו. וכך יהיה עד שתבוא הנאולה העתידה, שעליה נאמר, כי לא בחפז תצאו ובמנוסה לא תלכו.

היציאה ממצרים לחרות עולם

אך כל זה רק לגבי נאולת הגוף, שבוה לא נשלם הנאולה בנאולת מצרים, ומשום כך יש כח ביד האומות להשתעבד בנו, מה שאין כן לגבי נאולת הנפש, שבוה היתה נאולת מצרים בבחינה של 'חרות עולם', שנעשינו לעם ה' וקיבלנו את התורה והמצוות, ושוב אין כח לשום אומה ולשון לשלוט בנו בנפשותינו.

ונאולה זו לא היתה רק לאותו הדור בלבד, אלא לכל הדורות כולם, שהשישים ריבוא שיצאו ממצרים הם השורש של כל כלל ישראל, והיינו שכל אחד ואחד מישראל יצא בנאולת מצרים לחרות עולם, להיות חלק מעם ה' ולזכות לקרבתו יתברך על ידי התורה והמצוות. ומאז ועד היום אנחנו משועבדים רק לעבודתו יתברך.

ודבר זה מבואר בדברי חז"ל, שאמרו, שבשעת יציאת מצרים, נעשה שינוי בכל הנהגת הבריאה, ומאז והלאה כל קיום הבריאה הוא רק בשביל ישראל. והמשילו ענין זה למלך שיצא מארמון המלוכה, ושינה את סדרי ההנהגה שיהיו כולם משועבדים למי שיחפוץ בו המלך, כך הקדוש ברוך הוא שינה ביציאת מצרים את סדרי הבריאה שיהיו משועבדים לישראל. וזה שורש הבחינה של היציאה ל'חרות עולם', שכאשר יצאנו משיעבוד מצרים לעבודתו יתברך, נכנסנו תחת צל כנפיו לעולמים, להיות לו לעם, והוא נעשה לנו לאלקים, להנהיג אותנו ולהשגיח עלינו בהשגחתו הפרטית.

ואף שבזמן שאנחנו בגלות הגוף, כל ההנהגה היא בהסתר, ואין לנו את הזכות לראות את התגלות השכינה, ואת ההנהגה המיוחדת לעם ישראל, מכל מקום אנחנו יודעים ומכירים כי לא ימוש ה' את עמו, וגם בתוך ההסתר אנחנו זוכים להיות מושגחים בהשגחתו הפרטית, לשמור אותנו ולהציל אותנו, והוא יתברך מחשב את הקץ להביא לנאולה העתידה שתהיה בקרוב, במהרה בימינו אמן.

וכן מצינו אצל משה רבנו, שהוצרך לעשות את המופתים לעצמו כדי להוסיף בקרבו חיוזק בהכרה בבוא יתברך ובעשיית הניסים, ועל ידי זה יהיה ראוי ומוכן לכך שהניסים יעשו על ידו. וכן כתב בנפש החיים על קריעת ים סוף, שהיו צריכים ישראל להתחזק תחילה באמונה כדי לזכות לכך שיקרע להם הים. וכן מבואר גם לאידך גיסא, שבהעדר אמונה לא ניתן לזכות, ומשום כך, כשבני ישראל לא האמינו למשה מקוצר רוח, הפסידו בזה שלא יהיו ראויים להיכנס לארץ.

ובאמת שכדי לזכות להנהגת היחוד אין די בהכרה לבד, אלא צריך גם רצון, דהיינו לרצות לזכות, כי הרצון הוא שלימות ההכרה. וזה הביאור במה שאמרו במדרש שלא זכו לצאת ממצרים אלא המישיית מבני ישראל [ויש אומרים אחד מהמישים, ויש אומרים אחד מהמש מואות], משום שכל השאר היה חסר להם מעט מהשלימות של הרצון לזכות ליציאת מצרים, כמבואר במדרש. ובאמת שהיה זה חסרון דק כל כך שרק הקדוש ברוך הוא הבחין בו, כמו שדקדק מרן המשגיח זיע"א מדברי חז"ל, אלא שכיון שיציאת בני ישראל ממצרים היתה רק מכה הנהגת היחוד, וכדי לזכות לזה היה צריך שייכניו ישראל את עצמם, על ידי חיוזק ההכרה עם חיוזק הרצון, משום כך כל מי שהיה לו איזה חסרון דק בשלימות הרצון, לא היה יכול לזכות להנהגה זו.

היציאה בחפז והמשך הגלות

ואמנם, גם אחר שישראל הכינו את עצמם כראוי, וזכו על ידי זה להנהגת היחוד בנאולת מצרים, עם כל זה לא זכו שנאולה זו תהיה נאולת עולם, שהרי אנו שרויים עדיין בין האומות, ומצפים לנאולה העתידה שתהיה במהרה בימינו.

והטעם לזה מבואר בספרים, שמפני שהיו ישראל שקועים במצרים במ"ט שערי טומאה, והיו קרובים לשער הנ' שממנו אי אפשר לצאת, היו מוכרחים לצאת משם בחפז, מבלי להמתין לזמן הראוי לשלימות הנאולה. ולכן מיהר הקדוש ברוך הוא להוציאם בחפז מבואר בפסוקים, כי אם היו נשארים שם עוד זמן מועט, היו נכנסים לשער הנ' חלילה, ושוב לא היו יוצאים לעולם.

וזהו אחד הטעמים לאכילת המצה, על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה וגאלם, והכוונה בזה לזכור את החטבה הגדולה שהיטיב עמנו ה' יתברך במה שהוציאנו בחפז, וזוהו אחד הטעמים לאכילת המצה, על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה וגאלם, והכוונה בזה לזכור את החטבה הגדולה שהיטיב עמנו ה' יתברך במה שהוציאנו בחפז,

לע"נ מו"ר הגה"צ ר' אליעזר בהגה"צ ר' ראובן יהושע זצוק"ל

ששים וחמש שנה לפטירתו של מרן הגה"צ

רבי אליהו אליעזר דסלר זצ"ל

'המכתב מאליו' - כ"ה טבת תשי"ד

מדברי מרן פוסק הדור

הגר"ג קרליץ שליט"א

אאמו"ר רבי נחום מאיר זצ"ל למד בחברותא עם הרב דסלר זצ"ל בימי בחרותם בתקופת היותם בבית התלמוד תורה בקלם בתחילה למד אאמו"ר בסלבדקא וכשהגיע לשם לתקופה רבי דניאל מובשוביץ הי"ד שהיה אז מבכירי התלמידים בקלם ישן עמו יחד באותו חדר באכסניה ושמע ממנו בהתפעלות גדולה על מעלת הת"ת בקלם אאמו"ר שלח לבקש להתקבל לשם אם כי שהיה אז צעיר כבן כ' שנים בלבד ובקלם היו התלמידים מבוגרים יותר ו' דניאל היה גדול ממנו ב' שנים בערך רגם שעצם הקבלה לת"ת היתה קשה אבל ר' דניאל המליץ עליו ולבסוף קיבלוהו עד שהתקבלה התשובה שהסכימו לקבלו נסע ללמוד אצל ר' ירוחם פמיר ושם שהה זמן אחד בת"ת בקלם הרב דסלר היה הצעיר שבכולם והיה קטן מאאמו"ר בג' שנים וכנזכר למדו בחברותא כל זמן היות אאמו"ר בקלם א"ה ע"י מכתב ניחומים שנשלח בהסתלקות ר' הירש ברוידא בשנת תרע"ג נדפס בכתבי הסבא ותלמידיו ח"א עמ' ער שר' נחום מאיר בין חותמיו הרב דסלר היה הרבה שנים באנגליה אבל מעולם לא הושפע מכך ונשאר תמיד קעלעמר בכל מהותו בא ו תש"ז הגיע הרב דסלר מגיטסהד לכהן כמשגיח בפונביץ' לאחר ג' חודשים חזר לגייטסהד לביקור אצל תלמידיו אבל השפעתו כבר הורגשה בישיבה הוא יצר ממש מהפיכה האוירה השתנתה הרבה והבחורים חשו התעלות רוחנית גבוהה ע"י שיחותיו גם הצעירים נהיו רצינים יותר שיחותיו היו בדברים עמוקים אבל עם כל זה היו בבהירות מאד והצליח לדבר ללב השומעים עד שחשו הנאה וטעם בדברים היה לו כח הסברה מיוחד המשונה ריקה הסברה הוא היה בעל כשרון גדול ולכל דבר היה ניגש ברחבות הדעת ברייטקייט ויך להעמיד ולהגדיר הדברים כמו שצריך יעדן זאך איז גיווען אוועק גישטעלט היה מביא לפעמים גם מספרי מחשבה של החסידות כמו ספרי ר' צדוק הכהן אבל היה אומר הדברים בשפה בשפראר של מוסר

השקפתו הבהירה בעניני השעה העומדים על הפרק וכדו' לא נבעה אצלו מגישה של קנאות לא היה אצלו התפעלות של קנאות אלא הכל נבע אצלו ממהלך של מחשבה בשיחותיו מעולם לא חזר על משפט פעמיים בנוהג שבעולם כשאדם חפץ להטעים לשומעים את דבריו הוא חוזר על הדבר מספר פעמים באופנים שונים בכדי שגם מי שלא שם לב בפעם הראשונה יוכל להבין אבל אצל המשגיח הדברים היו בהירים וברורים וכל

משפט היה מחושב מראש איך בדיוק לזמר ולא הוצרך לחזור כלום והיה מתח אצל התלמידים שלא יפסידו שום דבר הוא היה גברא רבא היה לו קשר מיוחד עם מרן החזון איש שהחשיב אותו וכיכדו מאד בזכות אאמו"ר זכיתי לקירבה יתירה אצל המשגיח וקבע עמי ועם רבי שלמה זלמן אולמן זצ"ל שהיה מאד מקורב אליו והוא הציע את הקמת החבורה וזיוך

א' מתלמידי הישיבה שיעור ברמב על החומש והתחלנו מתחילת בראשית גם בזה הלימוד היה ניכר בכוחו המיוחד מה לומר ואיך מה להגדוש ומה להבליע ושהכל יראה פשוט. (רש"ת - ספר הזכרון למכתב מאליו)

בחנוכה תשי"א הקדים את שיחתו השבועית ליום שלישי כדי שלמחרת יוכלו הבחורים לנסוע לחתונת רבי ניסים קרליץ בפתח תקוה.

מדברי מרן גאון ישראל

הגר"ד לנדו שליט"א

לזכרו של מורנו ז"ל

רבים רבים מאתנו מבני תורה שנתגדלו וצמחו כאן בארץ ישראל כבני ישיבה בתקופות הקשות והסוערות שלפני למעלה מיובל שנים נושאים עמם זכרונות בלתי נשכחים מאותם אנשים גדולים שזכינו להיות במחיצתם והרשימונו כה רבות באישיותם הנעלה אותן דמויות נעלות ונערצות של מאלפינו ומדריכינו הגדולים אשר השפיעו לימדו ועיצבו כל אחד בתחומו את פני הדור הצעיר אז של לומדי התורה החדשים אותם צעירים מבקשי תורה בני הארץ ופליטי שנות זעם ואימה דווים שנתלקטו ובאו מכאן ומכאן אחד מעיר ושניים ממשפחה לבין כתלי אהלי תורה מבורכים שהוקמו בעמל ובמסירות של בונים הגדולים אנשי השם ורבי המעש והתושי' נתלקטו נתלכדו ונתמזגו לדור חדש של בני תורה לדור שעל אדניו ובסיסו הושתת אח"כ עולם תורה רב פארות שכולנו עדים לצמיחתו המופלאה מאז ועד עתה וכן להבא בחסדי נותן התורה ית' אשר הבטיחנו כי לא תישכח ולא תמוש תורתו הקדושה מעם הקודש מעתה ועד עולם ובולטת על רקע זה ביחודה ובמקוריותה דמותו המופלאה של המורה הגדול איש רוממות הנפש ונאדר המחשבה אשר קסם הי' על שפתיו בשיחותיו הנפלאות למשך לבבות לתורה ולאמונה לשגב ולרום כל ערכי קודש ולנועם השגתם הלא הוא מורנו ומאלפנו אז הנודע לשם הגרא"א דסלר זצ"ל והי' הוא ז"ל לכולנו צעירים ומבוגרים למופת חי ולדוגמא מאירה להתעלות במעלות הקודש של בחינת ויגבה ליבו

אך לא זו בלבד השפעתו של רבינו היתה גם באיכות הלימוד כך למשל הגר"ד זוכר כי בעקבות אחת משיחותיו של רבינו שהוקדשה לנושא זה היו בחורים שהחליטו לוותר על ארוחת הערב ולהמשיך ללמוד ברציפות. [מתוך מחנך לדורות]

רבי דוב מוסר בשם הרב דסלר, שיצר הרע של ע"ז היה ההיפך מענין הנבואה, הדבר היחידי שיכול היה לפעול בלבבות בני אדם נגד הכוח של העז - שקשה היום להבין כוח זה בעין שכלינו, הייתה הנבואה, וכשבטל הע"ז גם הנבואה בטלה.

מאמר זכרון לזכרו של מנחם המושגי הגה"צ רבי אליהו אליעזר דסלר זצ"ל

שנכתב על ידי תלמידו רבנו ראש הישיבה מנחם הגר"ד פוברסקי שליט"א לקראת יובל לפטירתו

נתבקשתי להעלות על הכתב דברי הערכה וזכרון אודות מורי ורבי המובהק הגאון הצדיק החכם השלם מוה"ר אליהו אליעזר דסלר זצ"ל, והנה אמנם מדי דברי בו זכור אזכרנו עוד, זכרתי ימי נעורי כאשר בקע כשחר אורו בשמי ישיבתנו הק', ונגלה לנו אור יקרות אשר לא ידענו עד כה, כי יחיד ומיוחד ה' הן בחכמתו הנשגבה והעמוקה בחכמת המוסר ופנימיות התורה אשר היו נהירין לו שבילי דרקייע, והן במדותיו המופלאות ובנועם הליכותיו בקודש.

דרך מיוחדת היתה לו בשיחותיו ובדרך מסירתן לציבור וכבר בשיחתו הראשונה כבש את לבבנו כאשר פתח לפנינו שערי שמים ולפתע נגלו לפנינו אורות גדולים ותעלומות התורה אשר לא שזפתם העין עד הנה ובהסברתו בשפה ברורה ובנעימה נתחווירו לנו ענינים סתומים, ורזי תורה נתפרשו בטוב וטעם להיות שוה לנפשנו, חלקי התורה אשר ה' לנו עד הנה כתורת הנסתר נעשה נגלה, ובמתק שפתיו הנעים לנו הדברים וכל שיחה היתה לתענוג נפש עילאי, רושם גדול ה' לנו בשיחתו הראשונה אשר ביאר ענין חטאו של אדם הראשון בעומק ההבנה והבהירות.

חידוש גדול נתחדש בישיבה בשעה זו כאשר כל שיחה ושיחה היתה שיעור עמוק במחשבה, אשר כבר ה' מוחנו עסוק כמה שעות לחזור ולשנן הדברים לרדת לסוף דעתו להבנים כראוי בפלפולא דאורייתא, ובדבוק חברים מקשיבים וצמאים לדבר ה', וכשיעורי מרגן ראשי הישיבה זצ"ל כך היתה שיחתו, והי' היכל הישיבה מתמלא בשמים.

גם זכות הרבים היתה לו כאשר שמו הטוב הלך לפניו והיו מתקבצים אחינו בני ישראל שוחרי מוסר מתושבי הסביבה להיכל הישיבה לשמוע את שיחותיו, וביום השיחה היתה גבעת הישיבה מתמלאת בכלי רכב, עד אפס מקום, והי' זה מעמד של קידוש השם.

בדרכי השם ועטו ומכוחו ומכוח השפעתו וסוד שיחותיו מקסימי לבבות נתעלה אז ונתרומם גם ליבנו אנו בערכי הקודש שכה הלהיב בהם נפשות שומעיו ומעריציו זאת ועוד כאחד מהתלמידים שזכו לשמוע לקח מפיו בפרטות ועי"כ זכינו לקירבתו והתענינותו לא אוכל שלא לציין עם כל האמור גם את הרושם שובה הלבבות שעשתה עלינו אישיותו הנאצלת מעוטרת בענוה פשטנית ורבת חן ונועם הליכות עמנו התלמידים ושומעי הלקח אכן גם בזה ה' לנו מורנו למופת ולאות בל ישכחו.

טורה גדול ה' בדורו וגם לדורות כוח השפעתו לאמונה לתורה לרוממות לב ודעת שפעלו בשעתו גדולות ונצורות פועלים עוד כעת בעצמה רבת משמעות בין שדרות נרחבות בעם מאלפת ומלהיבה מכוונת ומדריכה ומקרבת לבבות רבים מבני עמנו לאביהם שבשמים זכה וזיכה את הרבים וזכות הרבים תלוי בו.

ת נ צ ב ה

מספר הגר"ד שבכל הזדמנות בה ביקש לשוחח עם רבינו בלימוד נתקל בהתנגדות מלבד פעם אחת יוצאת דופן.

עוד סיפר שזוכר כי במספר הזדמנויות בהם הזכיר בפני רבינו רעיון שהתחדש לו או דבר מה מעניין שלמד התיישב רבינו מיד לכתוב את הרעיון במחברתו.

רבי דוב מוסיף עוד כי בהזדמנות הפנה רבי משה שניידר ידידו של רבינו מאנגליה מכתב אל רבינו ובו ציין כי החפץ חיים הביע בזמנו את רצונו לצאת למלחמה נגד הבולשביקים' כמלחמת המכבים ביוונים אם כן שאל רבי משה שניידר במכתבו מדוע אין בני התורה בארץ נלחמים במכונת השמד המעבירה את העולים החדשים על דתם.

ובכן את המכתב הזה הציג רבינו בפניו ושאל כיצד היה משיב על השאלה רבי דוב אינו זוכר מה אם בכלל ענה או אם רבינו הציג מעצמו תשובה אך העובדה שרבינו התעניין בדעתו הותירה בו רושם בל ימחה.

רבי דוב זוכר שהיה מצפה בכל יום רביעי לשיחה מתוך שמחה והתרוממות רוח ממש בתחושה של ערב יום טוב. רבינו חי שמל את הציבור הוא אומר.

עם רבי דוב למד רבינו ספר מצודת דוד טעמי המצוות' לרדב"ז הם קראו מתוך הספר והמחשבות פשוט זרמו מפי רבינו. הגר"ד אינו זוכר האם הספיקו לסיים ולו את המצוה הראשונה בלבד.

הגר"ד אומר כי האמת החשובה ביותר שהנחיל רבינו היתה ההתייחסות האמיתית למעמדם של בני התורה עד היום הוא זוכר את האופן בו הטביע רבינו בליבם של בני הישיבה את התחושה של ויגבה לבו בדרכי ה' (דברי הימים ב' יז, ו)

ברכת שלו' ה' מסתפק באמירה בפיו, וענה לי כי מנהג זה של נתינת יד יש לו מקור בתורה, והוא בפרשת ויחי כאשר בירך יעקב את בני יוסף שכל את ידיו כי אפרים הוא הבכור, כלומר כי ראוי הוא לברכה מעולה יותר, ולכאורה מה נפ"מ במעלת הברכה ענין שימת הידים, ומבואר שהתקשרות בין המברך למתברך בשעת הברכה ע"י נתינת יד יש לה השפעה בתוספת מעלת הברכה.

עוד ענין נשגב שמעתי ממנו בפרשת העקידה דא' בד' חז"ל מעלתו של אברהם אבינו שעמד בנסיון ולא הרהר אחר מדותיו של הקב"ה, והרי באמת ה' במצות העקידה מילתא דתמיהה לאחר שהבטיח לו הקב"ה כי ביצחק יקרא לך זרע, ויהי' זרעו כחול הים וגו', וכעת הרי הוא מצווה לשחטו, (נראה להוסיף בזה דהנה כתוב בפיסטי סליחות דעשי"ת על תפילת המלאכים וכן בירושלמי פ"ב בתענית על תפילת אברהם אבינו, שביקשו על חיי יצחק, והוא מה שנאמר עננו כמו שענית לאברהם אבינו בהר המור' והחתימה היא בא"י גאל ישראל, ובירושלמי שם א' שהענין הוא גאל יצחק, והרי שה' גם מהלך בפרשת העקידה שתתקיים ממש, ולכאורה צ"ע כנ"ל) ואמר ע"ז מו"ר זצ"ל דאם היתה מתקיימת העקידה ה' עי"ז תקון הבריאה כולה, ותחיית המתים, והיתה מתקיימת ההבטחה לאברהם אבינו בשלימותה, הדברים מאירים.

גם למופת ה' לאלו אשר זכו להיות מבאי ביתו הקרובים, כאשר ראינו הנהגתו המופלאה בהצנע לכת בביתו, ה' מכבד את הרבנית ע"ה בכבוד מלכים כאשר היתה אמנם בת מלך, כל ההנהגה בבית ה' כהיכל מלכים מאן מלכי רבנן, הרבה למדנו ממנו ארחות חיים.

וגם כיום הזה לאחר יובל שנים עדיין דמות דיוקנו נלגדנו כאשר בחיים חיותו, איש מורם מעם נעלה ונשגב מאד, תורתו מתקיימת בפי תלמידיו בפרט, ובכל בית ישראל בכל מקום שהם, ושפתותיו דובבות, יהי רצון שנזכה להמשיך מורשתו הגדולה בדרך החיים לטובה ולברכה, ויהי זכרו ברוך לעד עד יקיצו וירננו שוכני עפר בתחיית המתים אכ"ר.

ואמנם מעיד רבי ברוך דוב פוברסקי שליט"א שרבינו שינה את כל השקפת חייו בכח הסבר אחד של דברי חז"ל במסכת בבא בתרא י' ב המתארים את העולם הבא כהיפך של העולם הזה עליונים למטה ותחתונים למעלה בדרך כלל מפרשים שהעשירים בעולם הזה נמצאים בשפל המדרגה בעולם הבא ואילו העניים יהיו ברום המעלה אולם רבינו הסביר את דברי הגמרא באופן שונה הוא תיאר שני תלמידי ישיבה שאחד מהם הוא עילוי' נושא לאשה את בתו של ראש הישיבה ונהיה לראש ישיבה בעצמו הוא מוכר כתלמיד חכם גדול אך אינו משקיע מאמצים שכן הוא בעל כשרונות מטבעו חבירו לעומת זאת לא נתברך בכישורים שכליים מיוחדים הוא לא זכה לשידוך מבריק' ואף אינו עומד בראשותה של שום ישיבה אך הוא מתמיד ושקדן עצום ובכך רבינו הסביר כי עולם האמת הינו עולם הנשמות הכשרונות המולדים

ומה מאד שמח לבי כאשר זכיתי לקירבה יתירה וקבע עמדי בצותא עם רעי ועמיתי הגרמ"ש ברמן (שליט"א) [זצ"ל] שיעור פרטי בלימוד החומש בראשית עם פי' הרמב"ן, ובמשך שנה תמימה למדנו פרשת בראשית מתחילתה עד יום חמישי, בשיעור מיוחד זה הכניסנו לפני ולפנים במכמני התורה, ובפרט במועשה בראשית, העקוב ה' למישור, והסתום כמפורש, על כן המו מעי לו בהכרת הטוב עד אין קץ.

ומלבד זאת היתה הנהגתו ודרך חייו בגינוני מלכות ובאצילות נפש לנו למופת, מורשת בית התלמוד בקלם, חן של ענוה קדושה וטהרה ה' נסוך על פניו ועל הליכותיו בקודש, ומבט והשקפה עליו כבר ה' די בזה להעלות הסובבים לפסגות וגבהים במעלות דרך החיים, בבחי' ראו ברי' שבראתי בעולמי.

זכורני כאשר עלה לתורה בישיבה בפעם השני' העיר לגבאי ברב תמימותו וענותנותו כאשר הבחין כי העולה לתורה אחריו אינו אותו בחור אשר ה' בפעם הראשונה, וכי אין נוהגים בענין זה תור קבוע, כי לתומו חשב כי בודאי סדר קבוע הוא בישיבה בחילוק העליות לתורה, וא"כ מה נשתנה הפעם הזאת.

גם יחיד ומיוחד ה' באהבתו לתלמידיו כאשר היו לו כבנים, וה' מסור בלב ונפש להיות נושא בעולם של תלמידיו וה' שואל ודורש בשלומם בכל הענינים בכל עת תמיד, ומרב דאגתו והתקשרות נפשו עם תלמידיו הרי כאשר הגיע לישיבה התנה עם מרן הרב מפוניבז' זצ"ל שמפקידה לפקידה יהא עוזב את משמרתו בישיבה, ושב לאנגלי' להיות יחד עם תלמידיו בכולל הרבנים דגייטסהד במשך זמן מסוים, גם חליפת מכתבים ה' לו בכל עת עם תלמידיו ידידיו ומוקיריו הרבים וה' מקדיש מזמנו היקר בכל יום לענות לכל שואל בתשומת לב בידידות וביקר, זכורני מעשה כשהשתתף פעם בשמחת נשואין של אחד מתלמידי הישיבה יחיו יחד עם אבי מורי זצ"ל, ואמר לאבי, כבר אין לי כח, אמר לו אבי וכי בנשואי נכנס, גם הייתם אומרים כן, ויען לו אמנם צודקים אתם, אבל כמדומני כי מי שיש לו ארבע מאות בנים כ"י מרשה לעצמו לומר כן.

אבל עיקר העיקרים הלא היא תורתו וחכמתו אשר הנחילנו בחן ובחסד, ותלמידיו אשר זכו להיות קשורים אליו ולקבל תורה מפיו, זכו באוצר בלום של חכמה ויראה כאשר לא הניח דבר קטן ודבר גדול ממכמני התורה אשר לא ביארם בטוב וטעם ונחרתו בלבבות תלמידיו להיות להם לאור עולם, ובכל עת עולה זכרונם לפנינו כמו שבעל השמועה עומד עלינו ומרעיף טל אורות בנפשנו, ולהאיר באור החיים, אמנם מן הראוי ה' להוסיף ולעלות על הכתב פניני חכמה אשר יצאו מפיו בכל הזדמנות, אבל תקצר היריעה מהכיל, וגם רב דבריו הלא הם כתובים על ספר הישר והם ספריו הנכבדים מכתב מאלהו, אשר לא ימושו משולחן תלמידיו לדורותיהם ומכל שוחרי חכמה.

עולה בזכרוננו דבר נחמד אשר שמעתי מפיו כאשר העליתי לפניו הנהגה אשר ראיתי בבית מרן הגר"ז זצ"ל אשר לא ה' גורס ענין נתינת יד אדם לחבירו בשעת

התורה, בעוד אשר הוא עצמו 'שוכח' לנשק... "כך לא מחנכים!" - זעק רבינו.

למנוע קנאה בין אחים

אכן, לצד המבט השלילי של רבינו על האופן בו ניסה האח הגדול לחנך את אחיו הקטן - הוא ראה בעין יפה את עצם שיתופו של האח הגדול בגידולו וטיפוחו של אחיו הקטן.

את דעתו העמוקה בענין, הביע רבינו כאשר נשאל על ידי הורים כיצד עליהם להתמודד מול אחת הבעיות המתעוררות עם ביאת תינוק חדש למשפחה: הרגשת חוסר אצל הילדים הקודמים, החשים כי כל ילד נוסף מגרע מהתייחסותם של ההורים אליהם, שכן מכאן ואילך כביכול תתחלק אהבת ההורים 'לנתח' נוסף... תוצאתה של תחושה זו, כידוע, הינה בדמות רגשות קנאה המתפתחים כלפי התינוק החדש.

כאשר נשאל כדת מה לעשות בענין זה, השיב במספר עצות ותחבולות: ראשית, מומלץ להעריך מראש טרם לידת התינוק, להביע באופן מעשי את היחס ורגשות האהבה כלפי הילדים בזמנים מוגדרים, כאלו אשר ניתן יהיה להקדישם גם לאחר הלידה, בכדי שהילדים לא יחשו בכל שינוי יחס שהוא.

מלבד זאת, יעץ להעניק לאחים הגדולים תחושת חשיבות, להחמיא להם, ולשתף אותם בטיפול בתינוק. כאשר יטלו הגדולים חלק בגידולו של האח הקטן - תעבור מאלה הקנאה, כאשר כבר הורונו חז"ל שאין אדם מתקנא במי שנתון להשפעתו - כמאמרם באגדת חלק: 'בכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו'.

חינוך הפעוטות

ברוח דעתו, נתן רבינו את ליבו גם לדרכי חינוך הפעוטות, מחששו ל"שבשתא, כיון דעל - על". וכך מעיד תלמידו, המחנך הותיק הרב הגאון רבי יצחק הלבפשט זצ"ל, המורה הראשון בסמינר 'בית יעקב' בבני-ברק מיסודו של הרב וולף, ולימים מנהל תיכון 'בית יעקב' בפתח תקוה ורב בית המדרש 'אהבת חסד' בבני ברק:

פעם, שמע רבינו כיצד מנסים להרגיע פעוט שהתלונן כי קיבל מכה בנפלו מכסא גבוה, ואומרים לו: 'אל תבכה, אנחנו ניתן מכה לכסא!'. רבינו הביע את מורת רוחו לנוכח תגובה זו, ועל אתר פסק את פסקו: "מחנכים אותו בכך לנקמה!".

כיוצא בדבר, הקפיד רבינו לחנך לאמירת אמת, וזאת כבר בגיל הרך. וכך מעיד הרב שלמה גולדהבר שליט"א מירושלים:

בשנת תשי"ג, הגיע רבינו לקליבלנד שבארה"ב והתכבד למסור שיחת מוסר בהיכל ישיבת 'טלז'. בשיחתו, עמד על כח השקר שבעולם, כשדבריו מבוססים על יסוד דברי חז"ל המלמדים כי העולם הזה הינו 'עלמא דשיקרא'. מסקנת הדברים היתה, שרק בכח התורה - 'תורת אמת' - יכול האדם להתנתק מהשפעת השקר שבעולם.

ובכלל זאת גם אלו השכליים הטעים רבינו הינם חלק מהגוף ולגוף אין חלק בשכר העולם הבא רק על ידי עמל ויגיעה שהם כרוכים בעמלה של הנפש יכול אדם לזכות לשכר טוב בעולם הבא אם כן המתמיד ימצא את עצמו למעלה' בעולם הבא שכן שכרו יהיה רב בגין עמלו ואילו העילוי אשר לא עמל ולא התייגע ימצא את עצמו למטה'.

משנתו החינוכית מתוך הספר מחנך לדורות

מוסדי דור ודור תקומם

השפעתו החינוכית הכבירה של רבינו בארץ הקודש, ההשפעה אשר החלה בין כתלי ישיבת פוניבז' והתפשטה עד מהרה אל כלל עולם התורה המתחדש על אדמת הקודש לאחר חורבן יהדות אירופה - התרחבה לתחומים רבים, בקרב קהילות ישראל אשר קבעו יתדות במקומות ישוב רבים ברחבי הארץ.

שמו של רבינו, 'המשגיח' הגדול ו'המחנך' הדגול - נישא בהערצה בפי כל, ולא פלא כי ראשי הישיבות ומנהליהן הרוחניים, כמו גם ציבור המחנכים בתלמודי התורה ובבתי הספר החרדים שהוקמו בריכוזי היהדות - הכירו בו כ'מורה הגדול', אשר ממנו חכמה, ממנו עצה, ממנו תבונה בדרכי חינוכם של ילדי ונערי ישראל.

כך זכו מחנכי ילדי ישראל, לישוב למרגלותיו ב'כינסי מחנכים' שנערכו מפרק לפרק, כשהם מטים אוזן לדבריו המופלאים, בהם קבע מסמרות בדרכי החינוך. עד היום, קבועים בליבם יסודות איתנים, מלווים ברגשות עמוקים מאותם מעמדות גדולים, אשר רבינו נטל בהם חלק בראש, כמי שממלא נאמנה את התפקיד אשר יועד לו מן השמים - להקים מחדש מוסדי דור ולשובב נתיבותיו בדרכה של תורה.

דוגמא אישית

מעל לכל הכללים, מעבר לכל היסודות, גרס רבינו כי הכלל הראשון והיסוד הראשי בחינוך הינו הדוגמא האישית. מי לנו גדול מרבינו, אשר מבעד לדמותו כ'מחנך' - נשתקפה מהותו כ'מחנך' בכל הליכותיו, ובפרט באותם פרטים שדרש הוא מחניכיו, תלמידיו. כחניך בית מדרשה של קלם, קיבל רבינו, כי הדוגמא האישית מהווה את כח ההשפעה ואמצעי החינוך המועיל ביותר. משום כך היה אומר, כי אב השואף שבנו יעסוק בתורה - אינו יכול להסתפק בכך שיסביר לו את חשיבות לימוד התורה, אלא צריך לדאוג לכך שהבן יווכח במו עיניו כי אביו משקיע את מירב מעייניו בעסק התורה.

אף הוא מצא לכך אסמכתא מן המקרא: "ולמדתם אותם את בניכם", כיצד? - "לדבר בם בשבתך בביתך".

וכן לאידך גיסא... הרב דב שטרנבוך שליט"א, מהמחנכים הבכירים בסמינר 'גייטסהד', מספר שכאשר ביקש רבינו להביא דוגמא לחינוך מעוות - סיפר שראה ילד כבן שלש שהגיע לבית הכנסת עם אחיו בן השבע, ובשעה שספר התורה עבר לידם, בדרכו מן ההיכל אל הבימה - הגביה האח הגדול את הקטן בכדי שינשק את ספר

‘משהו’ לילדים שכל כך המתינו לבואו. פעם, כאשר הופיע בפתח הבית, שאלה אותו אחת הילדות: “מה הבאת לנו היום?”. כשחיוך על שפתיו – השיב לה רבינו: “אצלנו לא שואלים שאלה כזאת. היום לא תקבלי!”.

ושוב מעשה, מעדותו של רבי נתן כהן זצ”ל, מנהלה הרוחני של ישיבת ‘קרית מלך’ בבני ברק על הדרך בה חונך רבינו את הסובבים אותו להנהגות של דרך ארץ:

רבינו היה מן המשתתפים הקבועים בשמחות המשפחתיות בבית מורי חמי משפחת סילבר, ידידו משכבר הימים. בשמחת הבר מצוה של אחד הבנים, דרש חתן הבר מצוה בדברי תורה, וכנהוג – סיים בדברי הודיה להוריו על כל מסירותם למענו, המסירות שהביאתו עד הלום. כשסיים הנער את דרשתו והתיישב על מקומו – לחש רבינו באזניו: “עכשיו תקום שוב ותן תודה גם לאחייתך, שטרחו והכינו את כל סעודת המצוה!”.

למה יהיו ההפסקות משמשות?

ברגישותו לחינוכם של ילדי ישראל, ראה רבינו בעין חיובית את הצורך של הילדים ‘להתאוורר’ במשחקים, מתוך הכרה כי ‘ביטולה זהו קיומה’. פעם, נשאל על ידי הגברת מונק ע”ה – אשר במשך שנים רבות ניהלה בנאמנות ובמסירות את

מוסדות ‘בתי אבות’ לילדי ישראל, מיסודו של מרן הרב מפוניבז’ זצ”ל – במה עדיף להעסיק את הילדים בזמנם הפנוי מלימודים: האם במשחק בכדור וכיוצא בזה – או בדברים יצרניים ומועילים, כגון זריעת ירקות במגרש שיועד לכך, למען יתחנכו לנצל את הזמן לדברים מועילים.

תשובתו של רבינו – הפתיעה מכיוון שונה לחלוטין, כפי שמספר בנה של הגברת מונק, המחנך הרב מאיר מונק שליט”א: “עדיף שישחקו בכדור. ממשחק שכזה – יחדלו כאשר יתבגרו. ואילו בעבודת קרקע – קיים סיכון שתלמידים אלו ימשיכו ב‘משחקים’ מעין אלו גם בבגרותם”.

ביטוי חד לעמדתו ביחס לכלל השיטות החדשות בחינוך, השמיע פעם כמענה לשאלת ידידו הנאמנים, משפחת סילבר מירושלים: “עם ילדים לא עושים נסיונות”.

שמאל דוחה וימין מקרבת

רבינו היה רגיל לצטט אבחנה עמוקה במשפטי החינוך, אותה קיבל מאביו רבי ראובן דוב – באיגרת ששיגר אליו, ואלו דבריו: “מלאכת החינוך, דורש פעם זריקת מרה כמו שאמרו ‘זרוק מרה בתלמידים’ ופעם בחיבה יתירה, וכענין שאמרו רבותינו ז”ל חכמי החינוך המובהרים: ‘יצר תינוק ואשה תהא שמאל דוחה וימין מקרבת’. פעם בדיחוי – ופעם בקירוב,

כי יועילו ויעזרו זה לזה, כי בלא דיחוי – הקירוב אינו תופס מקום, ויחשוב המתחנך כי כן צריך בטבע”.

הוראה גדולה זו, מעמידה בעין של אמת את הצורך ב‘שמאל-דוחה’, אשר מלבד תפקידה העצמי בהכנת

בתוך הדברים אמר רבינו, שכיום מרגילים את הילדים לשקר כבר בגיל הרך. למשל, כשאומרים לילדה קטנה המשחקת בבובה, שהיא ‘אמא’ של הבובה – מחדירים ומחנכים בכך את הילדה לחיות בעולם השקר...

בהזדמנות אחרת – מספר הרב מאיר מונק שליט”א – ראה פעם רבינו שנותנים לפעוטה כבת שנתיים, יתומה מאב, לנשק את תמונת אביה ז”ל, כדי לעורר בה רגשות זכרון והתרפקות על אהבתו. רבינו ראה והגיב בהצנע: “לא יעשה כן לנשק תמונה!”.

המחנך הרב זליג פריבלסקי זצ”ל מברזיל, העיד אף הוא על דרכי החינוך של רבינו עם הפעוטות:

יום אחד הגענו עם בנינו הקטן לביקור בבית רבינו. בחדרו היו מצויים בתוך קופסא כמה משחקי ילדים והילד ניגש לשחק במשחק מסוים. רעייתי קראה לילד ואמרה לו: “תעזוב, אתה לא צריך את זה!”, אבל הילד המשיך בשלו, עד ששוב קראה אליו אמו “אתה לא צריך את זה, תעזוב!”.

רבינו שהקשיב למתרחש, הגיב ואמר לה: “את מחנכת אותו טוב, כך צריך לחנך את הילד, בנוסח שכזה – ‘אתה צריך’ או ‘לא צריך’ ולא בנוסח ‘אתה רוצה’ או ‘לא רוצה’ – הצורך צריך שיקבע את פעילותו של הילד ולא הרצון”.

ואכן אלו ששמו ליבם הבחינו כי רבינו מעולם לא השתמש ב מילים ‘אני רוצה’ או ‘אני לא רוצה’, למשל מספר הרב שמעון מרגולין שליט”א ששמע מאדם שרבינו התארח אצלו שהבחין כששאל את רבינו אם רוצה שיגישו לפניו כוס תה, דקדק להשיב “אני לא צריך”.

ועוד מעדותו של הרב זליג פריבלסקי זצ”ל: פעם אחת נכנסנו עם ילדנו אל בית רבינו. הילד היה לבוש סוודר שסרגו לו במיוחד. רבינו הבחין שהסוודר חורג מן הנורמה ותיכף העיר את דעתו החינוכית: “צריך ללבוש בגדים שלמים ונקיים, אבל לא מפוארים!”.

כרבינו, כך גם הרבנית ע”ה היתה מחנכת גדולה בהליכותיה ובאמרות פיה. למשל, מעידה בה כלתה, אשת חבר לבן-רבינו רבי נחום זאב: יום אחד, בעת שהותה של חמותי בביתנו, עמדתי במטבח ולפתע שמעתי את בני התינוק זוחל

לחדר אחר. צעקתי לעברו “ראובן – בא לפה”. חמותי ניגשה אלי בעדינות ואמרה: “זה לא ממש לפי החינוך הראוי. היום את קוראה לו מן המטבח בא לכאן ומחר הוא יקרא לך בואי הנה”...

חינוך לדרך ארץ

רגישותו העדינה של רבינו לכל סטייה קלה מדרכי החינוך החיוביות, הובעה פעמים רבות בתגובות קצרות – אך נחרצות, כשהוא מבקש בכך להעלות את השומע על מסילת החינוך הרצויה. כמו למשל במעשה הבא:

בשנות מגוריו בארץ, קבע לימוד בחברותא אחת לשבוע עם בן דודו הרב שמחה זיסל דסלר זצ”ל. הופעתו השבועית בבית בן דודו שביפו, היתה ל‘יום שמחה’ אצל הילדים. ה’לב טוב’ של רבינו – לא שכח אף פעם להביא

התלמיד - יש בה גם משום אמצעי להשגת ה'ימים-מקרב.

החזק במוסר - משחר ימי הנעורים

את הכח המופלא הטמון בלימוד המוסר, ראה רבינו כנצרך לא רק לחינוכם של תלמידי הישיבות הגדולות - אלא אף לתלמידים ב'ישיבה קטנה', כמו ששמע מפיו המשגיח רבי שלמה וולבה זללה"ה, בעל 'עלי שור', שעה שביקש לדעת האם לחנך תלמידים בישיבה-לצעירים ללימוד המוסר. תשובתו של רבינו שנאמרה בפסקנות, לוותה בעדות אישית מימי נעוריו: "בודאי לחנכם לכך! הלואי והייתי לומד היום מוסר כפי שלמדתי בהיותי צעיר בגילאים אלו".

אבל לא זו בלבד. דעתו העמוקה של רבינו היתה, כי גם ילדים צעירים זקוקים ללימוד המוסר.

כך השיב - כפי עדותו של הרב מאיר מונק שליט"א - לאמו ע"ה, מנהלת מוסדות 'בתי אבות', כאשר שאלה אותו איזה ספר מוסר יש ללמוד עם הילדים. רבינו השיב לה בפסקנות: 'מסילת ישרים'!

נער צעיר הייתי אותה עת - ממשיך הרב מונק שליט"א - וכיון שלעניות דעתי סבור הייתי שלימוד 'מסילת ישרים' הינו קשה מדי לילדים בני עשר, הצגתי באותו מעמד את שאלתי בפני רבינו: "האם מסילת ישרים אינו קשה מדי לקטנים?".

רבינו, נדרש להשיבני, וכך אמר: "רבי חיים וואלוז'נר אמר לצדיק רבי זונדל מסלנט: 'כל ספר מוסר טוב ללמוד, אך מסילת ישרים יהיה מנהלך!'". ובאמרו כן, עשה רבינו תנועה בידו, כאומר: "וכי יש לנו ברירה?".

אבק חינוך

ברם, אחר כל עמלו של רבינו ליטוע נטעי חינוך נאמנים בבני דורו, גדולים כקטנים, כשהוא קובע מסמרות איתנים בדרכי החינוך - ראה את יכולתם של הורים ומורים לשמש כ'מחנכים', כאין וכאפס לעומת הנדרש באמת.

עדות למבטו זה, יכולים אנו ללמוד שוב, מתוך הסיפור הבא אותו סיפר הרב מאיר מונק שליט"א, וכך סיפר: בימי אבלי על פטירת אמי ע"ה, הזכיר אחד המנחמים שאמא ע"ה היתה אומרת, ששמעה מפי רבינו התבטאות חינוכית מפליאה: "כל יכולתנו בחינוך - היא רק כניגוב אבק משולחן מצופה פורמייקה, ותו לא..."

טהרת השלחן וטהרת המחשבה

בהיותו ניצב על משמרתו החינוכית, הורה רבינו במאמרי פיו ובהנהגתו המעשית לא רק את תורת המוסר, אלא גם את הדרך אשר ילכו בה בקיום המצוות בדקדוק, כשהוא יוצא חוצץ - בשמו של מרן ה'חזון איש' - כנגד המקילים במצוות ומחפשי הפשרות בקיומן: "כה אמר מרן החזון איש כלפי המקילים ומחפשי הפשרות, שתולים כלי זיינם בש"ס ופוסקים:

מקילים, מכיון שרוצים להקל. אילו היו מבטלים את רצונם העצמי לפני שניגשו לעיין בספרי הלכה, ורק האמת המוחלטת היתה לנגד עיניהם - היו מגיעים לידי מסקנה אחרת מזו שהעלו".

בהשפעתו של רבינו, החלו להתפשט בקרב שומעי לקחו ובני משפחותיהם הנהגות של הידורי כשרות במאכלים, אשר רק יחידי סגולה אחזו בהם עד הנה. כתוצאה מכך, מונה גם משגיח כשרות מיוחד במטבח הישיבה, שפיקוחו הביא להידורים מיוחדים בכשרות המזון. ראש הישיבה מרן הגאון רבי שמואל רוזובסקי זצ"ל, שעמד אף הוא מאחורי מינוי זה, התבטא אז: "אם בישיבה לא יקפידו על כשרות, היכן יקפידו?".

רבינו אף חנך את תלמידיו לבקורת עקבית לא רק במה שהם מכניסים לפיהם, אלא גם במה שהם מוציאים מפיהם. כך - כפי שמעיד הרב מאיר מונק שליט"א - החלו להקלט שיפורים ב'שמירת הדיבור' בקרב בני הישיבה, כשבמקביל - חדרו אל תוך המחנה הנהגות של טהרת המחשבה, כמו המנעות משימוש בכלי התקשורת הכתובים והמדוברים.

הנהגות אלו, שכיום מובנות מאליהן בקרב קהל יראי ד' - לא היו מקובלות באותם ימים כפשוטות ומובנות, אולם רבינו, בעמידתו האיתנה על משמר חינוכם של תלמידיו בפרט, ושל בני דורו בכלל - השכיל להחזיר אל תוך המחנה.

מתוך שהחמרת על עצמן הקלת עליך בסופך

עם שקבע רבינו לתלמידיו דפוסים מוצקים בשמירת ההלכה וחינוכם לדקדוק המצוות ולזהירות מן העבירות - ראה צורך להציב בפניהם כללי יסוד בעניני חומרות והידורים בקיום המצוות. בעומק דעתו, חנך רבינו את תלמידיו להזהר מנסיונות היצר, המסית את האדם לנהוג בחומרות שלא לפי ערכו - בכדי להפילו על ידי כך להכשל לבסוף בעבירות

חמורות.

הוא היה אומר, שהבורא טבע בכוחות נפש האדם כח מסויים, הגורם לכך שכאשר יבחר להעריך דבר מסוים במידה מופלגת - יקטן בעיניו ממילא דברים אחרים. לפיכך, עלול האדם לבוא מתוך חומרא במצוה אחת - לידי קולא במצוות אחרות שיתמודדו עם אותה חומרא. לשם דוגמא ניתן לציין, את תפיסת חוגים מסוימים במצות ישוב ארץ ישראל בימינו כמצוה רבה, עד כדי מסירת נפש עליה, כשחומרא זו מביאתם לידי קולות במצוות אחרות - בשעת התמודדות על קיומה.

ומעשה שהיה - כפי שסיפר המשגיח הגה"צ רבי גדליה אייזמן זצ"ל, מנהלה הרוחני של ישיבת "קול תורה" בירושלים - בבחור מיישיבת פונביץ' שהקפיד מאד בקדושת שבת, והיה נוהג סלסול בעצמו לקבל עליו את השבת מפלג המנחה של ערב שבת.

משנודע הדבר לרבינו, העיר לו שלמרות שכוונתו רצויה, יתכן והדבר יביאנו לידי מטרה הפוכה. מכיון שהוא מתייחס לכלל הציבור כמזלזלים במידת-מה בשמירת

המפתחות - אמר לו הלה: "הרב דסלר ביקש את המפתחות לפני שעה קלה..." לאחר ה'ברית', כשיקש התלמיד לשמוע מפי רבינו מעיקרא מאי קסבר ולבסוף מאי קסבר, נענה רבינו ואמר לו: "הרגשתי בבקשתך, שאתה רואה בכך ערך גבוה מדי. זה לא טוב. לכן התייחסתי לבקשתך בשלילה - בפניך, אבל ודאי כבר מתחילה חשבת למלא רצונך, ואכן קיימתי את בקשתך!".

חשש מפגימה קלה

בהזדמנות אחרת, כאשר נכתב בסנדקאות, גילה את אזורו של בעל הברית בדבר הוראה חינוכית נוספת, השופכת אור על יחסו אל ה'סגולה' הרוחנית שב'סנדקאות', ועל חובת האדם המשתמעת ממנה.

היה זה כאשר הדגיש בפניו אבי הבן, כי זכות גדולה היא לשמש כסנדק, עד שאמרו כי ברכי הסנדק נחשבות כמזבח והוא כמי שמקטיר קטורת. רבינו הקשיב לדברים, ולאחר מכן נענה ואמר: "אצלי, משמעות הדברים אינה רק בגדר 'סימן' ל'מעלה' ול'זכות', אלא אדרבה: סבור אני שהדברים נועדו בכדי לעורר את הסנדק שיזכור להכין את עצמו, לבל תהא נפשו אפילו פגימה קלה כחגירת הציפורן, שהרי כל פגימה קלה - פוסלת במזבח!".

כך השכיל רבינו להעמיד את ה'ענינים' הסגוליים ואת ה'חומרות' השונות - על מקומם הנכון בעבודת ד', כשהוא דורש גם מתלמידיו להביט בעין אמת, בעין של תורה, על כל מצעדי החיים לפרטיהם, ולייחס לכל פעולה את המשקל הראוי לה בקיום חובת האדם בעולמו.

ריחוק עצמי במסוה של קירוב אחרים

כשם שנזקק לעמוד על משמר חינוך תלמידיו מפני פניות לצד ימין - לצד ה'חומרות' - מן הטעמים האמורים, כך נדרש לעמוד בעוז כנגד סטיות לצד שמאל - לצד ה'קולות' - בהן נאחזו בחורים מסוימים, באמתלאות של 'לשם שמים'...

בתקופת שבתו בארץ ישראל, הגיע לאזורי של רבינו ידיעה על אחד הבחורים ב'גייטסהד', שעוסק בשעות הפנאי בלימודי-חול. הלה סבור היה לתומו, שמעשיו הינם 'לשם שמים', וכוונותיו רצויות. הוא טען כי התמחותו בלימודי-חול, תגרום לו בשנים הבאות להשפיע על חוגים רחבים תורה ויהדות.

רבינו שלל את הגישה מכל וכל, אך מאחר שהבין כי לפסק הלכה בנושא זה ממרן ה'חזון איש' יהיה תוקף רב ומשמעותי יותר - פנה אל מרן זצוק"ל בכדי לשמוע את דעת תורתו.

מרן ה'חזון איש', כמובן, חיזק את ידיו, ורבינו שיגר ל'גייטסהד' את האגרת הבאה, השוללת בחריפות יתירה את עיסוקם של בני הישיבות בלימודים חיצוניים, לרבות את בני הישיבות שבחוצה לארץ ולרבות את שעות 'בין הסדרים', גם כאשר המטרה המוצהרת נשמעת לכאורה כ'טהורה':

שבת כהלכתה - ממילא עלולה להתפתח אצלו במשך הזמן קהות רגשות לחילול שבת, בדיוק כפי שעלולה להתפתח קהות מעין זו אצל מי שעושה תקופה ארוכה במחיצתם של מחללי שבת גמורים...

לפיכך, המליץ לו רבינו לחדול לאלתר מהנהגתו זו, חרף המעלה שישנה בה.

כאשר סיפר רבי גדליה את הדברים בפני מרן הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל - בעל ה'חזון יחזקאל' - הופיעה על פניו של רבי יחזקאל ארשת של קורת רוח מעומק אבחנתו של רבינו, והוא אף הוסיף וסיפר שגם אצלו אירע מעשה דומה... וכך סיפר רבי יחזקאל: "פעם ניגש אלי בחור מבית חסידי, אשר למד בישיבת סלובודקה בבני ברק, וביקש להתייעץ איתי אם לחגור 'גארטעל' בעת התפילה. השבתי לו כי רשאי הוא לחגור גארטעל, אבל בתנאי שהנהגתו לא תעורר בו הרגשה שחבריו שאינם נוהגים כמוהו - לא עושים כדין..."

וזה המקום לציין, כי נקודה זו, בדבר הדרשה הבלתי מתפשרת להתאמת המעשים לדרגתו של האדם - שאובה מבית מדרשה של 'קלם'. חותנו של רבינו, רבי נחום זאב זיו, בנו של מרן ה'סבא מקלם' זצוק"ל - הצטיין באופן מיוחד בדקדוקו שלא לעשות מעשים שאין לבבו שלם עמם. למשל, תלמידו מרן הגה"צ רבי יחזקאל לווינשטיין זצוק"ל העיד עליו, כי היה זהיר מלנשק את הספר התורה, מחשש לחסרון 'אמת לאמיתה' בהרגשת הלב.

עם זאת, יש לציין כי בין מכתביו של רבי ראובן דוב, אביו של רבינו, אל רבינו - מוצאים אנו שהורה כי "אם אמנם שגדולי בעלי המוסר נזהרו שלא יהיה הפה יותר פרומער [-חרד] מן הלב, כפי שנמצא במאמרי הסבא מקלם זצ"ל דברים הראויים למי שאמרם איך גדולה מידת השקר גם בזה, מכל מקום בעדנו אנשי הירוקים - לפעמים החיצוניות תעורר את הפנימיות".

חומרת ה'טהרה' - על מקומה הנכון

כה השכיל רבינו - כחניך בית קלם - להציב את ענין ה'חומרות' על מקומם הנכון בעבודת ד', כשכל פרט נדרש לפי ענינו.

מעשה שהיה באחד מתלמידיו שמוצאו מבית חסידי, שניגש אל רבינו להזמינו לשמש כסנדק בהכנסתו של בנו בבריתו של אברהם אבינו ע"ה. לאחר שנענה בחיוב, הוסיף התלמיד באזורי רבינו, שהיות שמקובל אצלם לטבול במקוה טהרה לפני כל עשיית מצוה גדולה - לכן בקשתו שרבינו יטבול עצמו קודם הברית. בקשתו של התלמיד נתקלה בסירובו של רבינו, אשר צירף את נימוקו והסביר כי אינו רואה בכך שום ענין.

הדבר, היה כמובן לפלא בעיני התלמיד. וכי מה איכפת לו לרבינו - הנודע באהבת הבריות שלו - למלא את בקשתו?

אולם לאחר כמה ימים, נפתרה ה'חידה'. היה זה ביום ה'ברית'. אבי הבן השכים לטבול עצמו במקוה הטהרה, וכאשר ניגש אל האחראי על המקוה ליטול מידו את

רבינו שוחח עמו ארוכות וקצרות, אך ללא הועיל. הבחור לא שינה לא את דעותיו ולא את אורחותיו, ואף לא ניסה להצניען מפני חבריו בישיבה. רבינו, ראה בכך פירצה חמורה במסגרת החינוך של הישיבה ולאחר הרחיק את התלמיד מבין כתלי הישיבה.

"יכול אני - הוסיף רבינו והכריז - להכיר על הפנים של בחור אם היה לו עסק בחברה מעורבת".

בהזדמנות אחרת הבהיר רבינו כי אין הדברים אמורים דוקא בחינוך מעורב בגיל הנעורים, אלא גם בחינוך מעורב בגיל הרך ממש.

כך מספר הגאון רבי יוסף הכהן רוט זצ"ל, כי פעם, ב'ועד' שמסר רבינו בישיבה - הוא ציין שבשעה שעבר ליד גני ילדים התבונן במשחקיהם, ונוכח לדעת כי ישנו הבדל גדול בין צורת המשחקים ב'גן בנים' - לבין צורת המשחקים ב'גן מעורב'. אף על פי שהילדים עדיין קטנים, מכל מקום צורת המשחק שונה לגמרי במשחק הבנים - לעומת המשחק המשותף של בנים ובנות יחדיו....

כך הצליח רבינו להעניק לתלמידיו כח ועוז לעמוד בגבורה כנגד נסיונות אותה תקופה, שעמדו לרועץ בבנייתו מחדש של עולם התורה אחר חורבן יהדות אירופה, כשהוא מטיל למערכה את כל כובד משקלו, ורותם את מלא אונו וסמכותו בכדי לרחק את חיילותיו של היצר, אשר מצאו להם בקעה בקצה המחנה, להתגדר בה בכל מיני 'לבושים' שונים.

מורה דרך להקמת "בתים של תורה"

אותה תקופה רבת נסיונות, זימנה אל פיתחם של רבים מבתי ישראל הכשרים מאבקים קשים בכל הקשור לצורת החיים האמיתית, כשבראש ניצב המאבק על הקמת 'בתים של תורה' במלוא משמעותם, קרי: נישואין עם בן ישיבה, השואף להשקיע את כל מעייניו בתורה.

גם תלמידות הסמינר ב'גייטסהד' שהגיעו לפירקן - נאלצו להתמודד עם הוריהם, בשל שאיפותיהן הטהורות להקים 'בית של תורה'. בנות רבות הגיעו להכרה בחשיבות של נישואין עם בן ישיבה - כשאיפתו של רבינו בהקמת הסמינר, אך ההורים לא תמיד הסכימו על ידו.

רבינו, שנדרש לעזרתו, היה מייצע בדרך כלל, להשתדל מאד לשכנע את הוריהם כי נישואין עם בן תורה זו היא טובתן. "להנשא נגד רצון ההורים" - הורה רבינו - "זו בעיה לא קלה, ולכן רצוי לשכנע את ההורים, עד שהם יסירו את התנגדותם".

"במידה ואמצעי השכנוע לא ישאו פרי" - המליץ רבינו - "מוטב שתאמר הבת להוריה כי בשלב זה איננה רוצה להנשא, וכך תמתין עד שבמשך הזמן יתרצו לה ההורים".

בנין החיים - בדרכה של תורה

ברם, על אף שהשתדל לטעת בקרב תלמידיו בארץ ובגולה, ובקרב תלמידות הסמינר ב'גייטסהד', את השאיפה להקים בתים של תורה, כשהוא מכוון דרכם ומייעצם במציאת זיווגם - עם זאת, לתלמידים שהוריהם

"בדברי היום עם מרן החזון איש שליט"א, עלה לפנינו ענין לימוד לימודים חיצוניים אפילו לבני תורה שבחו"ל, ואפילו בשעות של חוץ לסדר, היינו שנוהגים לנוח בהם, ואמר לי כי ברור מאד ששעות של ביטול על ידי מנוחה ושינה לא יפריעו כל כך לשעות הלימוד והעיון כמו שעה של לימוד חיצוני, כי נדרש לבן תורה החפץ לעלות בתורה שיהיה לימודו

בתורה הלימוד היחידי שלו, ואז התענינותו היא מרוכזת בתורה, מה שאין כן המתעניין בעוד דבר אחר.

"ונדברנו, כי טעות גדולה טועים החושבים להסתגל על ידי מדרגה בחכמות חיצוניות להשפיע אחר כך בחוגים רחוקים, הלא כבר ראינו בעינינו כי אלה שירדו לחוגים ההם הצילו כמעט ולא כלום, אבל את עצמם ומשפחתם הורידו.

"אדרבא, ראוי לבן-תורה להשתדל להסתגל להשפיע בתורה ויראת שמים במקום שהוא טוב ביותר, כל אחד ואחד כפי מדרגתו, אם בישיבה או בחינוך חרדי ממש, אז אשר ישפיע תהיה השפעה ממשית [אם גם אולי לא עם כל כך הרבה בכמות יתעסק], וגם הוא בעצמו וביתו יהיו במדרגה חשובה.

"ואם אלה שבאים לדבק באוניברסיטאות כונתם לפרנסה, כי לא קלה היא הפרנסה בהיותו מלמד בתלמוד תורה, וקלה היא בהיותו רב בקהילה רחוקה - יסירו נא מסווה לשם שמים, ויאמרו בגלוי כי מוכרים המה את תוכן יראת שמים שבהם עבור פת לחם, ואז מה לנו ולהם? יצאו נא כאלה ממקומות התורה הטהורה ולא יבלבלו אחרים בקלקולם!"...

על טהרת הקודש

בהזדמנות אחרת, נדרש רבינו לשמוע את דעת תורתו של מרן ה'חזון איש' זצוק"ל בדבר הקמת 'ישיבה' שביקשה לערב לימודי חול בלימודי קודש. היה זה כאשר רב מסוים חפץ להקים בחיפה מוסד שכזה, וסיפר על כך לרבינו. פנה איפוא רבינו השכם בבוקר אל מרן ה'חזון איש', הציג בפניו את הענין, והוסיף: "אולי כדאי לענות לו שלא יקראו לזה 'ישיבה', כדי שלא תהיה פירצה..."

אולם, מרן החזון איש דחה את הצעת ה'פשרה' הזו, ומשך את ידי רבינו מלענות לאותו רב, באומרו: "אין זו עצה, כי ודאי זו תהיה ישיבה, אך אין כדאי שיאמרו ברחוב שהרבנים שלנו הסכימו על זה".

אין קודש וחול יכולים לדור בכפיפה אחת

באותן שנות תקומה, בהן התחדש עולם התורה בארץ הקודש - נזקק רבינו לא פעם לעמוד בפרץ בפני כל מיני אידיאולוגיות ותיאוריות שונות ומשונות, שפשו בקצה המחנה.

מעשה בתלמיד שביקש להתקבל לישיבת פוניבז'. הלה השתייך לתנועת נוער דתית שפעלה בארץ באותן שנים, ורצה לאחוז בזה וגם מזה לא להניח ידו. הוא חפץ ללמוד בישיבה, אך גם להמשיך להשתתף בפעילות של אותה תנועת נוער מעורבת, אידיאולוגית ומעשית.

גיל הנישואין ובררנות יתירה

והיו גם תלמידים צעירים, שביקשו להקדים את גיל נשואיהם. לפי עדות תלמידו הנאמן הגאון רבי יששכר מאיר שליט"א, לא ראה רבינו את הדבר בעין יפה ולא המליץ להם לעשות כן. כאשר אחד התלמידים עמד והפציר בו מאד, הופתע לשמוע את תגובתו המקורית של רבינו שהתבססה על דברי חז"ל בריש מסכת סוטה: 'אין מזווגין לו לאדם אשה אלא לפי מעשיו':

"הרי בדורנו, נחשב הזיווג תמיד כזיווג שני, מאחר ואין בדורנו נשמות חדשות [כמבואר בכתבי האר"י]. אם כן, נקבע הבן-זוג לפי דרגת האדם, כפי דברי חז"ל. על כן, ודאי, ככל שתמתין תתעלה ותזכה לשידוך טוב יותר".

שדכן נאמן

רבינו לא הסתפק במתן עצות מגבוה, כיצד להשתדל בבנין בתים בישראל, אלא סייע גם מעשית בשידוכים רבים, אם כי לא הסכים להציע בעצמו שידוך, אלא רק כאשר הכיר את שני הצדדים באופן אישי, כדוגמת השידוך שהציע לתלמידו הרב שלום אולמן שליט"א - שהתגורר איתו לאחר פטירת הרבנית ע"ה - עם בתם של ידידיו בני משפחת סילבר, שהתגוררו עם הרבנית ע"ה בתקופת היותה באוסטרליה.

את הסיבה להנהגתו זו, מנמק רבינו במכתב ששיגר למשיגי רבי שלמה וולבה זללה"ה, במענה לבקשתו שיציע שידוך מסוים:

"לדעתי אי אפשר להציע ענין, טרם שהמציע מרגיש שהוא מכיר את שניהם היטב מאד, וברור לו עד כמה שיכול לברר כי שניהם מתאימים זל"ז, הן ביראת שמים והן במידות והן בכוחות הנפש והשכל, והן מצד חינוכם והשקפותיהם, והן מצד סביבתם קרוביהם וידידיהם, באופן שלפי מיטב הבנתו יחליט שקרוב לודאי אצלו כי אלה השנים יהיו מאושרים לכל חייהם".

ורבינו מוסיף לפרוש שם את שיטתו: "לדבר ולשדך בלי ידיעה כזו, משמע לי שזהו היפך 'ואהבת לרעך כמוך' - כמוך ממש, והרי אדם יכעוס ויתרעם אם יציעו לו ענין בלי ידיעה אלא כסומא בארובה, וכל שכן שהרי יש בזה מגדר גרמא בנזקין ולפני עור לא תתן מכשול כפשוטו [הן, הבעלי דברים כעוורים הם בגשתם אל ענין, שהרי את העיקר לא יבחינו]

כאן, גילה רבינו טפח מה'חינוך' העצמי שלו, כשהוא נשמר מכל משמר לקיים בנפשו הוראתו של הלל הזקן: 'דעלך סאני, לחברך לא תעביד'. אף הוא ראה בהנהגה זו מה שראה הלל הזקן: 'זו היא כל התורה כולה ואידך - פירושא הוא זיל גמור'.

ולנו, העומדים מרחוק, מרחק דור ומרחק שנות אור, מהדרת גדלותו וגדולתו של רבינו, ה'מוחנך' הגדול לדורו ולדורות - משמשת הנהגה זו של רבינו כ'מורה דרך' לכלל דרכי ההנהגה שבין אדם לחבירו. "זו היא כל התורה כולה, ואידך - פירושא הוא, זיל גמור!"

היו בני תורה, הורה שאין להם לשמוע הצעות שידוכין בעצמם, אלא הוריהם יתעסקו בדבר.

לבחורים כגון אלו, שהיו ניגשים אליו להתייעץ עמו אודות הצעות שידוכין שהוצעו ישירות להם - היה משיב: "מוטב הניחו נושא זה להוריהם... אין זה מתאים שתתעסקו בו בעצמכם!".

רבינו אף ירד אל שורש הענין, ומצא כי בקשתם של הבחורים לטפל בעצמם בהצעות שידוכיהם - הינה חיקוי של הנחה מוטעית שנשתרשה בקרב בני הדור החדש, הסוברים כי המה 'חכמים' יותר מן הדורות שלפניהם.

במכתב ששיגר בשנת ת"ש לתלמידיו באנגליה, מבאר הוא בהרחבה את הטעות שנאחזה באותם שאינם סומכים על אחרים בבחירת זיווגם, ולא עוד אלא שסבורים הם כי באמצעות ריבוי פגישות-היכרות ידעו לעמוד היטב על טיבה של המדוברת. במכתבו, מסביר להם רבינו, כי האדם כלפי עצמו משוחד מגורמים ומהיבטים חיצוניים, ואינו מסוגל לשפוט בצדק אם אכן המדוברת תואמת למידתו הפנימית בתחומים המהותיים, אותם הוא רואה כאבני יסוד לבנין הבית.

לפיכך, אך פשוט הוא, שאינו יכול לסמוך על שיקול דעתו העצמית בנושא כה משמעותי, וכל ענין של הפגישות המרובות - אינו אלא עצת היצר "לטמא את נפשם טומאת מחשבה ותאוה".

את דבריו, מסיים רבינו בהוכחה ניצחת מן החיים: "שכחתי להוסיף, ראינו מן החיים ממש. לכאורה היה צריך להיות, שכעת כאשר יש שנפגשים זה עם זה הרבה קודם חתונתם, שלא יהיו כל כך גיטין כמו שהיו מקודם לפני חמשים או ששים שנה, כאשר האבות בחרו בחתן לבתם ובכלה לבנם.

"ומה נפלא הוא שהוא ממש להיפך: למרות שמקודם היה מותר על פי חוק הממשלה לגרש ומכל מקום בלי שום משפט שלהם, ועכשיו לא, וגם זה היה ראוי שימעט את הגיטין עכשיו - ומ"מ הן דבר פלא, עכשיו, לפי ערך החתונות, הגיטין ירבו יותר מבדורות שעברו, לכל הפחות פי עשרה! זה לאות על דברינו".

כה עמד רבינו על משמר בנין ביתם של תלמידיו, כשהוא מעמידם בקרן אורה ומחנכם ליצוק את אבן הפינה לבנין ביתם בקדושה, מבלי תת ליצר הרע עד מדרס כף רגל, מתוך הכרה כי "בכל מקום שיש יצר הרע - אין הבחנה בין טוב לרע" - כלשונו של רבינו, וכי רק "אלו שהיו חכמים גדולים באמת ובורחים מטעויות יצר הרע, המה ידעו שאין לסמוך כלל על מבינות עצמם, ובחרו כי דוקא אחרים יאמרו להם מהו טוב".

גם את בני ביתו חנך רבינו להציב את בנין חייהם על אדני הקדושה. משום כך, כאשר עמדה בתו בימי נעוריה, טרם הגיעה עיתה - עת דודים, וגילתה את ליבה בפני אמה כי בבוא העת ברצונה להנשא לתלמיד חכם אמיתי - 'זכתה' בתגובה לגערה על כי העזה לדבר על נושא כזה, שאינו מוטל עליה כעת...

הוועד לחיזוק הוצאת ספרים

מכון אבי עזרי

ע"ש מורינו ורבינו הגרא"מ שך זיע"א
בראשות הרה"ג ר' יוסף וינברג שליט"א
ירושלים

בשורה טובה

למחברי הספרים!

הננו להודיע שבעזה"ת ובעזרת נגידי עם אשר
תרמו מהונם במגבית "יומא דהילולא" של רבינו
רשכבה"ג מרן הגרא"מ שך זיע"א
נוסד בס"ד

מחלקת מפתחות

שימשלם את רוב הוצאות עריכת המפתחות לספרים
בשיתוף מלא עם 25 עורכי מפתחות
מכל רחבי ארה"ק

כמו"כ הננו להודיע שבעזה"ת
חודש ושובלל

"מחלקת ההגהות" – בתוספת 20 מגיהים
המגיהים את ספרכם בסכום סמלי
מחלקת ההקדמות – לעריכת ההקדמות
מחלקת העריכה לשונית
עריכה לשונית לספר – בחינם !!!

לפרטים : 0527145854

מחלקת
עימוד

מחלקת
דפוס

מחלקת
מימון כספי
לכל הוצאות
הספר

מחלקת
עריכת

הקדמות

מחלקת
סיוע

בהבאת
ההסכמות

בין פעילות
המכון:

מחלקת
עריכה
לשונית

מחלקת
הגה"ה

מחלקת
הקלדת
חידו"ת

מחלקת
הוצאה לאור

מחלקת
פרסומות